

Veze između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti u jugoistočnoj Evropi

Autorska prava

Objavila Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi

© 2025, OSCE

Ovaj izvještaj je objavljen u okviru aktivnosti "Jačanje razumevanja zasnovanog na dokazima o povezanosti klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti u jugoistočnoj Evropi" uz podršku Ujedinjenog Kraljevstva. Aktivnost se sprovodi u okviru vanbudžetskog projekta Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) "Jačanje odgovora na sigurnosne rizike od klimatskih promena u jugoistočnoj Evropi, istočnoj Evropi, južnom Kavkazu i centralnoj Aziji" (broj projekta: 1102151), koji finansiraju: Andora, Austrija, Češka Republika, Finska, Francuska, Nemačka, Italija, Japan, Lihtenštajn, Luksemburg, Norveška, Poljska, Slovenija, Švedska, Švicarska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države.

Predloženi citat OSCE (uredio) Veze između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti u jugoistočnoj Evropi. Beč: OSCE, 2025.

**Pravno
obaveštenje**

Izdavač Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi, Ured koordinatora za ekonomske i ekološke aktivnosti OSCE-a, Wallnerstrasse 6, 1010 Beč, Austrija, +43 (0)1 514 360, pm@osce.org, www.osce.org

**Tim za
upravljanje
projektom
OSCE-a** Patrícia Albrecht, Ellen Baltzar Mossop, Thomas Ritzer, Kateryna Robul, Guido Tintori

Autori Beatrice Mosello, Alina Viehoff (adelphi research); Roman Hoffmann, Elias Farnleitner, Gregor Zens (IIASA)

Izgled i dizajn MaxNova Creative

**Odricanje od
odgovornosti** Sadržaj ove publikacije su mišljenja, nalazi, tumačenja i zaključci autora i saradnika i ne odražavaju nužno stajališta ili bilo koji službeni stav Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), njenih donatora i/ili njenih država učesnica. OSCE ne preuzima nikakvu odgovornost za tačnost ili potpunost bilo koje informacije, uputstva i savjeta sadržanih u ovom dokumentu, niti za štamparske greške. Korištene oznake i prezentacija materijala u ovoj publikaciji ne predstavljaju niti podrazumevaju izražavanje bilo kakvog mišljenja OSCE-a u vezi sa pravnim statusom bilo koje zemlje, teritorije, grada ili područja, bilo koje vlasti u njima, ili u vezi sa razgraničenjem bilo kakvih granica i/ili međa.

ISBN: 978-92-9234-196-1

Zahvala

Zahvajuemo se svim zainteresovanim stranama koje su učestvovala u regionalnoj radionici "Rešavanje međusobnih veza između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti radi jačanja otpornosti u jugoistočnoj Evropi" (3. juna 2025. u Sarajevu) na njihovim vrijednim doprinosima, koji su uticali na ovaj izvještaj. Nadalje, želimo da se zahvalimo svim zainteresovanim stranama koje smo sreli tokom naših konsultativnih aktivnosti, koje su uključivale online intervjue, kao i online lične sastanke, na njihovom doprinosu.

Također bismo se željeli toplo zahvaliti Jasmini Bašić, Håkanu Bergu, Danijeli Bozanić, Berndu Burwitzu, Almedinu Deliji, Tatjani Đurković, Kristini Jovanovoj, Olsi Niki, Samri Ramić, Juliani Rexha, Mariani Roibu, Senadu Shajkociju, Selimu Selimovskom i Eltonu Qendru na njihovoj koordinaciji, olakšavanju, stručnom doprinosu i podršci tokom istraživačkog procesa i organizacije radionice. Također bismo se željeli zahvaliti Fokalnim tačkama projekta u jurisdikcijama jugoistočne Evrope na pregledu izvještaja.

Pored toga, zahvaljujemo se i Regionalnom veću za saradnju.

Konačno, izražavamo zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova, Commonwealtha i razvoja Ujedinjenog Kraljevstva (FCDO) i Delegaciji Ujedinjenog Kraljevstva pri OSCE-u u Beču na njihovoj finansijskoj podršci ovoj aktivnosti.

Foreign, Commonwealth
& Development Office

United Kingdom
Delegation to the
OSCE

Skraćenice / Akronimi

BCSDN	Balkan Civil Society Development Network /Balkanska mreža za razvoj civilnog društva
CAPI	Computer Assisted Personal Interviewing / Kompjuterski potpomognuto lično intervjuisanje
GFMD	Global Forum on Migration and Development/Globalni forum za migracije i razvoj
DRR	Disaster Risk Reduction / Smanjenje rizika od katastrofa
EEA	European Environment Agency/ Evropska agencija za okoliš/ Evropska agencija za životnu sredinu
EPRS	European Parliament Research Service/Istraživačka služba Evropskog parlamenta
ETF	European Training Foundation/Evropska fondacija za obuku
IDMC	Internal Displacement Monitoring Centre/ Centar za monitoring internog raseljavanja
IIASA	International Institute of Applied System Analysis/Međunarodni institut za primjenjenu sistemsku analizu
IMCCS	International Military Council on Climate and Security/ Međunarodni vojni savet za klimu i bezbednost
IOM	International Organization on Migration/Međunarodna organizacija za migracije
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change/ Međuvladin panel za klimatske promene/Međuvladina komisija za klimatske promene
IUCN	International Union for Conservation of Nature/Međunarodna unija za zaštitu prirode
ICMPD	International Centre for Migration Policy Development/Međunarodni centar za razvitak migracijskih politika/ Međunarodni centar za razvoj migracionih politika
JRC	Joint Research Centre/Zajednički istraživački centar
NAP	National Adaption Plan/ Nacionalni plan adaptacije/Nacionalni plan prilagođavanja
NDC	National Determined Contribution/Nacionalno utvrđeni doprinos
NECP	National Energy and Climate Plan /Nacionalni plan za energiju i klimu/Nacionalni energetske i klimatski plan

NSO	National Statistical Office/Nacionalni zavodi za statistiku
OSCE (OEBS)	Organization for Security and Co-operation in Europe/ Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju/ Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
REC	Resource Environmental Network / Resursni centar za okoliš/Resursni centar za životnu sredinu
RCP	Representative Concentration Pathways / Reprerentativni putovi koncentracije/Staza reprezentativnih koncentracija
RCC	Regional Cooperation Council/ Vijeće za regionalnu saradnju/Veće za regionalnu saradnju
UNDRR	UN Office for Disaster Risk Reduction/Kancelarija UN-a za smanjenje rizika od katastrofa
UNESCO	UN Educational, Scientific and Cultural Organization/ Organizacija UN.a za obrazovanje, nauku i kulturu
UNECE	UN Economic Commission for Europe/Ekonomska komisija UN.a za Evropu
UNFCCC	UN Framework Convention for Climate Change / Okvirna konvencija UN-a za klimatske promjene

Sadržaj

ZAHVALA	5
SKRAĆENICE / AKRONIMI	6
UVODNA REČ	11
KLJUČNE PORUKE	12
1. UVOD	14
1.1. Istorijat	15
1.2. Struktura izvještaja	17
2. KLIMA I TRENDОВI MOBILNOSTI	18
2.1. Klimatski trendovi	19
Slika 2.1. Izloženost četiri klimatske opasnosti u jugoistočnoj Evropi (2010–2023).	21
Slika 2.2. Prostorne razlike u klimatskim opasnostima u jugoistočnoj Evropi (2015–2020).	22
2.2. Procjena ranjivosti na klimatske opasnosti	23
Slika 2.3. Različita ranjivost na klimatski stres na nivou Nacionalnih zavoda za statistiku	24
2.3. Trendovi ljudske mobilnosti	25
Emigracija	25
Slika 2.4. Međunarodna migracija iz regiona JIE	26
Imigracija	26
Slika 2.5. Broj izbjeglica i tražilaca azila u Jugoistočnoj Evropi	27
Interne migracije	28
Slika 2.6. Obrasci i trendovi internih migracija u jugoistočnoj Evropi	29
Slika 2.7. Promene u ruralnom stanovništvu u Jugoistočnoj Evropi u periodu od 2010. do 2025. godine	30
Interno raseljavanje	31
Slika 2.8. Rizici internog raseljavanja uzrokovani različitim vrstama katastrofa širom regiona Jugoistočne Evrope	31

2.4. Pokretači ljudske mobilnosti u regionu: dokazi iz Balkanskog barometra	32
Slika 2.9. Obrasci i pokretači namjere emigracije	33
Slika 2.10. Obrasci percipiranih nivoa sigurnosti širom jugoistočne Evrope	35
3. RAZUMEVANJE VEZE IZMEĐU KLIMATSKIH PROMENA, LJUDSKE MOBILNOSTI I SIGURNOSTI	36
3.1. Depopulacija ruralnih oblasti: nesigurnost egzistencije	37
Slika 3.1. Predviđeni uticaji ekoloških opasnosti na obrasce unutrašnjih migracija i namjere međunarodne emigracije u jugoistočnoj Evropi.	38
Slika 3.2. Potencijalni uticaji suše i aridnosti na migracije, kombinirajući pokazatelje klimatske opasnosti i ranjivosti.	39
3.2. Urbanizacija, degradacija životne sredine i klimatski rizici: pritisci i društvene nejednakosti	40
3.3. Migracije, zemljište i prirodni resursi: društvene tenzije i sukobi	42
3.4. Raseljavanje uzrokovano klimatskim promenama, odgovor na katastrofe i oporavak: erozija povjerenja u vlasti	43
Slika 3.3. Nivo povjerenja u različite institucije u regionu Jugoistočne Evrope	44
3.5. Nedostatak radne snage i zelena tranzicija: implikacije za energetska sigurnost	45
4. ODGOVORI	48
4.1. Ključne inicijative na presjeku klimatski promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti	49
4.2. Praznine i ograničenja u sadašnjem okviru politike	51
5. PREPORUKE	52
5.1. Podsticanje regionalne saradnje i integrisanih strategija	53
5.2. Jačanje politika i institucionalnih okvira	54
5.3. Lokalna ulaganja u egzistenciju otpornu na klimatske promene	55
5.4. Iskorištavanje mogućnosti zelene ekonomije	56
REFERENCE	57

PRILOG 1: METODOLOGIJA STUDIJE I NJENA OGRANIČENJA	68
1.1. Metodologija	69
Kvantitativna analiza	70
Kvalitativna analiza	70
Validacija	71
1.2. Ograničenja studije	71
PRILOG 2: KLIMATSKI AKTERI, OKVIRI I INICIJATIVE U JUGOISTOČNOJ EVROPI	72
2.1. Sažetak okvira i inicijativa za klimatske promene	73
Odgovornosti politika, strategije i inicijative	74
Međunarodno finansirane inicijative	74
Inicijative koje vodi civilno društvo	75
2.2. Pregled pravnih okvira i odgovornosti politika o klimatskim promenama	78
PRILOG 3: AKTERI, OKVIRI I INICIJATIVE ZA MOBILNOST	90
3.1. Sažetak okvira i inicijativa za mobilnost	91
Odgovornosti politika, strategije i inicijative	91
Međunarodno finansirane inicijative	93
Inicijative koje vodi civilno društvo	94
3.2. Pregled pravnih okvira i odgovornosti politika mobilnosti	95
3.3. Pregled strategija politika i regionalnih inicijativa za mobilnost	96
PRILOG 4: INTEGRISANE INICIJATIVE ZA KLIMU I MOBILNOST U JUGOISTOČNOJ EVROPI	100
4.1. Pregled integrisanih inicijativa za klimu i mobilnost	101

Uvodna reč

(Fotografije OSCE/Micky Kroell)

Bakyt Dzhusupov

Koordinator ekonomskih i ekoloških aktivnosti OSCE-a, Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi

Jugoistočna Evropa se nalazi na ključnoj prekretnici. Klimatske promene više nisu daleka budućnost, a njihovi uticaji su sve vidljiviji u celom regionu. Ekstremni klimatski događaji – posebno poplave i suše – opterećuju zdravlje, infrastrukturu i pristup vodi, hrani i energiji. Ovi pritisci, zauzvrat, sve više oblikuju obrasce ljudske mobilnosti, sa dalekosežnim implikacijama na društvenu koheziju, ekonomski razvoj i sigurnost u regionu.

Veza između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti je složena i specifična za kontekst, sa varijacijama čak i unutar jurisdikcija. Međutim, zajedničke socio-ekonomske, političke i demografske karakteristike širom jugoistočne Evrope povećavaju ranjivost na uticaje klimatskih promena. Ova dinamika je posebno izražena u ruralnim i planinskim područjima, gdje sve ograničenije mogućnosti smanjuju kapacitete za suočavanje sa problemima koj starijeg stanovništva; a i u urbanim centrima, gdje brzi rast stanovništva vrši pritisak na infrastrukturu i javne usluge. Međutim, tačna priroda, obim i putanje ovih veza, kao i njihove implikacije na sigurnost i stabilnost, ostaju slabo shvaćeni.

Ovaj sveobuhvatni izvještaj, izrađen u saradnji sa Adelphi Research i Međunarodnim institutom za primenjenu analizu sistema (IIASA), a omogućen zahvaljujući vanbudžetskom projektu OSCE-a „Jačanje odgovora na sigurnosne rizike od klimatskih promena“, doprinosi smanjenju postojećih nedostataka u znanju i podizanju svesti o vezama između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti. Ističe potrebu za integrisanim, političkim odgovorima zasnovanim na dokazima koji upravljaju izazovima povezanim s mobilnošću, a istovremeno maksimiziraju mogućnosti za mobilnost kao izvor otpornosti. Izveštaj pruža uvide zasnovane na podacima kako bi informirao takve napore, zalažući se za kooperativne pristupe i ističući područja u kojima zajedničko delovanje može dati opipljive rezultate – od ulaganja u ruralna područja i jačanja radne snage, do poboljšanja urbanističkog planiranja i povećanja spremnosti za katastrofe. Sveobuhvatni i inkluzivni okvir OSCE-a stavlja organizaciju u jedinstvenu poziciju da podrži države učesnice u ovim naporima, što je prepoznato u nekoliko obaveza OSCE-a, uključujući Madridsku deklaraciju o životnoj sredini i sigurnosti iz 2007. (MC.DOC/4/07), Odluku Ministarskog vijeća u Atini iz 2009. o upravljanju migracijama i Odluku Ministarskog veća u Stockholmu iz 2021. o jačanju saradnje u rešavanju izazova klimatskih promena (MC.DEC/3/21).

Sposobnost OSCE-a da angažuje svoje države učesnice u dijalogu i saradnji na zajedničkim izazovima ostaje njegova ključna snaga. Prema uvidima predstavljenim u ovom izvještaju, izazovi mobilnosti koji proizlaze iz klimatskih promena mogu se pretvoriti u prilike za izgradnju povjerenja, partnerstva i otpornosti, kao i za regionalnu stabilnost.

Ključne poruke

Klimatski rizici se intenziviraju širom Jugoistočne Evrope

Jugoistočna Evropa (JIE) je sve više izložena opasnostima povezanim s klimom, kao što su češći i ekstremniji toplotni talasi, suše, poplave i požari. Ovi rastući rizici pojačavaju postojeće socio-ekonomske ranjivosti i doprinose složenijim obrascima internog raseljavanja, migracija iz ruralnih u urbana područja i prekograničnih kretanja. Ova dinamika naglašava potrebu za integrisanim pristupima prilagođavanju klimatskim promenama, smanjenju rizika od katastrofa (DRR), upravljanju migracijama i sigurnosnim okvirima kako bi se efikasno rešili izazovi koji se stalno razvijaju u regionu.

Suše i degradacija zemljišta potiču mobilnost

Suše i degradacija zemljišta potkopavaju poljoprivredu i turizam, potičući migracije mladih ljudi i ostavljajući za sobom starije stanovništvo sa smanjenim kapacitetom za adaptaciju. Ovi trendovi produbljuju regionalnu nejednakost. Dokazi pokazuju da je povećana izloženost suši usko povezana sa značajnim povećanjem unutrašnjih migracija, pri čemu su ruralne zajednice posebno ranjive zbog svoje velike zavisnosti o poljoprivredi. To naglašava potrebu za promocijom useva otpornih na klimu i pružanjem ciljane podrške populacijama koje su u riziku kako bi se smanjila mobilnost izazvana klimom i ojačala otpornost zajednice.

Depopulacija ruralnih područja stvara ranjivosti

Visoki nivoi urbanizacije, kao i visoke stope emigracije, povećavaju ranjivost ruralnih područja na degradaciju životne sredine, neadekvatne usluge i propadanje infrastrukture. Ovi uslovi također stvaraju mogućnosti za ilegalne aktivnosti i kriminalnu eksploataciju napuštenog zemljišta. Takva dinamika dovodi do vakuuma u upravljanju i povećanih sigurnosnih rizika, naglašavajući potrebu za ciljanim ruralnim razvojem, efikasnim upravljanjem zemljištem i snažnim sigurnosnim intervencijama.

Brza urbanizacija opterećuje infrastrukturu

Brza migracija iz ruralnih u urbana područja značajno opterećuje urbanu infrastrukturu širom jugoistočne Evrope, što dovodi do nerazvijenih sistema odvodnje, pogoršanja kvaliteta vazduha i povećane ranjivosti na poplave. Neki od glavnih gradova regije snose najveći teret ovih izazova i spadaju među najzagađenija urbana središta na svetu. Ovo naglašava hitnu potrebu za integrisanim prilagođavanjem klimatskim promenama i urbanim planiranjem, značajnim ulaganjima u otpornu infrastrukturu i ciljanim intervencijama politike zaštite životne sredine radi zaštite javnog zdravlja i poboljšanja održivosti urbanih područja.

Nedostaci u upravljanju rizicima od katastrofa dodatno narušavaju povjerenje javnosti u institucije

Institucionalni nedostaci u upravljanju rizicima od katastrofa – poput neadekvatnih mehanizama ranog upozoravanja i odgovora i nedostatka transparentnosti u raspodjeli sredstava za pomoć – narušili su povjerenje javnosti u vlasti. Nedavne poplave širom jugoistočne Evrope istakle su kritične nedostatke u koordinaciji, odgovornosti i dugoročnom planiranju otpornosti. Ovo naglašava potrebu za reformama koje jačaju institucionalne kapacitete, ugrađuju snažne zaštitne mjere protiv korupcije i integrisaju mehanizme za smanjenje rizika od katastrofa (DRR) u nacionalne strategije razvoja i prilagođavanja klimatskim promjenama.

Zelena tranzicija suočava se s ograničenjima nedostatka radne snage

Iako visoki nivoi emigracije mogu privremeno ublažiti pritisak na urbano stanovništvo i smanjiti društvene tenzije, oni također dovode do dugoročnog odliva mozgova i kritičnog nedostatka radne snage – uključujući i sektore ključne za prilagođavanje klimatskim promjenama i zelenu tranziciju. Kontinuirani gubitak kvalifikovanih stručnjaka potkopava sposobnost regiona da dizajnira, implementira i održava održive zelene tehnologije i efikasne politike zaštite životne sredine. Akutni nedostatak vještina, posebno u oblasti obnovljivih izvora energije, upravljanja životnom sredinom i infrastrukture otporne na klimatske promjene, pretilo da odgodi napredak ka ciljevima dekarbonizacije, kao i pristupačnije EU i usklađenost s Evropskim zelenim planom.

Politike koje se bave međusobnim vezama između klime, mobilnosti i sigurnosti ostaju fragmentirane

U jugoistočnoj Evropi, klimatske politike i strategije migracija ostaju uglavnom izolovane, pri čemu klimatski okvir rijetko adresiraju mobilnost ljudi, a politike migracija često zanemaruju pokretače zaštite životne sredine. Sigurnosne strategije ostaju uglavnom fokusirane na tradicionalne pretnje, ne uspevajući se pozabaviti složenim međusobnim vezama između klimatskih promena, migracija i sigurnosti. Ova sektorska nepovezanost dovodi do fragmentiranih političkih odgovora koji ograničavaju sposobnost regiona da koristi adaptivnu migraciju kao mehanizam za izgradnju otpornosti. Integrisani, međusektorski pristupi koji uključuju ljudsku mobilnost u prilagođavanju klimatskim promjenama, upravljanju migracijama i planiranju sigurnosti potrebni su kako bi se poboljšala koherentnost i učinkovitost politika. To će potaknuti sveobuhvatnije strategije koje grade otpornost, smanjuju ranjivosti i proaktivno rešavaju nove sigurnosne rizike povezane s klimom.

Regionalna saradnja je ključna za otpornu budućnost, ali je nedovoljno razvijena

Uprkos suočavanju sa zajedničkim izazovima vezanim za klimatske promene, mobilnost i sigurnost, regionu i dalje nedostaju dovoljno razvijeni prekogranični, integrisani odgovori. Ovaj izvještaj ističe potrebu za sveobuhvatnim regionalnim strategijama, boljom razmjenom podataka i koordiniranim mjerama prilagođavanja. Koordinirani regionalni pristup, promovisanje razmjene najboljih praksi i sprovođenje zajedničkih inicijativa za smanjenje rizika od katastrofa, zelenu tranziciju i održivu mobilnost ključni su za efikasno rešavanje prekograničnih klimatskih rizika. Robusni okviri za saradnju u oblasti politika su neophodni za izgradnju otpornosti, smanjenje ranjivosti i proaktivno upravljanje novim sigurnosnim rizicima povezanim s klimom širom jugoistočne Evrope.

An aerial photograph of a lush green valley with a winding river. The river is a vibrant blue-green color, contrasting with the dense green forest. In the background, there are large, forested mountains under a clear blue sky. A large, semi-transparent white number '1' is overlaid on the center of the image. The image is divided into geometric sections by white and light blue lines.

1

1. Uvod

Posljednjih godina, veza između ljudske mobilnosti i klimatskih promena privukla je pažnju visokog nivoa politike, uključujući i one u Jugoistočnoj Evropi (JIE). Postoje neki dokazi da efekti klimatskih promena oblikuju obrasce mobilnosti u regionu JIE, ali potrebno je više informacija kako bi se razumjele ove veze, kao i njihove implikacije na sigurnost i stabilnost.

Cilj ove studije je popuniti ovu prazninu u znanju kroz detaljnu procjenu veze između ljudske mobilnosti, klimatskih promena i sigurnosti u Jugoistočnoj Evropi, primjenom mješovitih metoda.

1.1. Istorijat

Ova studija je sprovedena u kontekstu OSCE-ovog projekta „Jačanje odgovora na sigurnosne rizike od klimatskih promena u jugoistočnoj Evropi, istočnoj Evropi, južnom Kavkazu i centralnoj Aziji“ (vidi Okvir 1.1), koji sprovodi Ured koordinatora ekonomskih i ekoloških aktivnosti OSCE-a (OCEEA). Temelji se na nalazima izvještaja „Regionalna procjena za jugoistočnu Evropu: Sigurnosne implikacije klimatskih promena“ (Rüttinger et al. 2021), koji je prepoznao mješovite migracije (tražilaca azila i migranata) i emigraciju kao jedan od nekoliko regionalnih izazova povezanih s klimom. Posebno se ističe da visoke stope emigracije uzrokuju trajno smanjenje broja stanovnika u velikim delovima regiona.

Okvir 1.1. Jačanje odgovora na sigurnosne rizike koji proizlaze iz klimatskih promena: pristup OSCE-a

Nadovezujući se na svoj temeljni mandat u saradnji u oblasti životne sredine, Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) se bavi sigurnosnim implikacijama klimatskih promena od 2007. godine. Tokom protekle dve decenije, OSCE je pružio inkluzivnu platformu za politički dijalog o sigurnosnim rizicima povezanim s klimom i, zajedno s partnerima, sproveo nekoliko aktivnosti u ranjivim okruženjima. One se kreću od participativnih procjena rizika i izgradnje kapaciteta do podrške prekograničnim adaptivnim mjerama, uvek usmjerenim na podsticanje saradnje i dobrosusjedskih odnosa.

Pod okriljem svog vodećeg projekta „Jačanje odgovora na sigurnosne rizike od klimatskih promena u jugoistočnoj Evropi, istočnoj Evropi, južnom Kavkazu i centralnoj Aziji“, koji se sprovodi od 2018. do 2026. godine u partnerstvu s Adelphijem i u bliskoj saradnji

s terenskim operacijama OSCE-a, OSCE okuplja nacionalne i lokalne vlade, kao i druge relevantne zainteresovane strane, kako bi tražili zajednička rešenja za zajedničke izazove povezane s klimatskim promenama i sigurnošću. Aktivnosti projekta promoviraju saradnju preko granica i sektora, uz snažan naglasak na inkluzivne pristupe koji aktivno angažuju žene i mlade.

U jugoistočnoj Evropi, OSCE sprovodi niz pilot projekata usmjerenih na rešavanje klimatskih i sigurnosnih izazova kroz zajednički kooperativni pristup. Ova studija je dio ovog napora i nastoji ojačati razumevanje veze između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti zasnovano na dokazima, uz identifikaciju područja za zajedničko djelovanje među regionalnim akterima.

Iako socio-ekonomski faktori i sukobi ostaju glavni pokretači ljudske mobilnosti, u jugoistočnoj Evropi, kao i u mnogim drugim okruženjima širom sveta, još uvijek nije

dovoljno poznato kako i u kojoj mjeri se klimatske promene i degradacija životne sredine preklapaju s ovim pokretačima i oblikuju ljudsku mobilnost (vidi Okvir 1.2).

Okvir 1.2. Klimatske promene i ljudska mobilnost: Složen odnos

Na osnovu dokaza iz sive literature, sve se više prepoznaje da klimatske promene utiču na ljudsku mobilnost i sigurnost. Opasnosti povezane s klimom – poput suša, poplava i oluja – mogu potaknuti ljude na preseljenje, bilo raseljavanjem, migracijom ili planiranim preseljenjem. Klimatski šokovi se često preklapaju s postojećim društvenim i ekonomskim ranjivostima, čime se povećavaju izazovi s kojima se suočavaju pogođene zajednice, kao i sigurnosni rizici. To je posebno očigledno u regionima Istočne Afrike i Roga Afrike (IOM 2024e).

Mobilnost izazvana klimom retko je rezultat samo ekoloških faktora. Ona proizlazi iz složene interakcije između ekoloških, ekonomskih, društvenih i političkih pokretača (UBA 2020; CMS 2021). U nekim situacijama, mobilnost može pomoći pojedincima i zajednicama da smanje svoju izloženost klimatskim rizicima i izgrade otpornost na njih. Međutim, u drugim situacijama može dovesti do povećane konkurencije za resurse, urbanih gužvi ili čak sukoba. Kao rezultat toga, sigurnosne imp-

likacije mobilnosti povezane s klimom su vrlo specifične za kontekst i mogu se značajno razlikovati u različitim okruženjima (Panebianco 2022).

Ovo ukazuje na to da efikasno rešavanje ovih izazova zahteva integraciju ljudske mobilnosti u klimatske i razvojne politike. Preventivne i adaptivne mjere koje se bave i neposrednim humanitarnim potrebama i dugoročnim razvojnim problemima mogu pomoći u izbjegavanju pogoršanja nesigurnosti na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou (UNFCCC 2024; GFMD 2024).

Istraživanja također ukazuju na to da sposobnost kretanja kao odgovor na klimatske promene nije ravnomjerno raspoređena. Pristup resursima, društvenim mrežama i podržavajuće političko okruženje utiču na to ko se može kretati, a ko može biti ostavljen. Ova selektivnost oblikuje ranjivost i sigurnosne ishode, što čini neophodnim da politike uzmu u obzir različita iskustva i potrebe pogođenog stanovništva (npr. Garip i Reed 2025).

U tom cilju, OSCE-OCEEA je saradivao sa Adelphijem i Međunarodnim institutom za primenjenu analizu sistema (IIASA) kako bi ojačao razumijevanje zasnovano na dokazima o povezanosti klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti u jugoistočnoj Evropi, što, za potrebe ove studije, obuhvata Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo¹, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju i Srbiju.

Ovaj izvještaj se oslanja na istraživanje, konsultacije sa zainteresovanim stranama i analizu podataka kako bi predstavio nove dokaze o međusobnim vezama između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti u jugoistočnoj Evropi.

Cilj ove studije je pružiti uvide zasnovane na dokazima koji će podići svest i povećati znanje među regionalnim zainteresovanim stranama o ovim složenim međusobnim vezama, kao i identificirati područja za konkretnu saradnju i umrežavanje među ovim zainteresovanim stranama.

1.2. Struktura izvještaja

Izvještaj je strukturiran na sljedeći način: Odjeljak 2 predstavlja nalaze o klimatskim rizicima, obrascima ranjivosti i ključnim trendovima u mobilnosti ljudi širom jugoistočne Evrope; Odjeljak 3 istražuje kako klimatske promene i stresori životne sredine međusobno djeluju s obrascima mobilnosti i sigurnosnim ishodima, ističući ključne puteve i studije slučaja; Odjeljak 4 pregleda trenutne okvire politika, inicijative i institucionalne odgovore koji se bave klimatskim promenama, mobilnošću ljudi i sigurnosnim implikacijama posljednja dva u jugoistočnoj Evropi, napominjući napredak i trenutne nedostatke; Konačno, Odjeljak 5 nudi praktične preporuke za jačanje otpornosti i integrisanog djelovanja u vezi s klimom, mobilnošću i sigurnošću, s naglaskom na regionalnoj saradnji i usklađivanju politika.

Istraživanje koje je osnova ovog izvještaja sprovedeno je korištenjem **mješovitih metoda** koje kombiniraju istraživanje, analizu podataka, intervjue sa stručnim informatorima i konsultacije sa zainteresovanim stranama kako bi se identificirale ranjivosti, prevladavajući trendovi i obrasci specifični za jugoistočnu Evropu. Kombinacija kvantitativnih i kvalitativnih podataka smatrana je neophodnom za hvatanje složenih, kontekstualno specifičnih puteva koji povezuju uticaje klimatskih promena sa socio-ekonomskom i sigurnosnom dinamikom. Primijenjeni analitički okvir zasniva se na sveobuhvatnom pristupu OSCE-a sigurnosti, izraženom kroz njegove tri dimenzije: političko-vojnu, ekonomsko-ekološku i ljudsku.

Odjeljak s priložima sadrži detaljnu napomenu (Prilog 1) o metodologiji korištenoj za sprovođenje empirijske analize, kao i potpunu diskusiju o njenim ograničenjima. Prilikom čitanja empirijskih nalaza, treba uzeti u obzir specifične napomene da su vremenski okvir studije i dostupnost podataka donekle ograničili regionalni i demografski obuhvat. Međutim, nalazi studije ističu važnost daljnjeg napretka u poboljšanju koordinacije, standardizacije i transparentnosti u sistemima podataka o migracijama, kako bi se podržala još jača buduća istraživanja relevantna za politiku. Odjeljak s priložima nastavlja se sveobuhvatnom listom: klimatskih aktera, okvira i inicijativa (Prilog 2); i aktera, okvira i inicijativa za mobilnost (Prilog 3). Završava se pregledom integrisanih klimatskih i mobilnih inicijativa (Prilog 4).

¹ Sve reference na Kosovo, bilo da se odnose na teritoriju, institucije ili stanovništvo, treba shvatiti u skladu s Rezolucijom 1244 Veća bezbjednosti Ujedinjenih naroda.

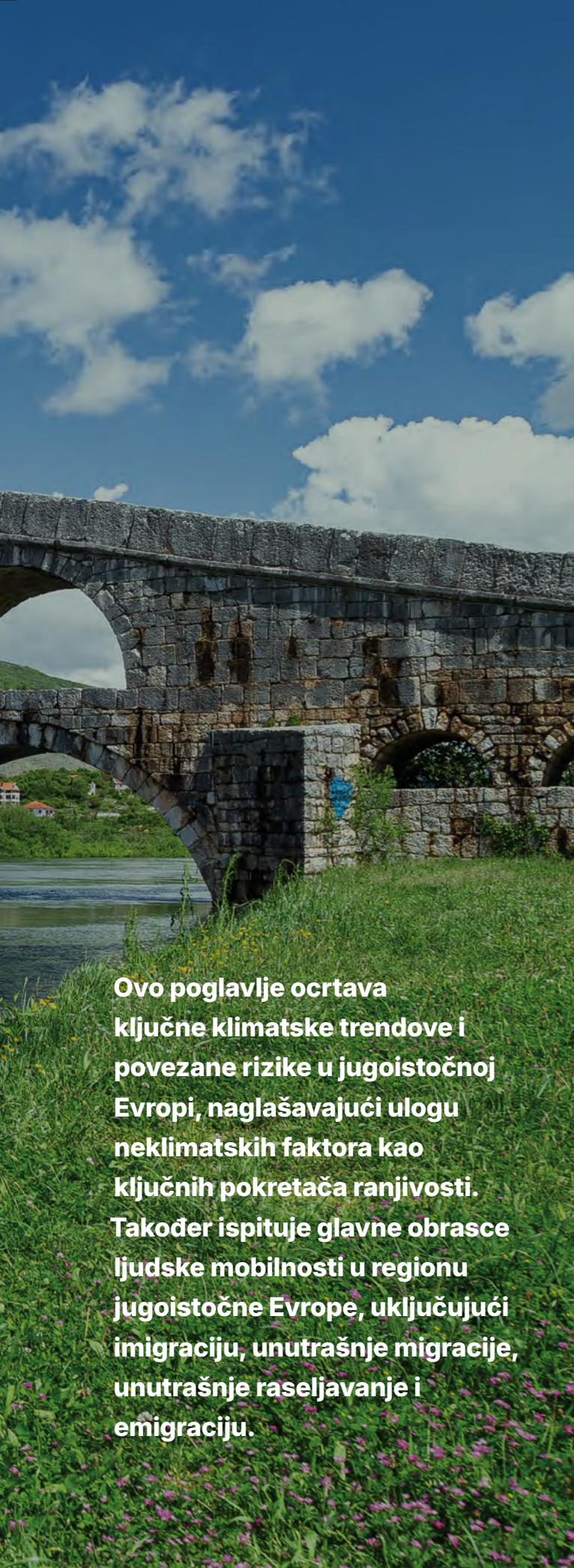

A large, multi-arched stone bridge spans a river. The bridge is made of grey stone blocks and has several large arches. The water is dark and reflects the sky. In the foreground, there is a grassy bank with yellow and purple flowers. The sky is blue with white clouds. A large, semi-transparent white number '2' is overlaid in the center of the image.

2

2. Klima i trendovi mobilnosti

Ovo poglavlje ocrtava ključne klimatske trendove i povezane rizike u jugoistočnoj Evropi, naglašavajući ulogu neklimatskih faktora kao ključnih pokretača ranjivosti. Također ispituje glavne obrasce ljudske mobilnosti u regionu jugoistočne Evrope, uključujući imigraciju, unutrašnje migracije, unutrašnje raseljavanje i emigraciju.

Analiza pokazuje da mobilnost u jugoistočnoj Evropi oblikuju višestruki, preklapajući pokretači koji rezultiraju održivo visokom emigracijom, kontinuiranim unutrašnjim migracijama i rastućim izazovima za demografsku održivost i zadržavanje ljudskog kapitala.

2.1. Klimatski trendovi

Ključna poruka: Jugoistočna Evropa suočava se sa sve većim, preklapajućim klimatskim i ekološkim rizicima – uključujući porast temperature, ekstremne vremenske uslove, nedostatak vode, poplave, šumske požare i zagađenje – koji ugrožavaju zajednice, ekonomije i ekosisteme, a pojačavaju ih posljedice neodrživog razvoja i neadekvatne infrastrukture.

Jugoistočna Evropa suočava se sa višestrukim, preklapajućim klimatskim rizicima koji sve više utiču na lokalne zajednice. Ovi rizici uključuju češće i intenzivnije toplotne talase, porast temperature, nestabilne obrasce padavina i sve veću učestalost ekstremnih vremenskih događaja (EEA 2024a). Trendovi i prostorna distribucija ekoloških opasnosti u jugoistočnoj Evropi prikazani su na slici 2.1 i slici 2.2. Na primjer, prosječne temperature su već porasle za 1,2°C u poređenju sa 1970. godinom (Knez et al. 2022; Trifonova i Dangova 2023) i predviđa se da će se dalje povećavati – za približno 1,8°C u scenariju srednjih emisija (RCP4.5) i 5,1°C u scenariju visokih emisija (RCP8.5) do kraja ovog vijeka.² Očekuje se da će

² CMIP6 modeli ansambla. Reprezentativni putevi koncentracije (RCP) su scenariji koji uključuju vremenske serije emisija i koncentracija cijelog niza stakleničkih plinova, aerosola i hemijski aktivnih plinova, kao i korištenje zemljišta/pokrivenost zemljišta. Ovdje upoređujemo procenjene prosječne nivoe temperature između 2020-ih i 2090-ih prema scenarijima RCP4.5 i RCP8.5.

zagrijavanje biti praćeno ukupnim smanjenjem godišnjih padavina, uz veću varijabilnost i nepredvidljivost u raspodjeli padavina (IPCC 2021, EEA 2024b).

Očekuje se da će se ove klimatske promene intenzivirati kako vijek bude odmicao, a suše će postajati sve češće, dugotrajnije i teže (UNESCO 2023). Sjeverni dijelovi jugoistočne Evrope su posebno pogođeni sušom posljednjih godina, a najteži slučajevi suše zabilježeni su u sjevernoj Srbiji (Slika 2.2). Povećana suša širom jugoistočne Evrope već povećava rizik od nestašice vode, sa ozbiljnim implikacijama po javno zdravlje, poljoprivrednu produktivnost i proizvodnju energije. Smanjena dostupnost vode posebno ugrožava poljoprivredne sisteme koji zavise od navodnjavanja i proizvodnju hidroenergije – što su ključni sektori u mnogim ekonomijama jugoistočne Evrope. Kako se klimatski pritisci povećavaju, ovi izazovi će vjerovatno pogoršati postojeće socio-ekonomske ranjivosti i zahtijevati koordinirane odgovore na prilagođavanje na lokalnom i regionalnom nivou (EEA 2024b).

Region Jugoistočne Evrope je konstantno pogođen ekstremnim vremenskim događajima, uključujući toplotne talase, poplave i požare (Slika 2.1). Poplave, posebno, predstavljaju veliki zdravstveni rizik i mogu ozbiljno uticati na lokalnu ekonomiju, poljoprivredu i ekosisteme, često rezultirajući raseljavanjem i značajnom štetom na infrastrukturi i imovini. Poplave rijeka smatraju se opasnošću visokog rizika u gotovo svim jurisdikcijama u regionu. Između 2010. i 2020. godine, 390 od 431 lokalnog okruga u Jugoistočnoj Evropi bilo je pogođeno barem jednom poplavom (Slika 2.1). Mnogi gradovi nemaju adekvatne sisteme odvodnje; nisu u stanju da se nose sa sve većom količinom padavina, što dovodi do čestih bujičnih poplava.³ Poplave u urbanim područjima postale su sve veći izazov, a pogoršava ih rastuća urbanizacija i starenje infrastrukture. Postoje i dokazi o deforestaciji, uključujući ilegalnu sječu šuma, što pogoršava rizike od poplava u periurbanim i ruralnim područjima narušavanjem ekosistema i smanjenjem prirodne sposobnosti zemljišta da apsorbuje padavine, čime se

intenziviraju efekti obilnih padavina i to dovodi do težih poplava (Svjetska banka 2024).⁴

U jugoistočnoj Evropi, Bosna i Hercegovina je jedna od zemalja najsklonijih katastrofama, sa preko 80% njenih opština u riziku od poplava i klizišta (Scissa 2024). To je bilo očigledno tokom velikih poplava 2014. i 2024. godine, koje su raselile veliki broj ljudi i istakle dugogodišnje slabosti u infrastrukturi i urbanom planiranju. Neformalna naselja, poput onih na brdima Sarajeva, pokazala su se posebno ranjivim, sa neadekvatnom zaštitom, što ove zajednice čini nesrazmjerno pogođenim.⁵

Pored rizika od poplava rijeka, obalne zajednice u jugoistočnoj Evropi suočavaju se i sa rastućim prijetnjama od porasta nivoa mora. To uključuje poplave, eroziju obale, gubitak plaža i prodor slane vode, što ugrožava dostupnost slatke vode za poljoprivredu i ljudsku potrošnju (Trifonova i Dangova 2023). U niskim obalnim zonama, porast nivoa mora mogao bi intenzivirati oluje i dovesti do trajnih poplava zemljišta. Obalni turizam, ključni ekonomski sektor u mnogim dijelovima regiona, također je u opasnosti, jer povlačenje obale i degradacija staništa potkopavaju i ekološki integritet i ekonomsku stabilnost (Amelung i Moreno 2011; Tierolf et al. 2023).

3 Intervju ključnog stručnjaka sa predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Srbija, 06.03.2025.

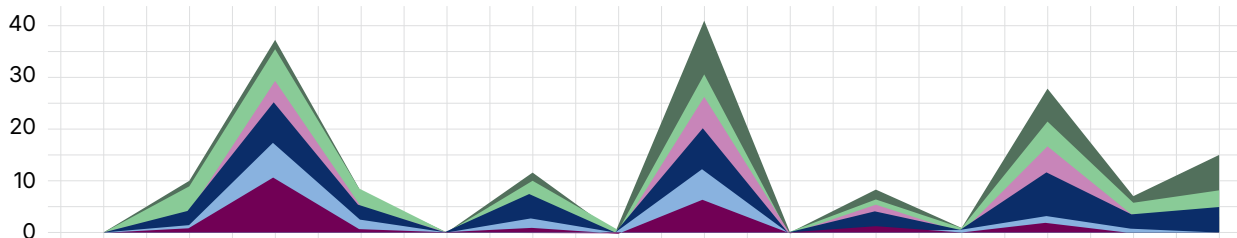
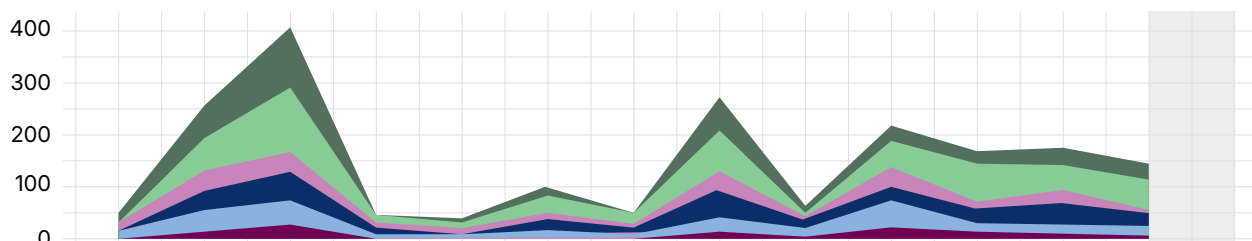
4 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Bosna i Hercegovina, 06.03.2025.

5 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Bosna i Hercegovina, 26.05.2025.

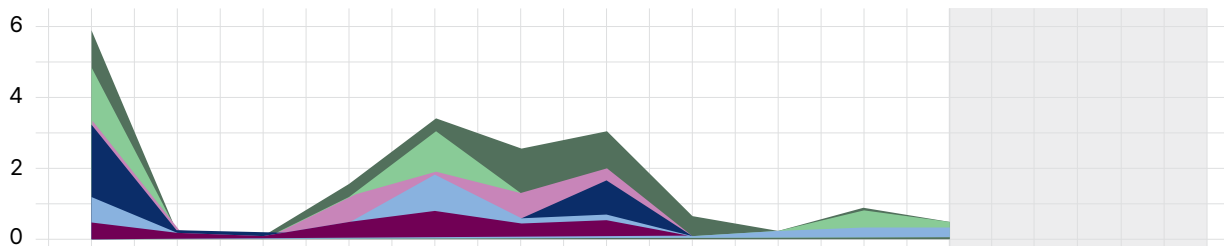

Slika 2.1. Izloženost četiri klimatske opasnosti u jugoistočnoj Evropi (2010–2023).

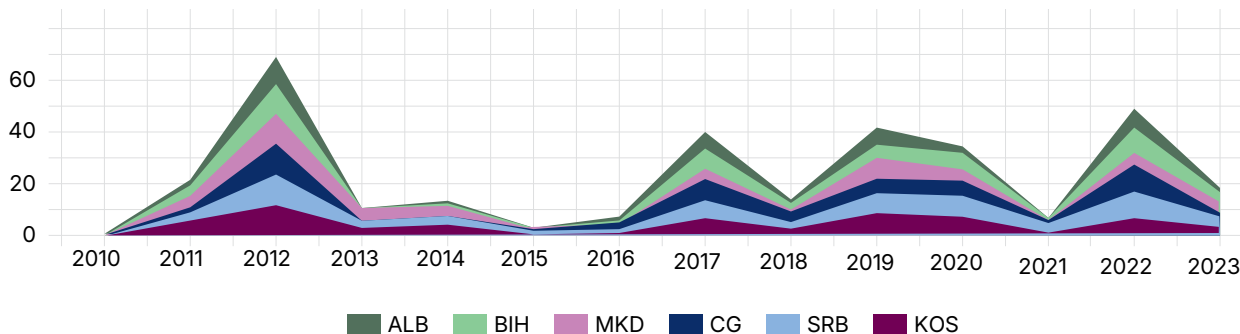
Prosječan broj dana sa toplotnim talasima

AProsječne opožarene površine (u km²)**B**

Prosječan broj poplava

C

Prosječan broj mjeseci suše (SPEI12)

D

■ ALB ■ BIH ■ MKD ■ CG ■ SRB ■ KOS

Panel A na ovoj slici prikazuje kumulativni broj prosječnih dana toplotnog talasa po zemlji u datom periodu. Panel B prikazuje kumulativni broj opožarenih područja (isključujući poljoprivredne požare, u km²) po zemlji u datom periodu. Panel C prikazuje kumulativni broj poplava po zemlji u datom periodu (nema dostupnih podataka od 2020. godine nadalje). Panel D prikazuje prosječan broj mjeseci suše (na osnovu SPEI12) po zemlji u datom periodu.

Izvor: ERA5 (dani toplotnog talasa), GFED5 (požarena površina), HANZE (poplave), GSD (mjeseci suše).

Ekstremne vrućine i dugotrajna suša značajno povećavaju rizik od požara. Procjenjuje se da šumska područja čine značajan udio kopnene površine u cijelom regionu: 28,8% u Albaniji, 32,4% u Srbiji, 34,0% na

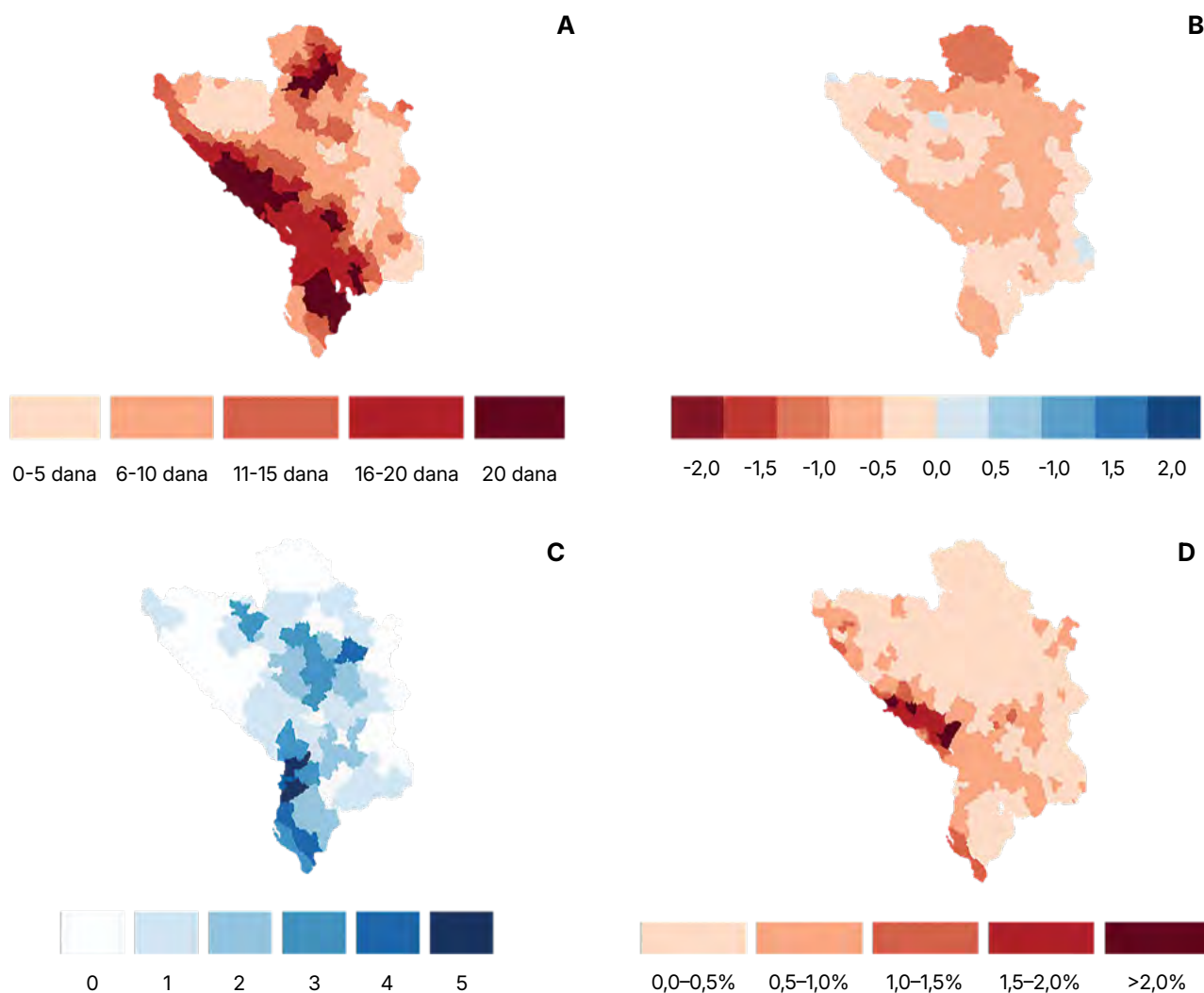
Kosovu, 39,7% u Sjevernoj Makedoniji, 42,7% u Bosni i Hercegovini i 61,5% u Crnoj Gori (Global Forest Watch 2025 za Kosovo, FAO 2025 za sve ostale jurisdikcije). Neke regije u Bosni i Hercegovini (npr. Čapljina) i Crnoj

Gori (npr. Centralna oblast) pretrpjele su posebno teške požare od 2015. do 2020. godine, pri čemu je više od 2% njihovog kopnenog pokrivača izgorjelo tokom ovog perioda. To je vidljivo na karti (Slika 2.2, Panel D), gdje su područja s težim požarima prikazana tamnocrvenom bojom. Ova područja obično odgovaraju visokom šumskom pokrivaču, što potvrđuje da su posebno podložna pojavi

požara, posebno tokom ljetnih mjeseci. Dok klimatski uslovi pogoršavaju rizike od požara, ljudska aktivnost također igra ključnu ulogu. U mnogim slučajevima, šumske požare uzrokuju ljudske aktivnosti, poput namjerne sječe šuma za gradnju, pašnjake ili ispašu, kao što je zabilježeno u Albaniji.⁶

Slika 2.2. Prostorne razlike u klimatskim opasnostima u jugoistočnoj Evropi (2015–2020).

Slika prikazuje broj dana toplotnih talasa (Panel A), prosječni intenzitet suše prema SPEI48 (Panel B), broj poplava (Panel C) i udio spaljene površine usljed požara (Panel D) na regionalnom nivou Nacionalnih statističkih zavoda (NSO). SPEI je indeks suše koji mjeri vodni bilans u regionu, pri čemu niže vrednosti ukazuju na veću prosječnu suhoću, a više vrednosti na veću prosječnu vlažnost u datom području.

Izvori: ERA5, SPEIbase, HANZE, GFED5.

⁶ Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Albanija, 26.05.2025.

Pored uticaja klimatskih promena, jugoistočna Evropa se suočava i sa sve većim ekološkim izazovima izazvanim ljudskim djelovanjem, uključujući degradaciju i zagađenje životne sredine. To je delom posljedica specifične putanje nasleđene iz postsocijalističkog razvoja regiona, uključujući ekološka opterećenja intenzivne industrijalizacije i neodržive, energetski intenzivne infrastrukture, zajedno s profitno orijentiranim privatnim razvojnim projektima (investicijski urbanizam) i rastom visoko zagađujućih postrojenja u stranom vlasništvu (Svjetska banka 2021; za raspravu o srpskom slučaju, pogledajte Petrović 2022, 207–209). Posebno u gradovima, otpad i zagađenje vazduha predstavljaju velike zdravstvene rizike, uključujući one koji proizlaze iz velikog obima prometa, industrijskog zagađenja, ilegalnog odlaganja otpada i kontaminacije zaliha vode (Belis et al. 2021; Cvetkowska et al. 2021).⁷ Nadalje, razvoj infrastrukture, posebno za turizam, uzrokovao je gubitak biodiverziteta i prirodnih staništa, poput laguna, posebno u obalnim područjima, na primjer, u Albaniji.⁸

2.2. Procjena ranjivosti na klimatske opasnosti

Ključna poruka: Klimatski rizici u jugoistočnoj Evropi su neravnomjerno raspoređeni, što je rezultat međudjelovanja opasnosti, izloženosti i duboko ukorenjenih demografskih, socijalnih i ekonomskih ranjivosti – posebno u ruralnim i poljoprivredno zavisnim zajednicama sa starijim stanovništvom – što naglašava potrebu za lokalno prilagođenim strategijama prilagođavanja.

Rizik proizlazi iz međudjelovanja opasnosti, izloženosti i ranjivosti, pri čemu se ranjivost odnosi na stepen u kojem su pojedinci ili grupe podložni šteti i njihovu sposobnost da se nose s njom, prilagode joj se ili se oporave od nje (IPCC 2022; Muttarak 2022). Isti klimatski događaj može proizvesti drastično različite ishode

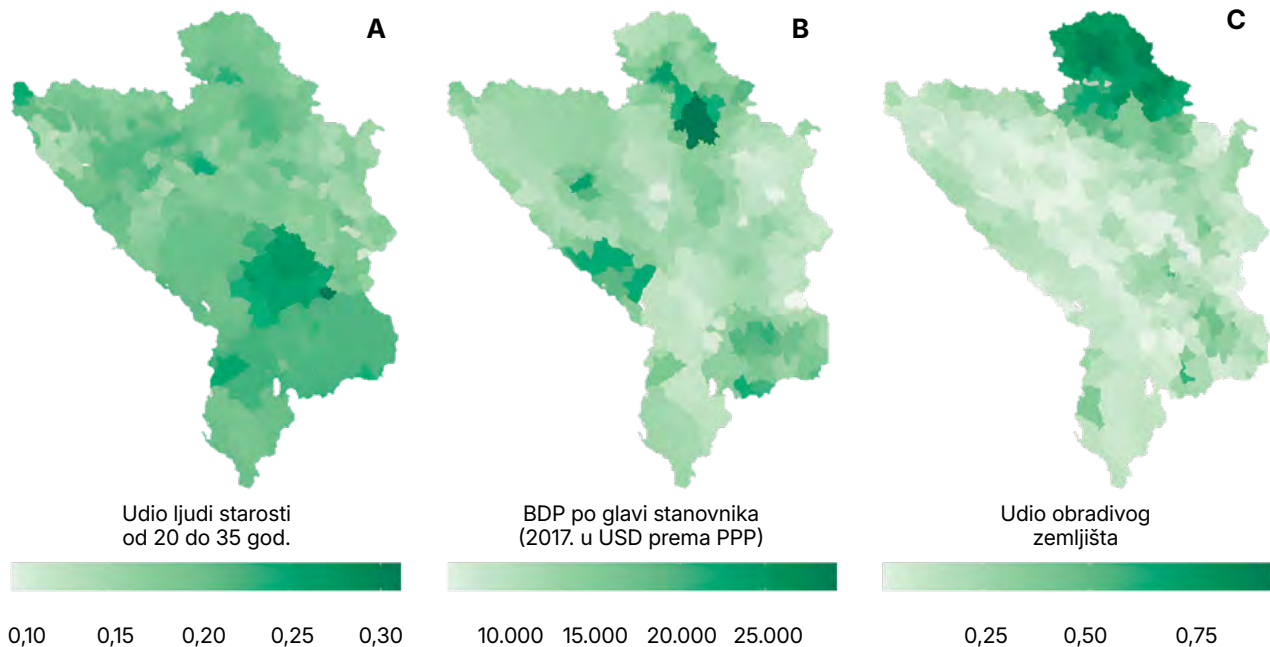
zavisno o tome koga pogađa i pod kojim uslovima (IPCC 2022). Utjecaj klimatskih promena je, zapravo, duboko ukorenjen u lokalnim društvenim strukturama i uslovima, koji određuju ne samo ko je izložen opasnostima povezanim s klimom, već i ko je najranjiviji na njihove efekte. Razumevanje ovih nejednakih efekata također zahteva prepoznavanje da demografski faktori, poput dobi, spola, etničke pripadnosti ili obrazovanja, igraju ključnu ulogu u oblikovanju klimatskih ranjivosti, zajedno sa socio-ekonomskim i političkim faktorima.

Demografski faktori, posebno dinamika povezana sa starenjem, posebno utiču na klimatsku ranjivost u jugoistočnoj Evropi. Slika 2.3 prikazuje geografsku distribuciju ključnih pokretača ranjivosti na klimatske stresore. **Karte pokazuju razlike u distribuciji starosti, bogatstva i poljoprivredne zavisnosti lokalnog stanovništva u jugoistočnoj Evropi.** Starije stanovništvo, na primjer, nesrazmjerno je pogođeno ekstremnim vrućinama, poplavama i drugim klimatskim stresorima zbog zdravstvenih problema povezanih sa starenjem, smanjene pokretljivosti i često ograničenog pristupa mrežama podrške kao što su članovi porodice, komšije ili organizovane usluge njege (Muttarak 2021). Istovremeno, starijim odraslim osobama mogu nedostajati ekonomska sredstva ili socijalna podrška za preseljenje ili prilagođavanje svojih sredstava za život promenjivim uslovima okoline (Malak i Lina 2024). Ovi izazovi su pogoršani u regionima koji doživljavaju migracije mladih, kao što su ruralna područja širom jugoistočne Evrope, gdje odlazak mlađih generacija ostavlja za sobom starije stanovništvo sa manje njegovatelja, smanjenom otpornošću zajednice i nižim kapacitetom prilagođavanja. Ova demografska neravnoteža pojačava ciklus ranjivosti, posebno u ruralnim ili ekonomski marginalnim regionima (Biella et al 2022).

⁷ Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na održivom razvoju i klimi/životnoj sredini, Sjeverna Makedonija, 27.03.2025.; i intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na životnoj sredini i klimatskim promenama, Albanija, 07.04.2025.

⁸ Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima životne sredine i klimatskih promena, Albanija, 07.04.2025.

Slika 2.3. Različita ranjivost na klimatski stres na nivou Nacionalnih zavoda za statistiku

Slika prikazuje distribuciju ključnih ranjivosti u jugoistočnoj Evropi. Panel A prikazuje prosječan udio ljudi starosti od 20 do 35 godina za period 2015–2020, Panel B prosječan BDP po glavi stanovnika za period 2015–2020 (u američkim dolarima prema paritetu kupovne moći (PPP) iz 2017. godine), a Panel C prosječan udio obradivog zemljišta u jugoistočnoj Evropi za period 2015–2019.

Izvori: WorldPop, Kummu et al (2025), GDLC.

U jugoistočnoj Evropi, mnoga ruralna područja i dalje uveliko zavise od poljoprivrednih aktivnosti, što znači da klimatska varijabilnost predstavlja akutni izazov. To je vidljivo na karti na slici 2.3, panel C, koja pokazuje da sjeverne i istočne delove jugoistočne Evrope karakterizira povećana poljoprivredna aktivnost i veliki udio obradivog zemljišta. Postoje i naznake da rastuće temperature menjaju poljoprivredne obrasce. Na primjer, u Bosni i Hercegovini, tradicionalne kulture opstaju na svojim starim područjima uzgoja, što dovodi do pomjeranja područja uzgoja, na primjer, vinogradi se sele s južnih na sjeverne lokacije.⁹ U međuvremenu, sve češće i jake suše smanjuju prinose i doprinose napuštanju zemljišta i daljnjem ekonomskom padu.¹⁰ Ove ekološke i ekonomske promene pojačavaju ranjivosti i mogu dovesti do daljnje mobilnosti.

U celom regionu Jugoistočne Evrope, demografske i ekonomske ranjivosti nisu ravnomjerno raspoređene, što također utiče na način na koji se osjećaju klimatski uticaji. Bogatstvo i pristup resursima određuju stepen u kojem pojedinci ili zajednice mogu predvidjeti, pripremiti se i oporaviti od klimatskih događaja. Ruralna, poljoprivredno ovisna područja predstavljaju dvostruki izazov, s nižim nivoima prihoda i većim udjelom starijih stanovnika; to ih čini posebno ranjivim na stres izazvan klimatskim promenama. Kao što se može vidjeti na slici 2.3, neka ruralna područja na sjeveru Srbije karakterizira relativno visoka poljoprivredna produktivnost, ali nizak BDP, što ih čini posebno ranjivim na poremećaje u životnoj sredini.¹¹ Kao što pokazuju i geografski granularni kvantitativni dokazi i kvalitativni izvori, prostorne nejednakosti često su maskirane prosjecima na makro nivou;

⁹ Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, Bosna i Hercegovina, 04.03.2025.

¹⁰ Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Bosna i Hercegovina, 26.05.2025.

¹¹ Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Srbija, 06.03.2025.

to naglašava potrebu za lokalnom perspektivom kako bi se razumjela geografija ranjivosti na klimu, kao i ciljane, kontekstualno osjetljive strategije prilagođavanja (EEA 2024b; Pietrapertosa et al. 2018).

2.3. Trendovi ljudske mobilnosti

Ključna poruka. Mobilnost ljudi u jugoistočnoj Evropi rezultat je složene mješavine ekonomskih, demografskih i institucionalnih pokretača – pogoršanih klimatskim promjenama i nedostatkom radne snage – što rezultira visokom emigracijom, upornim unutrašnjim migracijama i rastućim izazovima za demografsku održivost i zadržavanje ljudskog kapitala.

Kao i u mnogim drugim regionima širom sveta, mobilnost ljudi u jugoistočnoj Evropi je složen fenomen povezan s nekoliko međusobno povezanih pokretača. Oni su povezani sa društvenim, ekonomskim, kulturnim, političkim i institucionalnim kontekstima (ICMPD 2020; Rosinska 2024). Klimatski faktori mogu pogoršati postojeće uzroke mobilnosti i doprineti većim migracijama i raseljavanju (vidi Poglavlje 3). Međutim, ne postaju svi mobilni, jer neusklađenost između težnji i mogućnosti za migraciju ostavlja neke ljude nepokretnima. U stvari, demografski i ekonomski faktori igraju važnu ulogu u oblikovanju različitih obrazaca mobilnosti, trenda koji se primjećuje i u jugoistočnoj Evropi i globalno.

Jugoistočnu Evropu pretežno karakterizira visok nivo emigracije, uglavnom uzrokovan ekonomskim i političkim faktorima. Istovremeno, unutrašnje migracije ostaju stalna karakteristika, često uzrokovana urbanizacijom i regionalnim razlikama. Mobilnost unutar regiona je relativno ograničena i uglavnom sezonska; uglavnom se odnosi na privremene migracije radne snage. Posljednjih godina, posebno od 2018. godine, region se suočava sa značajnim nedostatkom radne snage u sektorima kao što su ugostiteljstvo, građevinarstvo, poljoprivreda i transport, što je dovelo do povećanja broja radnih dozvola izdatih stranim radnicima. Jugoistočna Evropa je također tranzitni migracijski koridor, sa mje-

šovitim tokovima tražilaca azila i migranata koji bježe iz zona sukoba ili traže bolji život u zapadnoj Evropi. Tranzitna migracija je dostigla vrhunac 2015. godine, ali je od tada ostala relativno niska, iako su veće brojke ponovo zabilježene 2022. i 2023. godine.

Emigracija

Emigracija ostaje dominantna karakteristika ljudske mobilnosti u jugoistočnoj Evropi, prvenstveno uzrokovana ekonomskim faktorima. Region ima jednu od najviših stopa emigracije u svetu, s procenjenim udjelom emigranata od oko četvrtine ukupnog stanovništva. Ovaj fenomen je posebno izražen u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Sjevernoj Makedoniji, gdje su se procenjene stope emigracije između 2007. i 2020. godine kretale od 22% do 45% stanovništva (OECD 2022). Emigracija iz regiona (Slika 2.4) historijski je bila usmjerena prema Grčkoj i Italiji. U novije vreme, Nemačka, Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo bile su česte destinacije, a tokovi u Hrvatsku, Sloveniju, Slovačku, Češku, Mađarsku i Bugarsku su se također povećali (Mara i Landesmann 2022). Intraregionalne migracije ostaju ograničene i uglavnom kružne, s radnicima koji se privremeno sele u susjedne jurisdikcije poput Hrvatske, Srbije i Crne Gore radi sezonskih poslova, uglavnom u turizmu i građevinarstvu (Mara i Landesmann 2022).

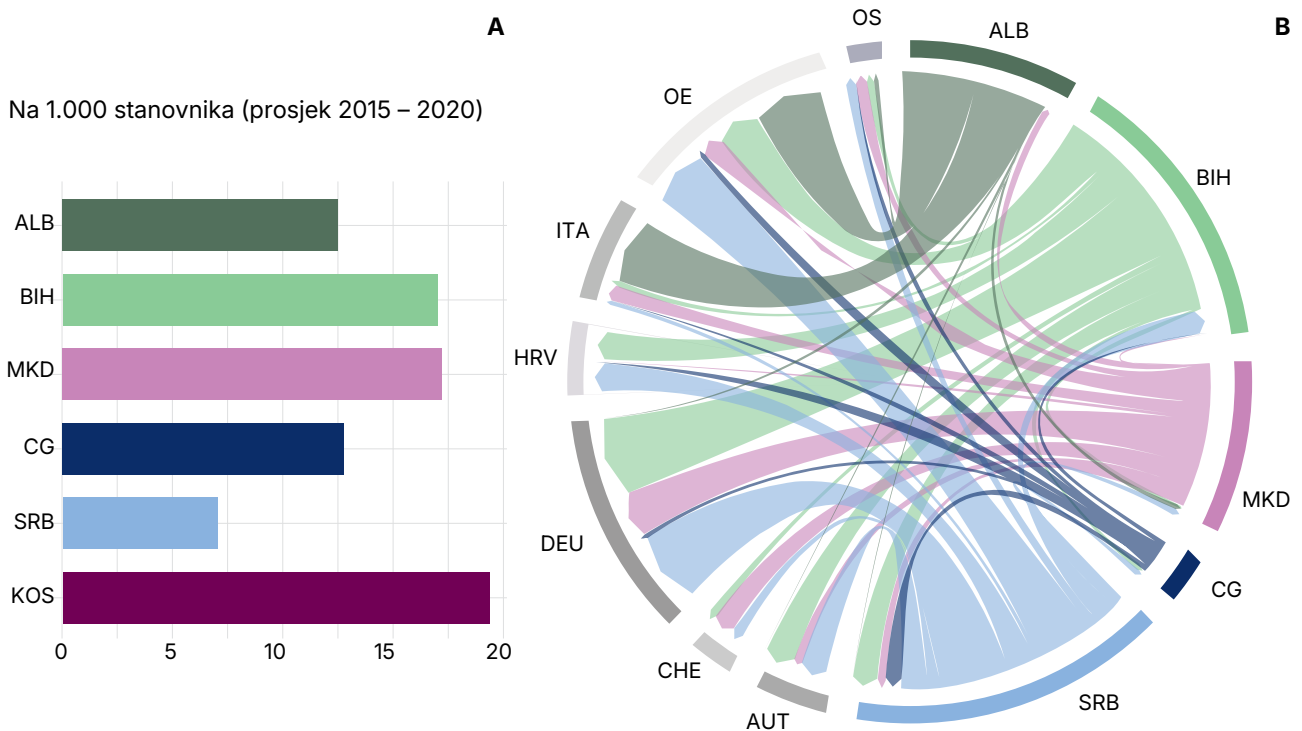
Emigracija je nesrazmjerno koncentrirana među mlađim i obrazovanim segmentima stanovništva, što izaziva zabrinutost zbog odliva mozgova u cijelom regionu. Više od polovine migranata iz jugoistočne Evrope u regionu OECD-a zaposleno je na poslovima srednje kvalifikacije, sa značajnim razlikama među spolovima u različitim sektorima zanimanja (OECD 2022). Mobilnost studenata također brzo raste, a broj međunarodnih studenata iz regiona povećao se za 150% između 2013. i 2018. (OECD 2022). Odliv mozgova je posebno akutan u Albaniji, gdje 40% kumulativnog odliva čine visokoobrazovani (Mara i Landesmann 2022; Gedeshi i King 2018), i na Kosovu, gdje je odliv mozgova iz zdravstvene zaštite doveo do zatvaranja ustanova i smanjenog pristupa njezi (Hajdari i Krasniqi 2021). Ovi trendovi su rezultat složenog međudjelovanja faktora, kao što su ekonomske prilike, kvalitet obrazovanja i promjenjive migracijske politike u zemljama odredišta, prvenstveno u EU. Sveukupno, iako emigracija može ponuditi doznake

i razvoj vještina u inostranstvu, obim i struktura ovih tokova predstavljaju značajan izazov za demografsku bu-

dućnost, održivi razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala u jugoistočnoj Evropi.

Slika 2.4. Međunarodna migracija iz regiona JIE

Slika prikazuje stopu emigracije iz regiona Jugoistočne Evrope na 1.000 stanovnika u periodu 2015–2020 (Panel A) i migracijske tokove, koji prikazuju poreklo i odredište migranata, za isti vremenski period (Panel B). Metoda procene: demografsko računovodstvo, pseudo-Bayesov prosjek prelaza i boravaka migranata, zatvoreni sistem računovodstva.

Izvori: Abel i Cohen 2022, UN WPP 2019. Imajte na umu da podaci za Kosovo (KOS) nisu dostupni u bazi podataka Abel i Cohen i da se procenjuju na osnovu informacija koje su dostavili Nacionalni statistički zavodi. OS: ostatak sveta OE: ostatak Evrope

Imigracija

Posljednjih godina, mješoviti tokovi tražilaca azila i migranata tranzitirali su kroz jugoistočnu Evropu (Slika 2.5). Mnogi od njih su tranzitirali ili se privremeno nastanili kao dio širih migracijskih ruta koje vode ka EU, što pokazuje ulogu regije kao tranzitne tačke i odredišta unutar složenih globalnih obrazaca mobilnosti (UNHCR 2025). Ovaj trend je također evidentan u promjenjivom broju zahtjeva za azil u celom regionu, koji je vrhunac u Srbiji dostigao 2014. godine nakon dolaska mnogih izbjeglica iz Sirije. Od 2010. godine, Srbija je dugo vremena bila domaćin najvećem broju izbjeglica u region jugoistočne Evrope. Međutim, to se promenilo nakon 2022. godine,

kada je dolazak izbjeglica iz Ukrajine doveo do promene u regionalnoj dinamici.

Istovremeno, povratne migracije dobijaju na pažnji. Jurisdikcije u regionu prilagodile su svoje lokalne strategije kako bi bolje upravljale povratnim migracijama i reintegracijom svojih građana iz inostranstva. Na primjer, odgovor Albanije na povratak migranata bio je sve proaktivniji (Mara i Landesmann 2022). Slično tome, Crna Gora i Kosovo su također prilagodile svoje lokalne strategije kako bi olakšale povratak i reintegraciju povratnika. Povratnici često donose nove vještine, uštedevinu i međunarodno iskustvo, ali se također mogu suočiti s izazovima u reintegraciji u lokalna tržišta rada, posebno u područji-

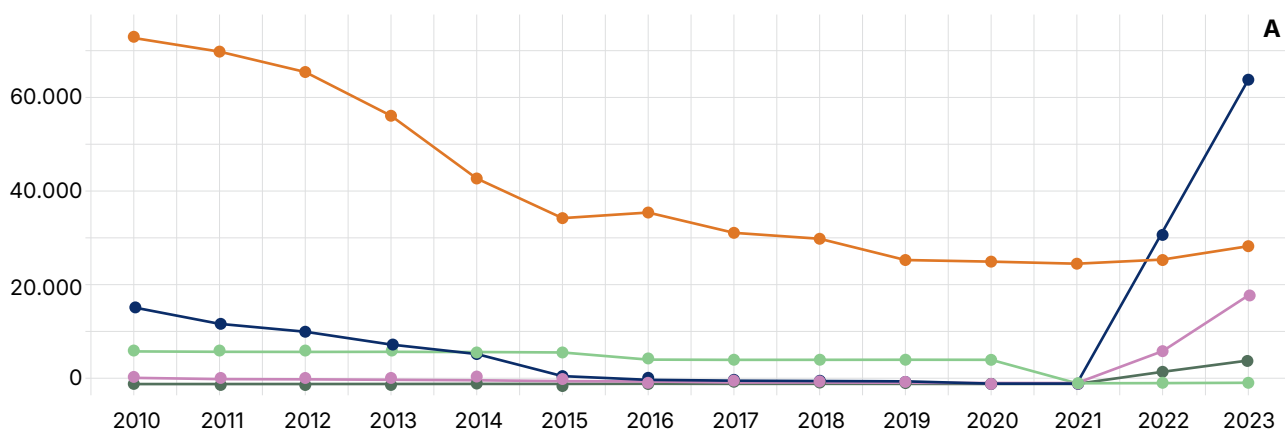

ma sa slabom ekonomskom infrastrukturom ili ograničenim uslugama. Ovi dvostruki trendovi dolaznih migranata i povratnih emigranata doprinose dinamičnijem i slože-

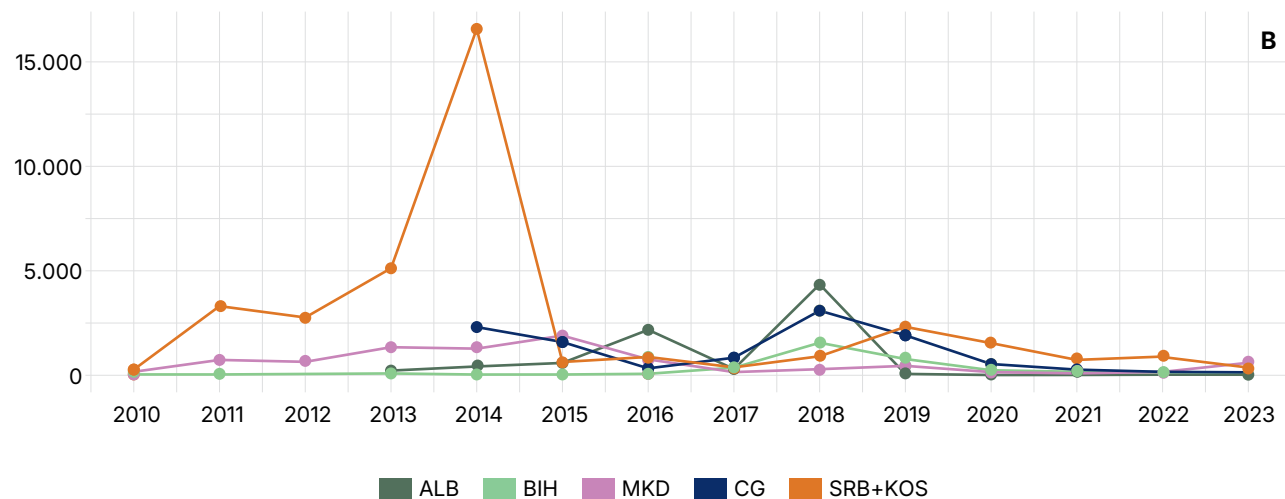
nijem pejzažu mobilnosti u regionu; to ima implikacije na socijalnu koheziju, javne usluge i planiranje politika (Gemi i Triandafyllidou 2021; Martin i Dragos 2012).

Slika 2.5. Broj izbjeglica i tražilaca azila u Jugoistočnoj Evropi¹²

Broj izbjeglica

Broj zahtjeva za azil

Panel A na ovoj slici prikazuje broj izbjeglica po jurisdikcijama u datom periodu. Panel B prikazuje broj novih zahtjeva za azil po jurisdikcijama u datom periodu.

Izvor: UNHCR. Imajte na umu da UNHCR prikuplja podatke za Srbiju i Kosovo (S/RES/1244, 1999) zajedno, kao dio svojih regionalnih operacija prikupljanja podataka i podataka o situaciji u Jugoistočnoj Evropi.

12 Izbjeglice su osobe koje se nalaze izvan svoje zemlje porijekla jer se suočavaju s ozbiljnim prijetnjama – poput progona, sukoba ili nasilja – a vlasti njihove zemlje nisu u mogućnosti ili nisu voljne pružiti zaštitu. Kao rezultat toga, izbjeglice traže međunarodnu zaštitu. Podnošenje zahtjeva za azil je formalni proces putem kojeg osoba koja se boji progona, sukoba, nasilja ili druge ozbiljne štete ako se vrati kući – i stoga joj je potrebna međunarodna zaštita – traži od druge zemlje ili vlasti da je prizna i zaštitu kao izbjeglicu (UNHCR 2025).

U nekim delovima regiona – poput Srbije, Crne Gore i Sjeverne Makedonije – primjećuju se znaci odliva mozgova (Mara i Landesmann 2022). Studenti su glavni faktori odlivu mozgova, s najvećom stopom među ljudima u dvadesetim godinama – tipičnoj dobi za završetak visokog obrazovanja. To ukazuje na to da se mnogi mladi, visokoobrazovani pojedinci vraćaju u svoje matične zemlje nakon studiranja u inostranstvu, uglavnom kako bi pronašli zaposlenje u sektorima kao što su informaciono-komunikacijske tehnologije (IKT), turizam i visoko obrazovanje (OECD 2022). Srbija i Crna Gora su također počele privlačiti imigrante i studente iz susjednih zemalja poput Bosne i Hercegovine, zbog svog održivog ekonomskog rasta (npr. turistički sektor u Crnoj Gori ili IKT sektor u Srbiji) i razlika u kvaliteti visokog obrazovanja (Zavod za statistiku Republike Srbije; Mara i Landesmann 2022).

Interne migracije

Obrasci internih migracija u jugoistočnoj Evropi oblikovani su stalnim regionalnim razlikama u demografskom, ekonomskom i društvenom razvoju i odražavaju složenu interakciju između ekonomskih prilika, uslova okoline i promenljivih preferencija načina života. U 2022. godini, prosječna stopa unutrašnjih migracija (udio stanovništva koje se seli iz jedne administrativne jedinice u drugu bez prelaska međunarodnih granica) iznosila je 10,8% u celom regionu jugoistočne Evrope (isključujući Bosnu i Hercegovinu i Sjevernu Makedoniju) (Slika 2.6).

U kontekstu ukupnog pada stanovništva, region jugoistočne Evrope nastavio je da se urbanizuje, pri čemu je stanovništvo sve više koncentrisano u glavnim gradovima i nekoliko drugih urbanih centara (Svjetska banka 2024). Kretanje iz ruralnih u urbana područja je dugogodišnji obrazac vođen ograničenim pristupom zapošljavanju, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i infrastrukturi u perifernim regijama (Temova 2017). Unutrašnja mobilnost ostaje ograničena izvan ovih primarnih

urbanih destinacija. Međuurbane migracije su relativno slabe, delom zbog nedostatka pristupačnog stanovanja i ekonomskih sredstava potrebnih za preseljenje radi posla (ETF 2021).

Mnogi stanovnici, posebno mladi odrasli i žene, suočavaju se sa značajnim preprekama mobilnosti, kao što su ograničeni prihodi i neravnomjeran razvoj regionalnih tržišta rada (Mara i Landesmann 2022). U Srbiji, urbani centri i dalje privlače ruralno stanovništvo, dok istovremeno pokušavaju privući migrante iz susjedne Bosne i Hercegovine kako bi rešili problem nedostatka radne snage u zemlji, što je napor podržan pravnim i političkim reformama.¹³ Rezultat je sve veća koncentracija u gradovima, uz depopulaciju ruralnih područja, što ima implikacije na pružanje usluga, korištenje zemljišta i lokalnu ekonomiju.

U nekim slučajevima, interne migracije su također rezultat lošeg ili neregulisanog urbanog razvoja. U jednom glavnom gradu jugoistočne Evrope, veliki stambeni projekat izgrađen bez odgovarajuće procjene uticaja na životnu sredinu destabilizovao je zemljište u susjednim područjima i prisilio obližnje stanovnike na preseljenje.¹⁴ Ovi primjeri pokazuju da je interna mobilnost u jugoistočnoj Evropi rijetko rezultat jednog faktora.

Postoje i anegdotski dokazi o **novijem trendu, naime, obrnutom kretanju iz urbanih u ruralna područja, posebno među bogatijim i obrazovanijim.** Intervjui u Srbiji i Crnoj Gori ukazuju na rane znakove ovog trenda, takozvane migracije životnog stila (Benson i O'Reilly 2016), iako je ona malog obima i potrebna su daljnja istraživanja kako bi se procenili njeni pokretači i implikacije (vidi Okvir 2.1).¹⁵ Motivisani ekološkim problemima, kvalitetom života i željom da pobjegnu od stresa urbanog okruženja, neki stanovnici gradova sele se u ruralna područja.

Zajedno, ovi kontrastni trendovi mobilnosti ističu rastuću prostornu polarizaciju u jugoistočnoj Evropi. S jedne strane, kontinuirano smanjenje broja stanovnika ruralnih i planinskih područja ostavlja za sobom starije, ponekad

13 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na pitanjima migracija i izbjeglica, Bosna i Hercegovina, 05.03.2025.

14 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na pitanjima migracija, Bosna i Hercegovina, 05.03.2025. Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, Bosna i Hercegovina, 04.03.2025. Intervju ključnog stručnjaka sa predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na pitanjima razvoja klime i životne sredine i migracije, Bosna i Hercegovina 26.05.2025

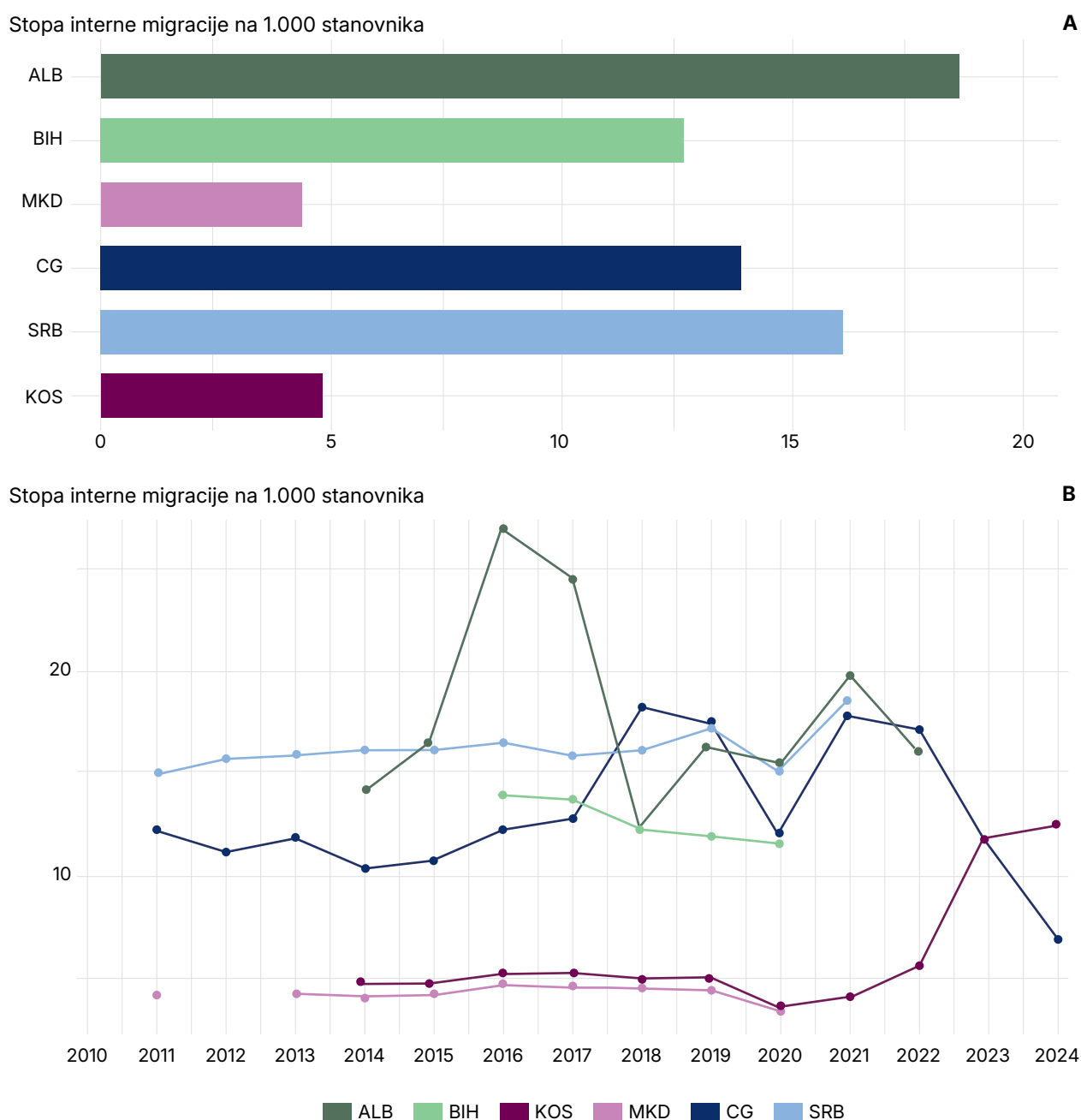
15 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na pitanjima migracija, Srbija, 07.03.2025.; i intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodnih organizacija koje rade na održivom razvoju i klimi/životnoj sredini, Crna Gora, 28.05.2025.

ekonomski ranjivo stanovništvo, dok istovremeno povećava pritisak na javne usluge i infrastrukturu u urbanim područjima. S druge strane, selektivna ponovna ruralna transformacija od strane često bogatijih grupa može preoblikovati narative ruralnog razvoja, obrasce korištenja ze-

mljišta i upravljanje životnom sredinom. Ova dinamika ima velike implikacije na prostorno planiranje, politike održivosti i pravedan pristup uslugama; zaslužuje pažljivo proučavanje u kontekstu širih demografskih i ekoloških tranzicija.

Slika 2.6. Obrasci i trendovi internih migracija u jugoistočnoj Evropi

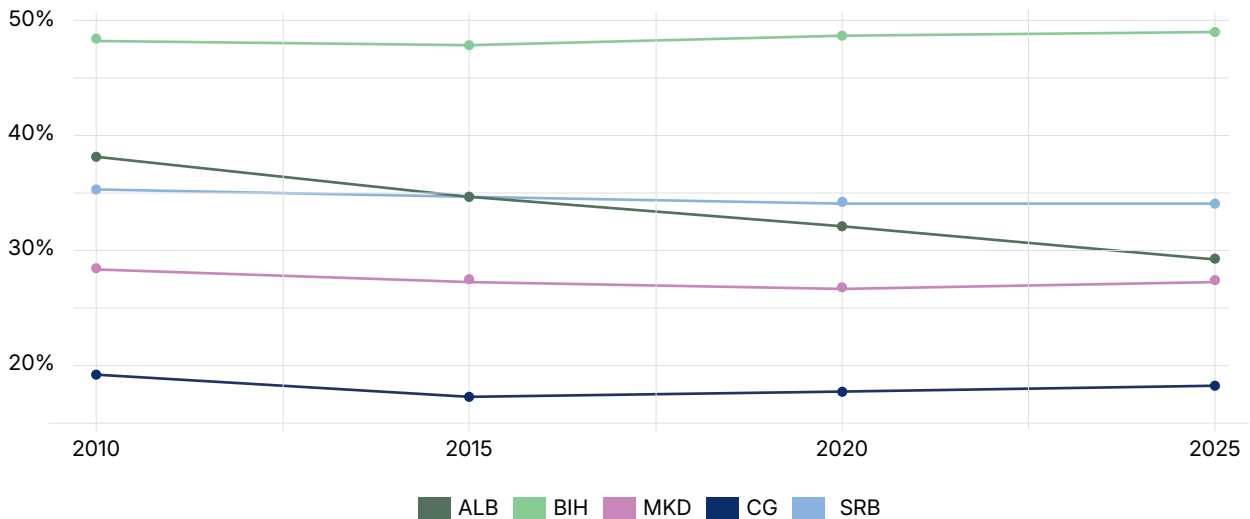
Slika prikazuje stopu interne migracije na 1.000 stanovnika u druge regije Nacionalnih statističkih zavoda (NSO) unutar jurisdikcija (Panel A) i promene stope interne migracije tokom određenog perioda (Panel B) u cijeloj regionu Jugoistočne Evrope.

Izvor: podaci koje su obezbijedili Nacionalni statistički zavodi (NSO)

Slika 2.7. Promene u ruralnom stanovništvu u Jugoistočnoj Evropi u periodu od 2010. do 2025. godine

Udio ruralnog stanovništva u ukupnom stanovništvu

Na slici su urbana/ruralna područja klasifikovana prema klasifikaciji Globalnog sloja ljudskih naselja – stepen urbanizacije. Podaci za Kosovo nisu bili dostupni.

Izvor: JRC/GHS-DUC.

Okvir 2.1. Migracija životnog stila

Termin „migracija životnog stila“ odnosi se na vrstu migracije koja je često motivirana ekološkim problemima i težnjama za kvalitetom života, a uključuje kretanje iz zagađenih, prenaseljenih ili klimatski opterećenih gradova u atraktivnija ruralna ili periurbana područja (Benson i O’Reilly 2016).

U jugoistočnoj Evropi, sezonski obrasci migracije postaju očigledni, posebno u gradovima poput Sarajeva, gdje ozbiljno zimsko zagađenje vazduha dovodi do privremenog preseljenja u čistija ruralna područja.¹⁶ U Albaniji, širenje urbanih područja, neadekvatna zelena infrastruktura i intenziviranje efekata toplotnih ostrva naveli su neke stanovnike da potraže utočište u periurbanim zonama koje nude povoljniju klimu i okruženje.¹⁷ Ovo se pojavilo kao značajan aspekt unutrašnje mobilnosti, što zahteva detaljniju analizu na nacionalnom nivou.

U Srbiji, migracija životnog stila obično se izražava kroz sticanje sekundarnih domova u ekološki atraktivnim područjima, pored primarnih prebivališta u urbanim centrima (Petrović 2022). Slični obrasci mogu se primetiti u Sjevernoj Makedoniji, gdje se ograničen broj ljudi – često penzionera – seli u ruralna područja u potrazi za čistijim vazduhom i mirnijim načinom života.¹⁸ Iako još uvek skromnih razmjera, ovi slabi trendovi signaliziraju potrebu da se kvalitet životne sredine i planiranje uzmu u obzir i u strategijama urbanog i ruralnog razvoja. Međutim, važno je napomenuti da migracija životnog stila nije dostupna svima; ona je obično rezervirana za one s dovoljno finansijskih sredstava, društvenog kapitala i fleksibilnosti za preseljenje – često bogatije stanovnike gradova, penzionere ili one s mogućnostima rada na daljinu (McAreevey i Argent 2018).

16 Intervju ključnog stručnjaka sa predstavnicima regionalne organizacije, Bosna i Hercegovina, 03.04.2025.

17 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na održivom razvoju, Albanija, 04.04.2025.

18 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima klime/životne sredine, Sjeverna Makedonija, 27.03.2025.

Interno raseljavanje

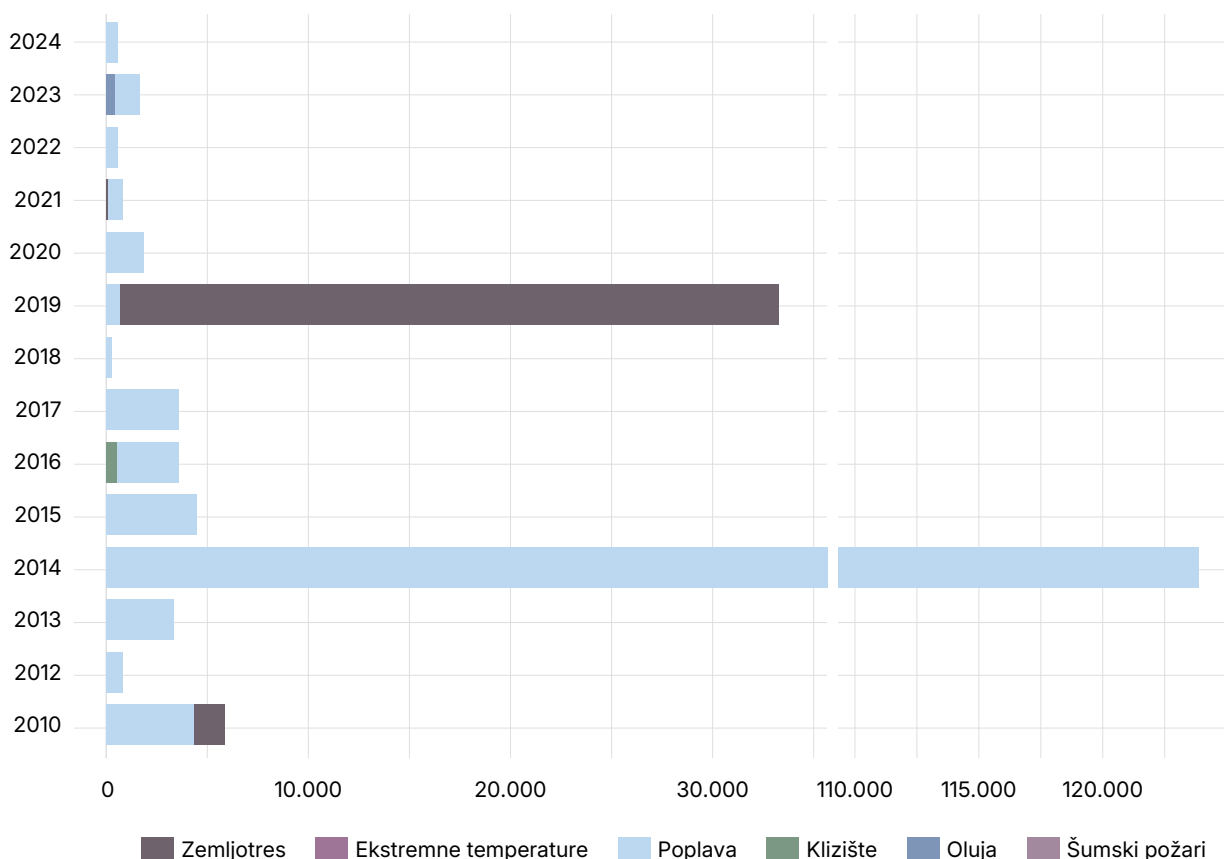
Raseljavanje uzrokovano ekstremnim vremenskim događajima, posebno poplavama, sve je veći problem u jugoistočnoj Evropi. Iako je historijski gledano raseljavanje u regionu bilo povezano sa sukobima, posljednjih godina došlo je do velikih razmjera internog raseljavanja uzrokovano životnom sredinom, posebno u Bosni i Hercegovini, Albaniji i Srbiji (UNESCO 2023). Kao što je prikazano na slici 2.8, više od 30.000 raseljavanja za-

bilježeno je 2019. godine nakon zemljotresa, a više od 120.000 raseljavanja 2014. godine bilo je uzrokovano poplavama. Poplava iz 2014. godine bila je najrazornija poplava u više od jednog stoljeća, pogodivši preko 3 miliona ljudi u regionu i uzrokujući štetu veću od 2 milijarde EUR (Filho et al. 2019; UNESCO 2023). U Bosni i Hercegovini, poplave su također imale dugoročne posljedice u područjima gdje su kuće izgrađene na nestabilnom tlu ili pogođene klizištima, poput brda oko Sarajeva (IOM 2024b; Associated Press 2024).

Slika 2.8. Rizici internog raseljavanja uzrokovani različitim vrstama katastrofa širom regiona Jugoistočne Evrope

Interna raseljavanja usljed katastrofe

Izvor: IDMC

Slika prikazuje ukupan broj internih raseljavanja po vrsti događaja u periodu 2010–2024 i vremensku evoluciju raseljavanja u regiji Jugoistočne Evrope.

Izvor: Centar za praćenje internih raseljavanja (IDMC).

Interakcija između klimatskih rizika i loše pripremljenosti za katastrofe dodatno komplikuje ostale dinamičke mobilnosti. Kao što otkrivaju intervjui u Bosni i Hercegovini i Albaniji, ljudi često osjećaju da se ne mogu osloniti na vlasti da pruže adekvatnu zaštitu ili podršku nakon katastrofe.¹⁹ U tom kontekstu, raseljavanje nakon ekstremnih događaja nije samo odgovor na ekološki stres, već i na propuste u upravljanju, korupciju i eroziju javnog povjerenja (vidi Poglavlje 3). U nekim slučajevima, privremeno interno raseljavanje pretvorilo se u dugoročno međunarodno preseljenje, posebno za ljude sa porodicom u inostranstvu. Na primjer, dio stanovništva pogođenog poplavama koje su pogodile Kosovo 2021. godine navodno je odlučio da se ne vrati zbog postojećih rizika i neadekvatne institucionalne podrške.²⁰ Ključne destinacije su Njemačka i Austrija, posebno za one raseljene iz ruralnih ili visokorizičnih regiona kojima nedostaje državna podrška ili održive opcije za povratak i oporavak (UNESCO 2023). Pravna nesigurnost – poput nejasnih imovinskih prava ili neformalnih stambenih aranžmana – dodatno povećava ranjivost i vjerovatnoću trajnog raseljavanja (UNECE 2020).

2.4. Pokretači ljudske mobilnosti u regionu: dokazi iz Balkanskog barometra

Ključna poruka: Namjere za migraciju u jugoistočnoj Evropi ostaju visoke, posebno među mladim, obrazovanim i radno sposobnim stanovništvom. Pokreće ih kombinacija ekonomske nesigurnosti, izazova u upravljanju, nezadovoljstva javnim uslugama i rastućih klimatskih i ekoloških pritisaka, što migraciju čini sve normalnijom strategijom egzistencije u cijelom regionu.

Namjere za migriranje su različite u različitim regionima, s visokim nivoima zabilježenim na Kosovu i u Albaniji (Slika 2.9). Prema Barometru javnog mnjenja Balkana iz 2023. godine, 44% stanovništva u region razmatra migraciju u drugu zemlju; štaviše, preko 23% stanovništva u region već je u kontaktu s agencijama za zapošljavanje u inostranstvu prema podacima SecureMetera iz 2024. (RCC 2025). Namjere za migraciju posebno su izražene među obrazovanim radno sposobnim stanovništvom; muškarci razmatraju emigraciju češće od žena.

19 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na migracijama, Bosna i Hercegovina, 04.03.2025.; i intervju ključnog stručnjaka s nezavisnim savjetnikom za održivi razvoj, migracije i klimu/životna sredina, Albanija, 07.04.2025.

20 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na ljudskim pravima, migracijama, klimatskim promenama i životnoj sredini, Kosovo, 21.05.2025. Za institucionalni odgovor na poplave na Kosovu 2021. godine, pogledajte također Haxha 2023.

Okvir 2.2. Balkanski barometar i SecuriMeter

Balkanski barometar je godišnje istraživanje koje je 2015. godine pokrenulo Veće za regionalnu saradnju (RCC) kako bi se prikupile perspektive javnosti i preduzeća širom Jugoistočne Evrope. Prvobitno razvijeno radi procjene uticaja Strategije SEE 2020, postalo je ključni izvor nezavisnih i sveobuhvatnih podataka o socio-ekonomskim, političkim i integracionim pitanjima u regionu. Koristi se stratificirani pristup uzorkovanja kako bi se osigurala proporcionalna zastupljenost na osnovu veličine naselja i distribucije stanovništva unutar svake jurisdikcije. Svojom dosljednom metodologijom i evolucijskom relevantnošću, Balkanski barometar nudi jedinstven uvid u regionalni razvoj.

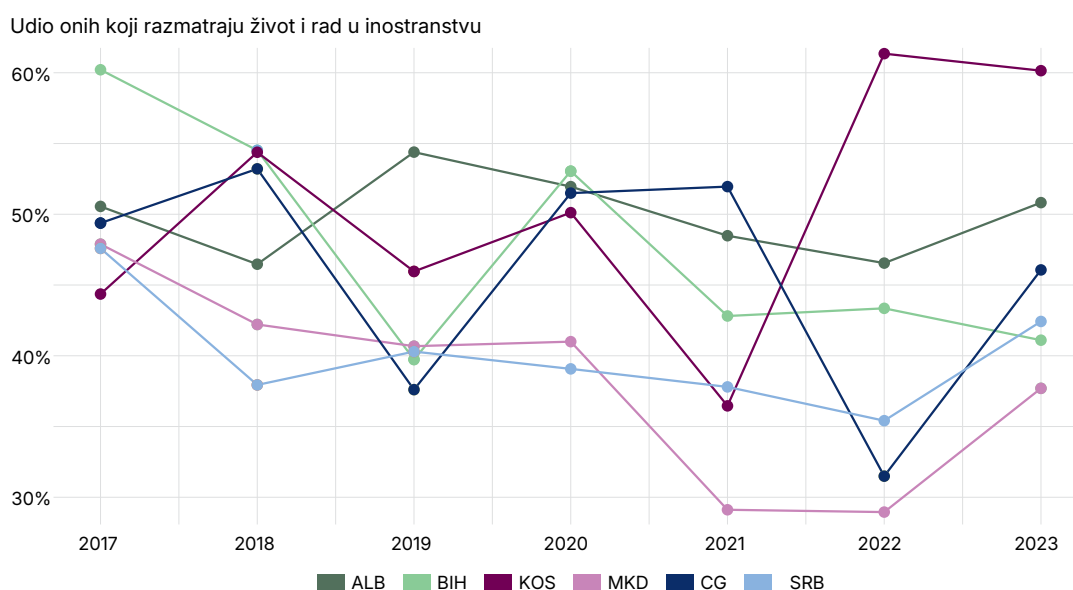
Istraživanje javnog mnjenja Balkanskog barometra sprovodi se kvantitativnom metodom, s kompjuterski potpomognutim ličnim intervjuisanjem (CAPI) koje uključuje intervju licem u lice. Upitnik, prvobitno razvijen na engleskom jeziku i preveden na lokalne jezike, pokriva niz tema, uključujući demografiju i ključna socio-ekonomska pitanja; prati promene stavova prema regionalnoj saradnji i integraciji u EU, zajedno s drugim

ključnim područjima politike koja oblikuju svakodnevni život, uključujući migracije. Uvidi dobijeni iz Balkanskog barometra široko se koriste u medijima, civilnom društvu, preduzećima i kreatorima politika. Kao dopuna istraživanju javnog mnjenja Balkanskog barometra, Veće za regionalnu saradnju (RCC) pokrenulo je SecuriMeter 2021. godine.

S obzirom na to da sigurnost postaje glavni prioritet za jugoistočnu Evropu i njene međunarodne partnere, SecuriMeter ima za cilj da pruži sveobuhvatnu analizu razvoja regionalnog sigurnosnog okruženja. Prikupljanjem stavova i percepcija javnosti o trenutnim sigurnosnim izazovima, kao i trendovima, kako na regionalnom tako i na individualnom nivou, SecuriMeter nudi vredne uvide kreatorima politika i zainteresovanim stranama. Njegovi nalazi podržavaju informirano donošenje odluka i doprinose dubljem razumijevanju složene sigurnosne dinamike koja oblikuje region.

Posjetite: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/home> i <https://www.rcc.int/securimeter/home>.

Slika 2.9. Obrasci i pokretači namjere emigracije

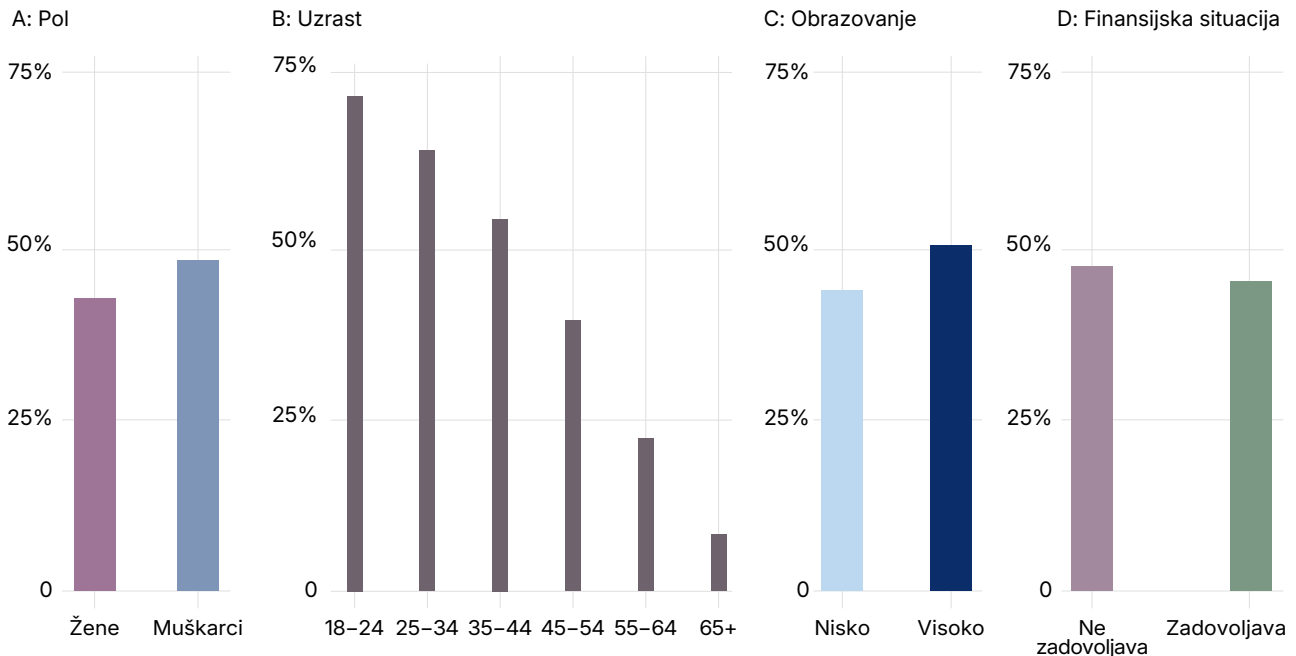
Slika 2.9 prikazuje vremenske trendove migracijskih težnji po jurisdikcijama (Panel A) i distribuciju težnji po demografskim i socio-ekonomskim grupama (Panel B).

Izvor: Balkan Public Barometer, 2017–2023 (n=42.240 ispitanika).

Da li biste razmislili da živite i radite u inostranstvu?

Udio onih koji razmatraju život i rad u inostranstvu

Napomena: Visoko obrazovanje definira se kao fakultet ili više obrazovanje, n = 42240, izvor: Balkan Public Barometer 2017–2023. Za Panel D korišćeni su samo podaci iz 2023. godine, n = 6027

Historijski gledano, migracije iz regije jugoistočne Evrope prvenstveno su bile vođene potragom za boljim ekonomskim uslovima i sigurnim zaposlenjem u inostranstvu. Danas se zabilježeni motivi čine složenijim: pojedinci traže ne samo posao, već i bolji kvalitet života, pristup boljem obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, i sigurnije političko okruženje (Mara i Landesmann 2022). **U novije vreme, ekonomska nesigurnost, nisko povjerenje u institucije i generalno nezadovoljstvo upravom, javnim uslugama i budućim izgledima spadaju među najčešće navođene razloge.** Ovo je dodatno pojačano strahovima vezanim za kontinuiranu regionalnu nestabilnost i rastući utjecaj stresora povezanih s klimom (RCC 2025). Uloga korupcije, političke nestabilnosti i neuspjeha u upravljanju također se dosljedno pojavljuje kao centralna tema u celom regionu. U SecuriMeteru iz 2024. godine, 83% ispitanika identificiralo je korupciju kao raširenu ili vrlo raširenu u regionu jugoistočne Evrope (RCC 2025). Uglavnom mlađe generacije sve više smatraju ova pitanja izazovnim, zajedno s visokom stopom nezaposlenosti mladih, razlikama u platama, neusklađe-

nošću vještina i slabim obrazovnim sistemima (Kurecic 2023; Bygnes i Flipo 2016).

Uprkos rastu BDP-a i rastućem životnom standardu, strukturne nejednakosti u EU ostaju značajne. Razlike u platama i zaposlenosti, posebno, snažni su faktori. Blizina tržišta rada EU, ciljano zapošljavanje u nekim državama članicama EU i postojanost društvenih mreža u destinacijskim regionima olakšavaju emigraciju mladih, obrazovanih građana. Ova dinamika je posebno očigledna u zemljama poput Srbije, gdje nekoliko inicijativa - poput saradnje s dijasporom i ciljanih programa povratka - ima za cilj suzbijanje emigracije i ohrabrivanje ljudi da ostanu u zemlji (Vlada Republike Srbije 2021; Vukadinović i dr. 2021). Međutim, ove mjere su imale samo ograničen uspjeh.²¹ U mnogim slučajevima, migracija se više ne smatra privremenim ili neuobičajenim događajem, već normalnom, pa čak i očekivanom životnom strategijom, posebno među mlađim generacijama.

²¹ Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na pitanjima migracija, Srbija, 07.03.2025.

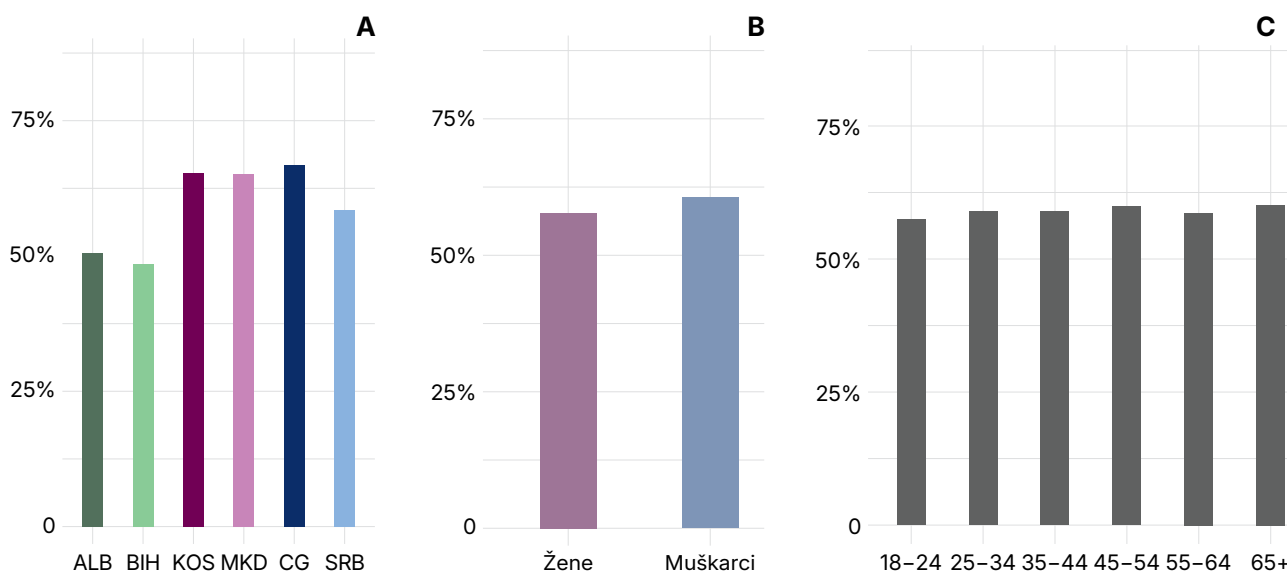

Nadalje, u poređenju sa Zapadnom i Sjevernom Evropom, pristup zdravstvenoj zaštiti, kvalitet životne sredine i socijalna zaštita u jugoistočnoj Evropi su loše rangirani. Prema podacima SecuriMetera, nezadovoljstvo osnovnim uslugama, uključujući čistu vodu, kvalitet vazduha i zdravstvenu zaštitu, je široko rasprostranjeno i povećava motivaciju za odlazak. Percepcija nesigurnosti je također u porastu. Oko trećine ispitanika SecuriMetera

iz 2024. godine izvještava da se ne osjećaju sigurno u svom trenutnom okruženju (Slika 2.10), bilo zbog ekonomske nesigurnosti, političke nestabilnosti ili utjecaja klimatskih promena (RCC 2025). Ove percepcije pojačavaju složenu interakciju između ekonomskih, društvenih i ekoloških pokretača migracija i ukazuju na potrebu za koordiniranim, na dokazima zasnovanim odgovorom kako bi se rešili temeljni uzroci emigracije u celom regionu.

Slika 2.10. Obrasci percipiranih nivoa sigurnosti širom jugoistočne Evrope

Udio onih koji se osjećaju sigurno

Slika 2.10 prikazuje percipirane nivoe sigurnosti po jurisdikcijama (Panel A), spolu (Panel B) i dobi (Panel C). Odgovori na pitanje „Koliko se sigurno osjećate ovih dana?“ zabilježeni su kao 1 ako su učesnici odgovorili „Osjećam se prilično sigurno“ ili „Osjećam se vrlo sigurno“.

Izvor: SecuriMeter 2024 (n = 6.004 ispitanika).

3

**3. Razumevanje veze
između klimatskih
promena, ljudske
mobilnosti i
sigurnosti**

Ovo poglavlje identificira glavne „puteve“ kojima klimatske promene i degradacija životne sredine utiču na obrasce mobilnosti i povezane sigurnosne implikacije, a istovremeno razmatra utjecaje koje ovi trendovi mobilnosti imaju na životnu sredinu. Ističe se da, iako klimatske promene nisu ni jedini ni primarni pokretač ljudske mobilnosti u regionu Jugoistočne Evrope, i promene sporog početka (kao što su dugotrajne suše) i događaji brzog početka (kao što su poplave i degradacija životne sredine) pojačavaju postojeće ranjivosti i, posljedično, utiče na obrasce migracija i raseljavanja. Ove promene, zauzvrat, mogu imati niz sigurnosnih implikacija.

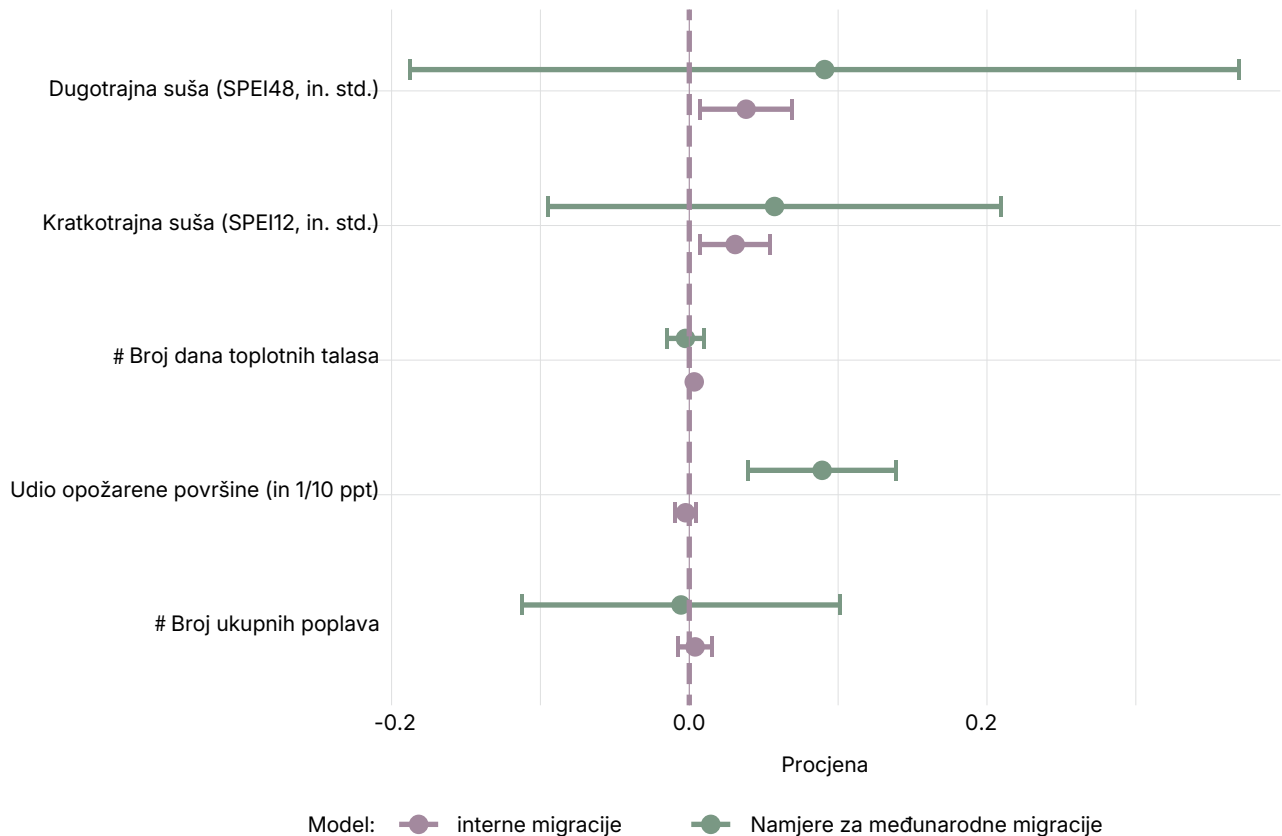
3.1. Depopulacija ruralnih oblasti: nesigurnost egzistencije

Ključna poruka: Iako socio-ekonomski faktori ostaju glavni uzrok depopulacije ruralnih područja u jugoistočnoj Evropi, suše su važan pokretač unutrašnjih migracija. Češće, intenzivnije i produžene suše štetne su za poljoprivredu i turizam, povećavaju ranjivost onih koji ostaju i ugrožavaju stabilnost regiona.

Između ostalih faktora, ovo istraživanje pokazuje da rizici od suše igraju značajnu ulogu u oblikovanju obrazaca unutrašnjih migracija u jugoistočnoj Evropi (Slika 3.1). Naše procjene pokazuju da je povećanje izloženosti suši za jednu standardnu devijaciju povezano s povećanjem unutrašnje emigracije od približno 3,6%. Što se tiče migracijskih namjera, odgovarajuća procjena je povećanje od 3,5 procentnih poena, što je ekvivalentno povećanju od oko 17,5% u odnosu na osnovnu vjerovatnoću migracije. Međutim, ovaj posljednji efekat nije statistički značajan. Ovi efekti su najizraženiji u ruralnim i poljoprivredno zavisnim područjima, gdje se ekološki stres direktnije prenosi na nesigurnost egzistencije.

Slika 3.1. Predviđeni uticaji ekoloških opasnosti na obrasce unutrašnjih migracija i namjere međunarodne emigracije u jugoistočnoj Evropi.

Slika prikazuje procenjene efekte suša, šumskih požara, poplava i toplotnih talasa na unutrašnje migracije i namjere međunarodnih migracija. Procjene pokazuju očekivanu promenu stope unutrašnjih migracija i udio ispitanika Balkanskog barometra s namjerama međunarodnih migracija s promenama u pokazateljima ekoloških opasnosti.

Izvori: Podaci o unutrašnjim migracijama iz NSO-a i podaci o namjerama migracija iz RSS/Balkan Barometer²²

Pored suša, šumski požari također utiču na dinamiku mobilnosti. Ovdje, naše procjene pokazuju da je povećanje regionalnog udjela spaljene površine od 0,1 procentnog poena povezano s povećanjem od približno 3,45 procentnih poena u namjerama migracije, što odgovara povećanju od oko 17% u odnosu na osnovnu vjerovatnoću migracije.²³

Poljoprivreda ostaje vitalni sektor u jugoistočnoj Evropi, doprinoseći 11% ukupnog BDP-a (IMCCS 2022), ali je sve ranjivija na uticaje klimatskih promena, posebno u planinskim i udaljenim područjima. Ova ranjivost je počela da postaje pokretač migracija. U stvari, Slika 3.2 pokazuje da je područje sa najvećim udjelom obradivog zemljišta, uglavnom na sjeveru jugoistočne Evrope, ujedno i region najviše pogođen sušom.²⁴ Sličan trend se primjećuje u Bosni i Hercegovini, gdje nepredvidivi

22 Rezultati su procenjeni korištenjem longitudinalnih modela koji su testirali da li pojava ekoloških opasnosti dovodi do povećanja interne migracija i namjera za emigraciju tokom vremena. Rezultati pokazuju da su suše imale pozitivan učinak i na interne migracije i namjere emigracije; te da je pojava požara u regionu imala pozitivan učinak na namjere emigracije. Isprekidana linija prikazuje raspon nesigurnosti tačkastih procjena (intervali pouzdanosti od 95%).

23 Autori nisu našli statistički značajan efekat požara na unutrašnje migracije

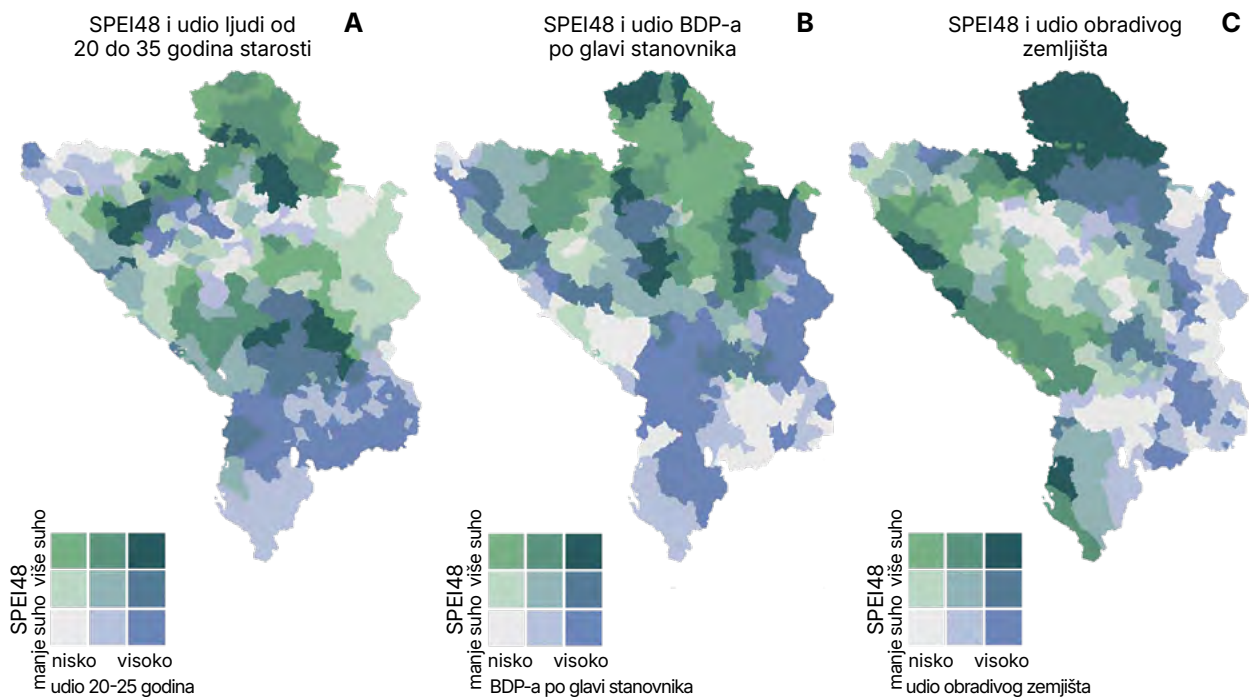
24 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom ministarstva, Srbija, 06.03.2025.

vremenski uslovi, poput neobičajenog snega u maju, u kombinaciji sa neadekvatnom infrastrukturom za navodnjavanje i odvodnjavanje, prisiljavaju mnoge da potpuno napuste poljoprivredu.²⁵ Ove izazove pogoršava dugo-

godišnje nedovoljno ulaganje u poljoprivredni sektor, što dodatno ograničava izgleda za razvoj i doprinosi smanjenju ruralne radne snage.²⁶

Slika 3.2. Potencijalni uticaji suše i aridnosti na migracije, kombinirajući pokazatelje klimatske opasnosti i ranjivosti.

Mape prikazuju preklapanje između indikatora suše SPEI48 i udjela ljudi starosti od 20 do 35 godina (Panel A), BDP-a po glavi stanovnika (Panel B) i udjela obradivog zemljišta (Panel C) za svaki region.

Izvori: SPEIBase, WorldPop, Kummu et al (2024), GDLC

Turizam, još jedan ključni ekonomski sektor u ruralnim područjima, veoma je ranjiv na uticaje klimatskih promena, što dodatno smanjuje mogućnosti za egzistenciju. Sjeverni regioni Crne Gore, koji već zaostaju za urbanizovanijom obalom i glavnim gradom, posebno su pogođeni padom zimskog turizma – ključnog stuba lokalne ekonomije – zbog smanjenih snježnih padavina. To je direktno ugrozilo izgleda za zapošljavanje i prihode lokalnih zajednica, povećavajući dugogodišnje pokretače iseljavanja iz ovih područja (Ministarstvo ekonomskog

razvoja Crne Gore 2022; Svjetska banka 2023). U Albaniji su ponovljeni ekstremni toplotni talasi, suše i požari izazvali evakuaciju turista i privremeno zatvaranje glavnih destinacija.²⁷

Depopulacija ruralnih područja ima domino efekat na ekonomske i društvene ishode koji mogu potkopati sigurnost. Kontinuirano raseljavanje nagriza lokalne ekonomije, zajednice i infrastrukturu, što dovodi do progresivnog propadanja i zatvaranja preduzeća i lokalnih

25 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na migracijama i izbjeglicama, Bosna i Hercegovina, 05.03.2025.

26 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Srbija, 06.03.2025.

27 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na održivom razvoju i klimi/životnoj sredini, Albanija, 25.03.2025.

osnovnih usluga, poput škola i zdravstvenih centara. U područjima odakle je otišlo više od 20-30% stanovništva, tokovi doznaka često opadaju jer cijele porodice emigriraju, a veze u zajednici slabe, što pojačava osjećaje trajne napuštenosti (Svjetska banka 2021; Bajra 2021). U Albaniji je, na primjer, doprinos ruralnog okruga Kukës nacionalnom BDP-u opao sa 18% u 1990. na samo 2% do 2020. (Monitor 2022), jer je odlazak mladih ubrzao pad tradicionalnih načina života (kao što su ovčarstvo i poljoprivreda za vlastite potrebe) i doveo do napuštanja staništa poput pašnjaka.²⁸ Do danas, Kukës ostaje najsiromašnija oblast u Albaniji, doprinoseći samo 237 miliona EUR – ili 1,6% – nacionalnom BDP-u u 2021. (INSTAT 2023).

Dugoročni migracijski trendovi čine one pojedince i grupe koje ostaju – posebno starije osobe – ranjivim na povećane klimatske rizike. Na primjer, u Nacionalnom parku Šar planina u Sjevernoj Makedoniji, udaljenost, ograničeni lokalni kapaciteti i uporno nedovoljno finansiranje ozbiljno su opteretili sisteme za prevenciju i reagovanje na požare, prisiljavajući stanovnike – od kojih su mnogi stariji – da se suoče s prijetnjom požara uz minimalnu podršku (Ranocchiari 2023). Slično tome, starije osobe bile su među najpogođenijima tokom poplava 2014. godine u Bosni i Hercegovini i Srbiji: njihova ograničena mobilnost i oslanjanje na nepotpunu podršku zajednice povećali su njihovu ranjivost (WHO 2014). Osim toga, zajednice u udaljenim i planinskim oblastima mogu postati posebno ranjive na trgovinu ljudima, rizik koji je posebno akutan za mlade žene na sjeveru Albanije, kako su izvjestili ključni informatori.²⁹

3.2. Urbanizacija, degradacija životne sredine i klimatski rizici: pritisci i društvene nejednakosti

Ključna poruka: Brza, neplanirana urbanizacija, potaknuta migracijom iz ruralnih u urbana područja, dovodi do ozbiljne degradacije životne sredine, povećanih klimatskih rizika i rastućih društvenih nejednakosti u gradovima jugoistočne Evrope. Emigracija trenutno doprinosi ublažavanju društvenih napetosti, funkcionirajući kao „sigurnosni ventil“.

Kontinuirano kretanje ljudi iz ruralnih u urbana područja vrši značajan pritisak na urbanu infrastrukturu i usluge. Ovaj tekući trend podstakao je brzo i često neplanirano širenje urbanih područja, premašujući kapacitete javnih vodovodnih, energetske i transportne sisteme (Jeftić et al. u Filho et al. 2019). U Albaniji, veliki priliv unutrašnjih migranata u glavni grad, Tiranu, preopteretio je urbanu infrastrukturu, koja nije u stanju da se nosi sa tako brzim rastom stanovništva. To je dovelo do izazova kao što su neadekvatni stambeni uslovi, preopterećeni sistemi odvodnje i neadekvatno upravljanje otpadom – a sve to dodatno pogoršavaju uticaji klimatskih promena, poput povećanih poplava i toplinskih talasa.³⁰ Slično tome, u Srbiji, migracije iz ruralnih područja i manjih gradova u Beograd vrše intenzivan pritisak na gradske sisteme odvodnje, koji se bore da se nose sa kombinacijom povećane potražnje i intenzivnijih padavina povezanih sa klimatskim promenama, što rezultira čestim poplavama u urbanim područjima. Širenje neformalnih naselja na periferiji grada dodatno pogoršava ove izazove: mnoga od ovih područja nemaju osnovne komunalne usluge i posebno su ranjiva na ekološke opasnosti.³¹

28 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima životne sredine i klimatskih promena, Albanija, 04.07.2025.

29 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na ljudskim pravima, Albanija, 25.03.2025.

30 Intervju ključnog stručnjaka s nezavisnim savjetnikom za održivi razvoj, migracije i klimu/životne sredine, Albanija, 04.07.2025.

31 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Srbija, 06.03.2025.

Neplanirani urbani razvoj stvara ozbiljne ekološke opasnosti, posebno zagađenje vazduha i gubitak zelenih površina. Gradovi poput Sarajeva, Beograda i Skoplja sada se svrstavaju među najzagađenije na svetu, posebno tokom zimskih mjeseci (AFP 2024), problem koji prvenstveno pogoršavaju njihovi zastareli sistemi grijanja i saobraćajne gužve. Ove izazove dodatno pojačavaju specifični geografski i meteorološki uslovi, kao i rastući efekti klimatskih promena, koji zajedno doprinose dužim epizodama zagađenja.³² U Sarajevu, neregulirana gradnja blokira prirodne vazdušne koridore, zadržavajući zagađenje u dolini i prisiljavajući na zatvaranje škola tokom zimskih mjeseci.³³ Na obali Crne Gore, brza i često ilegalna turistička gradnja uništila je zelene površine, povećala oticanje i oštetila prirodne ekosisteme, izazivajući lokalne proteste.³⁴ Ovo je pored drugih izazova s kojima se pojedinci suočavaju prilikom preseljenja u gradove, kao što su obezbjeđivanje zaposlenja i visoki troškovi života (IOM 2021a). Na primjer, zbog povećane potražnje, troškovi stanovanja u glavnim gradovima poput Tirane i Beograda toliko su naglo porasli da su mnogi novopridošli, kao i stanovnici s niskim primanjima i ranjivi stanovnici, prisiljeni živjeti u prenaseljenim ili neformalnim naseljima gdje je pristup osnovnim uslugama poput vode, kanalizacije i zdravstvene zaštite ograničen.³⁵

Kombinacija urbane degradacije i intenziviranja klimatskih utjecaja, poput toplotnih valova, predstavlja ozbiljne rizike za javno zdravlje, posebno za ranjive populacije, poput starijih osoba i djece.³⁶ U urbanim centrima širom jugoistočne Evrope, loš kvalitet vazduha koji je rezultat industrijske aktivnosti, prometa i grijanja predstavlja veliki zdravstveni problem: dovodi do respiratornih bolesti i drugih kroničnih stanja.³⁷ U Sarajevu, neregulirani urbani razvoj i intenziviranje klimatskih utjecaja - poput češćih toplotnih valova - pogoršali su zagađenje vazduha; to je dovelo do ozbiljnih zdravstvenih rizika, poremećaja svakodnevnog života, uključujući zatvaranje škola i povećanja broja bolesti, posebno među ranjivim grupama.³⁸ U Pljevljima, u Crnoj Gori, zagađenje iz lokalne termoelektrane na uglj doprinijelo je visokim stopama raka i respiratornih bolesti. U kombinaciji s ograničenim ekonomskim mogućnostima, ovo je glavni faktor koji tjera ljude da napuštaju to područje.³⁹

Neplanirani razvoj, često bez odgovarajuće procjene klimatskih rizika, povećava rizik od poplava i klizišta.

To je očigledno u brdima Sarajeva, gdje se gradnja nastavlja u područjima sklonim opasnostima, vođena siromaštvom, slabom vladavinom prava i profitnim motivima koji nadmašuju sigurnosne aspekte.⁴⁰ U Sjevernoj Makedoniji i Crnoj Gori, brza i često ilegalna gradnja u urbanim i obalnim područjima opterećuje infrastrukturu

32 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Srbija, 06.03.2025.; intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Bosna i Hercegovina, 26.05.2025.; i intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom ministarstva, Sjeverna Makedonija, 27.03.2025.

33 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Bosna i Hercegovina, 26.05.2025.

34 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacije civilnog društva koja radi na održivom razvoju i klimi/životnoj sredini, Crna Gora, 27.05.2025.

35 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima životne sredine i klimatskih promena, Albanija, 07.04.2025.; i intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na pitanjima razvoja, klime/životne sredine i migracija, Srbija, 06.03.2025.

36 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima životne sredine i klimatskih promena, Albanija, 07.04.2025.

37 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na pitanjima razvoja, klime/životne sredine i migracija, Srbija, 06.03.2025.; intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na pitanjima migracija i izbjeglica, Bosna i Hercegovina, 05.03.2025.; i intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima ljudskih prava, migracija i klimatskih promena i životne sredine, Kosovo, 21.05.2025.

38 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Bosna i Hercegovina, 26.05.2025.

39 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima klime/životne sredine, Sjeverna Makedonija, 27.03.2025.

40 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, Bosna i Hercegovina, 04.03.2025.

i čini nove razvojne projekte ranjivim na klimatske rizike poput toplotnih talasa i poplava, dok se procjene uticaja na životnu sredinu često ignorišu.⁴¹ Na primjer, u ravnici Bjelopavlići u blizini Podgorice, neplanirana i ilegalna gradnja je navodno dovela do degradacije poljoprivrednog zemljišta i povećanog rizika od poplava, pri čemu urbanizacija poremećuje odvodnjavanje i prirodne vodotoke (Popovic et al. 2018).

Ovi urbani pritisci nesrazmjerno utiču na marginalizovane i grupe sa niskim prihodima, produbljujući društvene nejednakosti. U jugoistočnoj Evropi, romske zajednice često žive u neformalnim naseljima u opasnim, poplavama sklonim područjima, sa ograničenim pristupom osnovnim uslugama ili političkoj zastupljenosti.⁴² To ih čini veoma ranjivim na katastrofe povezane sa klimatskim promenama. Tokom poplava u Bosni i Hercegovini 2024. godine, mnoge domove koji pripadaju romskim zajednicama odnela je voda, ali su oni često bili posljednji koji su primili pomoć (UN 2024). Slično tome, interno raseljene osobe (IDP) iz sukoba 1990-ih i povratnici često se naseljavaju u opasnim područjima zbog ekonomskih ograničenja (UNESCO 2023). Ovaj ciklus ranjivosti održava se nedostatkom urbanog planiranja zasnovanog na riziku.⁴³ Na primjer, mnoge kuće pogođene poplavama 2014. godine nezakonito su izgrađene u područjima visokog rizika i u njima su živjele interno raseljene osobe i raseljene romske zajednice (UNESCO 2023).

Široko rasprostranjena migracija iz regiona trenutno djeluje kao sigurnosni ventil, ublažavajući porast društvenih tenzija u ovim stresnim urbanim područjima. Uprkos rastućim pritiscima, društvene tenzije u urbanim područjima regije retko su eskalirale u nasilje velikih razmjera i političku nestabilnost - za razliku od drugih

regiona širom sveta.⁴⁴ Kontinuirani odliv kvalifikovanih i nekvalificiranih radnika u EU i druge zemlje predstavlja sigurnosni ventil, ublažavajući konkurenciju za radna mjesta i resurse i čineći urbani rast donekle upravljivim.⁴⁵ Na primjer, tokom 1990-ih u Albaniji su postojale tenzije povezane s haotičnim naseljavanjem unutrašnjih migranata oko Tirane, jer se konkurencija za resurse i percepcija kriminala i nesigurnosti povećavala, ali se situacija uglavnom stabilizovala.⁴⁶ Međutim, društveni problemi bi se mogli pogoršati u budućnosti (IMCCS 2022).

3.3. Migracije, zemljište i prirodni resursi: društvene tenzije i sukobi

Ključna poruka: Depopulacija ruralnih područja stvara vakuum, što dovodi do povećane degradacije životne sredine i rizika od ilegalnih aktivnosti. Istovremeno, konkurencija za zemljišne i vodne resurse, potaknuta razvojnim pritiscima i pogoršana klimatskim promenama, postaje sve veći izvor društvenih napetosti i sukoba.

Depopulacija ruralnih područja uzrokovana migracijama povećava degradaciju životne sredine i, u nekim slučajevima, otvara put kriminalnim aktivnostima. S manjim brojem ljudi koji obrađuju, prate i štite zemljište, napuštena područja širom jugoistočne Evrope postala su ranjiva na ilegalnu sječu šuma, ilegalno odlaganje otpada, pa čak i uzgoj droge od strane kriminalnih mreža (IOM 2021a). U nekim slučajevima, napušteno zemljište se koristi za uzgoj ilegalnih usjeva od strane organizi-

41 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima klime/životne sredine, Sjeverna Makedonija, 27.03.2025.; i intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na održivom razvoju i klimi/životnoj sredini, Crna Gora, 28.05.2025.

42 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, Bosna i Hercegovina, 04.03.2025. Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Bosna i Hercegovina, 26.05.2025.

43 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na razvoju, klimi/životnoj sredini i migracijama, Bosna i Hercegovina, 26.05.2025.

44 Na primjer, u Johannesburgu, u Južnoj Africi, konkurencija za oskudne resurse - poput stanovanja, poslova i osnovnih usluga - doprinela je ponavljajućim izbijanjima ksenofobnog nasilja usmjerenog protiv migranata; to je rezultiralo smrtnim slučajevima, raseljavanjem i povećanom političkom nestabilnošću dok se vlasti bore da efikasno reaguju (BBC 2019). Slično tome, u Karačiju, u Pakistanu, brza urbanizacija, neformalna naselja i loše opštinsko upravljanje doprinijeli su etničkom i političkom nasilju, gdje se rivalske grupe bore za kontrolu nad naseljima i resursima (Gazdar et al. 2013).

45 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacije civilnog društva koja radi na pitanjima migracija, Srbija, 07.03.2025.

46 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na održivom razvoju i klimi/životnoj sredini, Albanija, 25.03.2025.

ranih kriminalnih grupa, na primjer u planinskim oblastima Albanije (Mejdini et al. 2019). Iako je depopulacija u nekim slučajevima smanjila pritisak na šume za ogrev, i dalje postoji zabrinutost zbog neadekvatnog upravljanja šumskim resursima, kao i stalnih slučajeva ilegalne sječe šuma (Knez et al. 2022). U Albaniji, odsustvo lokalnih zajednica omogućilo je privatnim kompanijama u nekim sektorima – posebno rudarstvu – da posluju uz minimalan nadzor zaštite životne sredine.⁴⁷ To je dovelo do štete u životnoj sredini, uključujući krčenje šuma, zagađenje vode i degradaciju krajolika u područjima kao što su Kukës i Bulqiza, gdje je premalo stanovnika – ili su nemoćni – da pozovu kompanije na odgovornost (Belis et al. 2024; BalkanInsight 2025). U Crnoj Gori je došlo do porasta broja prijava požara u napuštenim područjima; ponekad se namjerno pale kako bi se očistilo zemljište za gradnju, ali vlasti imaju ograničene kapacitete za reagovanje na planinskom terenu.⁴⁸

Konkurencija za zemljište i vodu se intenzivira jer klimatske promene uzrokuju češće i intenzivnije suše, nestašice vode i ekstremne vremenske događaje, što potencijalno stvara nove izvore napetosti i sukoba.

Ovo je posebno očigledno u područjima koja se brzo urbaniziraju, gdje se veliki razvojni projekti često sukobljavaju s potrebama lokalnih zajednica. Na primjer, u južnoj Albaniji, prijedlozi za preusmjeravanje vode iz rijeke Šušice radi podrške turizmu u Himari izazvali su široko rasprostranjene proteste stanovnika i konzervatora. S obzirom na to da su riječni tokovi već smanjeni klimatskim promenama, postoji strah da će projekat dodatno oštetiti riječne ekosisteme, ugroziti sigurnost vode i potkopati egzistenciju sela koja zavise od ekoturizma povezanog s Nacionalnim parkom Vjosa (IUCN 2025, The Peninsula 2024). Kako se ovi pritisci povećavaju u Himari, kao i u drugim dijelovima regiona, a tradicionalni načini života postaju sve neodrživiji, mnogi ruralni stanovnici mogu biti prisiljeni migrirati u gradove ili inostranstvo (IMCCS 2022). Ovaj trend dodatno podstiču novi zakoni koji omogućavaju privatizaciju javnog šumskog zemljišta za

razvoj turizma, što ugrožava poljoprivredne načine života i ubrzava depopulaciju ruralnih područja.⁴⁹

Slična dinamika se odvija i u drugim dijelovima regije Južnoistočne Evrope. U Bosni i Hercegovini i Srbiji, planovi za nove hidroelektrane i rudnike litijuma naišli su na snažno lokalno protivljenje zbog zabrinutosti zbog štete po životnoj sredini, gubitka sredstava za život i nedovoljne transparentnosti i konsultacija (Antikorupcija 2024; Todorović 2025). Međutim, takvi projekti se često nastavljaju zbog svoje profitabilnosti za vlasti i preduzeća, uprkos ranjivosti i migracijama koje mogu uzrokovati.⁵⁰

Već postojeći izazovi u vezi sa vlasništvom nad zemljištem pogoršavaju se degradacijom životne sredine, što povećava rizik od sukoba. Degradacija zemljišta i erozija tla uzrokovana klimom podstiču porast sporova oko zemljišta i vlasništva. Kako egzistencija postaje sve nesigurnija, sve veći broj ljudi može biti primoran da se seli unutar i izvan svojih regiona u potrazi za sigurnošću i održivim izvorima egzistencije.

3.4. Raseljavanje uzrokovano klimatskim promenama, odgovor na katastrofe i oporavak: erozija povjerenja u vlasti

Ključna poruka: Neuspjeh vlasti da efikasno spriječe i reaguju na katastrofe povezane s klimom produbljuje već duboko nepovjerenje javnosti u institucije, društvenu koheziju i legitimitet.

Poplave koje su se dogodile u maju 2014. imale su razoran utjecaj širom Srbije i Bosne i Hercegovine, otkrivajući akutnu ranjivost regiona na ekstremne vremenske događaje izazvane klimom. Poplave su pogodile preko tri miliona ljudi, prisiljavajući desetine hiljada na

47 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na održivom razvoju, Albanija, 04.04.2025.

48 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodnih organizacija koje rade na održivom razvoju i klimi/životnoj sredini, Crna Gora, 28.05.2025.

49 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na održivom razvoju životne sredine, Albanija, 08.04.2025.

50 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na ljudskim pravima, Albanija, 25.03.2025.; intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalnih organizacija, Bosna i Hercegovina, 04.03.2025.

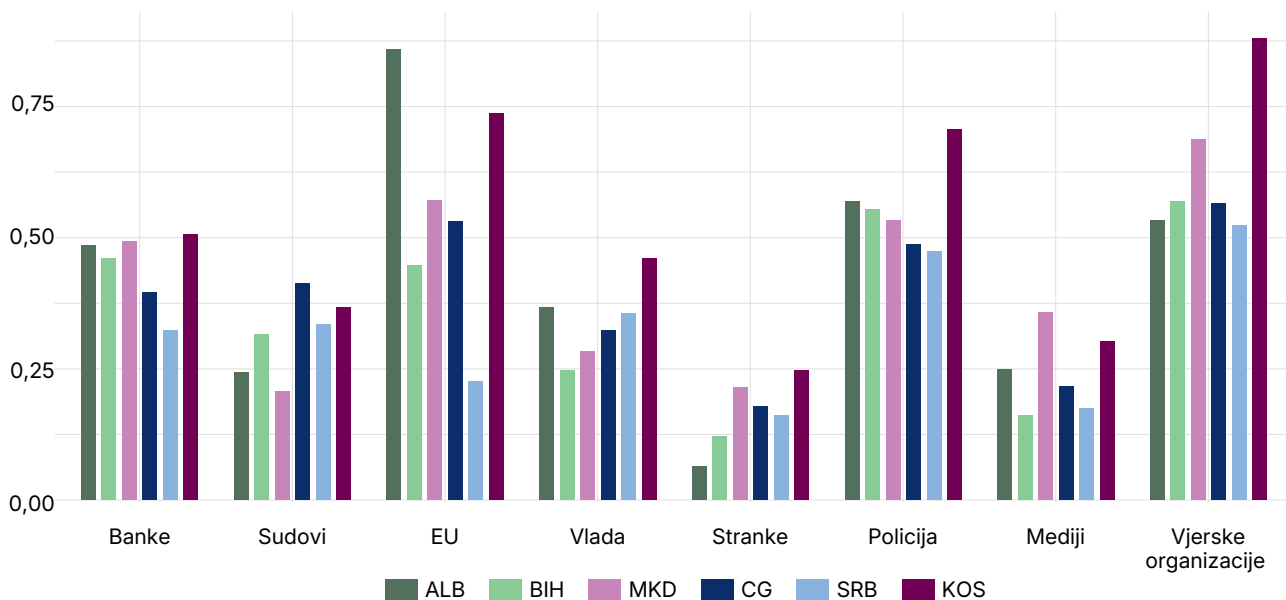

evakuaciju i teško oštećujući zdravstvene usluge, sisteme vodosnabdevanja i kanalizacije, te egzistenciju (Jovanović-Popović i Milinčić 2016; UNESCO 2023). Pored neposrednog uništenja, poplave su dovele do značajnog i često produženog raseljavanja (IDMC 2025, UNESCO 2023). Raseljavanje nije samo poremetilo svakodnevni život, već je poremetilo i društvene veze, prekinulo obrazovanje djece i povećalo ranjivost već marginaliziranih grupa (UNESCO 2023). Uništavanje infrastrukture i gubitak sredstava za život dodatno su otežali napore za oporavak, ostavljajući neka područja bez stanovništva i ubrzavajući demografski pad (Jovanović-Popović i Milinčić 2016; Svjetska banka 2024). Dok je veliki dio raseljavanja uzrokovanog ekstremnim događajima privremen, ponovljeni incidenti mogu dovesti do trajnog raseljavanja. To je uočeno duž reke Sitnice na Kosovu, gdje su se neki stanovnici preselili iz područja sklonih poplavama u potrazi za sigurnijim zemljištem.⁵¹

Institucionalni propusti u odgovoru na katastrofe narušavaju povjerenje javnosti, pogoršavajući već postojeću krizu povjerenja u celom regionu. Prema istraživanju SecuriMeter 2024 Vijeća za regionalnu saradnju (RCC), povjerenje u neke javne institucije i štampu je nisko, dok građani imaju veće povjerenje u vjerske institucije, policiju i međunarodna tijela poput EU i NATO-a (RCC 2024) (Slika 3.3). Ovo duboko ukorenjeno nepovjerenje se podstiče kada se institucionalni odgovori na katastrofe doživljavaju kao neadekvatni, a ponekad i kao rezultat korupcije. Na primjer, nakon poplava u Bosni i Hercegovini 2024. godine, u kojima je poginulo 27 ljudi i prouzrokovana velika šteta na infrastrukturi i sredstvima za život, izbili su protesti zbog odgovora na katastrofu i nedostatka transparentnosti u vezi sa sredstvima za pomoć. Ovi događaji dodatno su narušili povjerenje javnosti u vlasti i istakli tekuće probleme sa upravljanjem krizama i odgovornošću (reliefweb 2024; Reuters 2025).

Slika 3.3. Nivo povjerenja u različite institucije u regionu Jugoistočne Evrope

Udio ispitanika koji su izrazili povjerenje

Na slici, stupčasti grafikoni prikazuju udio ispitanika SecuriMetera koji su izrazili povjerenje u različite institucije.

Izvor: RCC/SecuriMeter, 2024.

⁵¹ Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na ljudskim pravima, migracijama, klimatskim promenama i životnoj sredini, Kosovo, 21.05.2025.

Nedovoljno ulaganje u dugoročno smanjenje rizika od katastrofa (DRR) izlaže zajednice rizicima i produbljuje javno nepovjerenje. Uprkos određenom napretku i povećanoj svijesti o važnosti proaktivnih mjera prevencije i prilagođavanja posljednjih godina, naponi u cijelom regionu i dalje su uglavnom usmjereni na kratkoročne odgovore nakon katastrofe (UNDP 2016). Sveobuhvatne, unapred usmjerene strategije DRR-a uglavnom nedostaju, a procjene nakon katastrofe često zanemaruju indirektnu uticaje poput poremećaja u obrazovanju i troškovima zdravstvene zaštite, što dodatno povećava ranjivost pogođenog stanovništva (UNDP 2016). Lokalne vlasti često nemaju resurse za nepredviđene situacije i proaktivno planiranje, oslanjajući se umjesto toga na ad hoc finansiranje tokom vanrednih situacija (UNDR 2019). Kao rezultat toga, čak i kada se izdaju rana upozorenja, naponi za odgovor i dalje mogu biti nedostadni za potrebe (UN 2024).

U nekim slučajevima, građani pripisuju svoje raseljavanje ne samoj ekološkoj opasnosti, već onome što vide kao neuspjeh vlasti da ih zaštite – perspektiva koja se ponavlja i u drugim kontekstima izvan regiona. Na primjer, u Albaniji su neke obalne zajednice bile prisiljene da se presele zbog porasta nivoa mora i povećane erozije.⁵² Međutim, stanovnici često krive zvaničnike za neuspjeh u sprovođenju propisa o planiranju i izgradnji ili za neuspjeh u implementaciji efikasnih mjera zaštite obale. Kao što je jedan ključni informator primetio, ovaj stav proizilazi iz očekivanja da vlada treba zaštititi domove i egzistenciju, a ne iz zabrinutosti zbog porasta nivoa mora. Ovaj obrazac nije jedinstven za Albaniju. Širom regiona, neadekvatni odgovori na opasnosti povezane s klimom, poput poplava ili klizišta, često izazivaju raseljavanje, koje se zatim prvenstveno doživljava kao posljedica institucionalnog zanemarivanja, a ne kao prirodna katastrofa. U mnogim slučajevima, nemogućnost vlasti da pruže pravovremenu i dovoljnu podršku smatra se direktnom posljedicom institucionalnog neuspjeha, što pojačava ciklus erozije povjerenja u vlasti i veće ranjivosti na buduće raseljavanje (UNDP 2016; UNESCO 2023).

3.5. Nedostatak radne snage i zelena tranzicija: implikacije za energetska sigurnost

Ključna poruka: Masovna emigracija stvara nedostatak radne snage koji bi mogao ometati zelenu tranziciju i ekonomski razvoj regiona. Iako prelazak s fosilnih goriva predstavlja rizike poput gubitka radnih mjesta i društvenih nemira, on također nudi značajne mogućnosti za stvaranje novih, održivih izvora prihoda ako se njime upravlja kroz okvir pravedne tranzicije.

„Odliv mozgova“ u jugoistočnoj Evropi stvorio je usko grlo za investicije potrebne za zelenu tranziciju. U stvari, nedostatak vještina pretili da odgodi prelazak na neto nultu stopu: regionu nedostaje dovoljno domaćih talenata u ključnim sektorima, a modeli obuke i prekvalifikacije se ne primjenjuju potrebnim tempom (Adams 2024; ETF 2022; World Bank 2024). U Albaniji, na primjer, nedostatak kvalifikovanog osoblja ometa sposobnost zemlje da efikasno dizajnira, implementira i upravlja zelenim politikama i tehnologijama. Slično tome, napore Srbije da poveća broj stručnjaka u ključnim sektorima za zelenu tranziciju često ometa nedovoljno kvalifikovana radna snaga, što usporava usvajanje zelenih tehnologija i u javnom i u privatnom sektoru (EU4Green 2024, JRC 2024). Zastarjeli imigracijski sistemi dodatno pogoršavaju problem, djelujući kao barijere za poslodavce kojima je potreban pristup kvalifikovanim talentima (ILO 2023). Na primjer, u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Sjevernoj Makedoniji, poslodavci koji žele zaposliti kvalificirane strane inženjere ili tehničare za projekte zelene infrastrukture često se suočavaju s kašnjenjima koja traju mjesecima zbog dugotrajnih postupaka za priznavanje stranih diploma i stručnih kvalifikacija; to otežava popunjavanje hitnih slobodnih radnih mjesta u oblastima obnovljive energije, građevinarstva ili upravljanja životnom sredinom (JRC 2024).

52 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na održivom razvoju, Albanija, 04.04.2025.; i intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije, Albanija, 25.03.2025.

Prelazak s uglja također predstavlja veliki socio-ekonomski izazov koji, ako se loše upravlja, može izazvati daljnju nestabilnost i migracije. Planirano zatvaranje rudnika uglja i termoelektrana širom regiona, kao dio procesa dekarbonizacije potrebnog za pristupanje EU, moglo bi dovesti do značajnog gubitka radnih mjesta, posebno na mjestima gdje je uglj tradicionalno bio okosnica lokalne ekonomije. Na primjer, u region Bitole u Sjevernoj Makedoniji, zatvaranje ili smanjenje obima rudnika uglja i termoelektrana ugrožava egzistenciju celih zajednica; mnogi radnici – uglavnom muškarci – imaju vještine koje se ne mogu lako preneti u druge sektore, a alternativne mogućnosti zapošljavanja su ograničene.⁵³ Bez jasnih, dobro finansiranih planova pravedne tranzicije za podršku pogođenim radnicima i zajednicama, vjerovatno će se povećati nezaposlenost i mogli bi se pojaviti socijalni nemiri, posebno u oblastima koje se već bore s visokom nezaposlenošću i lošom infrastrukturom. Ovo bi moglo postati snažan pokretač migracija (Džatkov 2024). Međutim, do danas nije bilo eksplicitnog priznanja pravedne tranzicije kao centralnog elementa u razvoju Integrisanih nacionalnih energetske i klimatskih planova (NECP) u celom regionu. Ovaj propust odražava nedostatak svijesti o pitanjima socijalne jednakosti, što može povećati rizik od negativnih socio-ekonomskih uticaja, što potencijalno može dovesti do migracija iz pogođenih zajednica (CAN Europe 2025).

Pored pitanja radne snage, **uticaji zelene tranzicije i klimatskih promena utiču na energetske sigurnost, što zauzvrat može dovesti do daljih migracija.** Velika zavisnost regiona o hidroenergiji i domaćem uglju čini ga ranjivim na klimatske šokove (REKK Foundation 2019; IMCCS 2022; UNESCO 2023; Trifonova i Dangova 2023; Vukovic 2018). Suše su, na primjer, uzrokovale nagli pad proizvodnje hidroenergije u Albaniji - na primjer, 2007. i 2022. godine - što je dovelo do nestanka struje, nestašice električne energije i viših cijena energije, pogoršava-

jući energetske siromaštvo (Reuters 2022). Geopolitičke zavisnosti dodaju dodatne rizike, kao što se vidjelo u Bosni i Hercegovini tokom energetske krize 2022. godine, kada je nedostatak alternativnih dobavljača plina doveo do povećanja cena i pretnji ekonomskoj stabilnosti (RUSI 2021). U međuvremenu, rastuća potražnja za ključnim mineralima potrebnim za tehnologije čiste energije - zajedno sa slučajevima lošeg upravljanja - mogla bi podstaći nove lokalne tenzije, poput sporova oko predloženih rudnika litijuma u Bosni i Hercegovini (Antikorupcija 2024; Balkan Green Energy News 2025). Kako se poremećaji u snabdevanju energijom, rastući troškovi života i degradacija životne sredine nastavljaju, sve više zajednica bi se moglo okrenuti migraciji, intenzivirajući demografski pad i društvene pritiske u regionu (UNESCO 2023; World Bank 2024; IOM 2023b).

Iako sama po sebi izazov, zelena tranzicija također nudi značajnu priliku za izgradnju održivije i otpornije ekonomske budućnosti. Širenje obnovljivih izvora energije i drugih zelenih industrija moglo bi stvoriti nova, zdravija i održivija radna mjesta u region Jugoistočne Evrope.⁵⁴ Ovo bi pružilo potencijalni put za radnike koji prelaze iz industrije fosilnih goriva i pomoglo bi zadržavanju mladih ljudi u regionu. Na primjer, na Kosovu su u toku planovi za zatvaranje elektrana, uz istovremeno ulaganje u regeneraciju područja i razvoj obrazovanja o obnovljivim izvorima energije.⁵⁵ U Crnoj Gori, Plan pravedne tranzicije, koji podržava UNDP, fokusira se na unapređenje vještina radnika i osnivanje Akademije za zelena radna mjesta kako bi se stvorile nove mogućnosti zapošljavanja.⁵⁶ Nadalje, korištenje finansijskog i ljudskog kapitala dijaspore putem doznaka i direktnih investicija moglo bi pružiti vitalni izvor finansiranja za podršku održivoj ekonomskoj tranziciji (IOM 2023b). Uspješno upravljanje ovom tranzicijom bit će ključno za dugoročnu energetske sigurnost i ekonomsku stabilnost regije.

53 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom ministarstva, Sjeverna Makedonija, 27.03.2025.

54 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na migracijama, Srbija, 06.03.2025.

55 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na ljudskim pravima, migracijama, klimatskim promenama i životnoj sredini, Kosovo, 21.05.2025.

56 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na održivom razvoju i klimi/ životnoj sredini, Crna Gora, 28.05.2025.

4

4. Odgovori

Ovo poglavlje istražuje promjenjivi pejzaž odgovora u regionu Jugoistočne Evrope, kao i područja napretka i uporne nedostatke – posebno u razvoju sveobuhvatnih rešenja koja se bave realnošću veze između klimatskih promena i ljudske mobilnosti i njenih potencijalnih sigurnosnih implikacija.⁵⁷ Sljedeći pregled nije iscrpan, već predstavlja glavna područja djelovanja i značajne tekuće regionalne inicijative.⁵⁸ Analiza pokazuje da se postiže spor, ali stalan napredak u razvoju okvira politika i praktičnih odgovora na klimatske promene i ljudsku mobilnost u Jugoistočnoj Evropi. Međutim, i dalje postoje značajni nedostaci u rešavanju složenih izazova klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti.

57 Ovaj odjeljak se uglavnom zasniva na vlastitoj analizi autora, kao i na informacijama prikupljenim tokom regionalne radionice o klimatskim promenama, ljudskoj mobilnosti i sigurnosti održane u Sarajevu 03.06.2025.

58 Detaljniji pregled politika, institucionalnih okvira i strategija može se naći u Aneksu 2 i Aneksu 3.

4.1. Ključne inicijative na presjeku klimatski promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti

U celom regionu Jugoistočne Evrope, klimatske politike i strategije retko se bave mobilnošću ljudi. Ključni okviri, kao što su Nacionalno određeni doprinosi (NDC)⁵⁹ i Nacionalni planovi prilagođavanja (NAP) Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama (UNFCCC), imaju tendenciju da previde pitanja migracija, raseljavanja ili preseljenja ili ih spominju bez povezivanja s klimatskim rizicima. Tamo gdje se uočavaju obrasci unutrašnjih migracija, politike obično ne integrišu ova razmatranja u planove prilagođavanja ili otpornosti.⁶⁰ Sveukupno, mobilnost ljudi uglavnom ostaje odsutna iz klimatskih okvira u regionu, sa samo izolovanim i indirektnim referencama koje se pojavljuju u relevantnim politikama i strategijama (vidi Aneks 2.2).

Istovremeno, u mnogim kontekstima politike i strategije mobilnosti retko se bave klimatskim promenama ili faktorima životne sredine. Na primjer, mnoge migracijske strategije i akcioni planovi malo ili nimalo ne spominju klimu, životnu sredinu, otpornost ili zelenu tranziciju, a često se odnose samo na srodne sektore, poput poljoprivrede, u kontekstu ekonomskih mogućnosti za ulaganja dijaspore.⁶¹

59 Nacionalno utvrđeni doprinosi (NECP) su nacionalni planovi djelovanja za klimu koje svaka zemlja razvija u skladu s [Pariškim sporazumom](#) i podnosi ih Sekretarijatu UNFCCC-a svake pete godine.

60 Na primjer, [Revidirani nacionalni razvojni plan](#) Albanije ne spominje migracije, mobilnost, raseljavanje ili preseljenje; međutim, njen [2021 National Adaptation Plan](#) iz 2021. godine uzima u obzir raseljavanje uzrokovano klimatskim promenama i odnosi se na društvene ranjivosti uzrokovane neujednačenim razvojnim procesima koji mogu pogoršati rizike koji proizlaze iz klimatskih promena - na primjer, za marginalizirane ljude koji žive u neformalnim naseljima. Slično tome, [Strategija prilagođavanja klimatskim promenama i razvoja s niskim emisijama Bosne i Hercegovine 2020-2030](#) spominje migracije samo usput, bez povezivanja s klimatskim rizicima ili raseljavanjem. U Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, dokumenti o klimi priznaju migracije iz ruralnih u urbana područja i demografske promene, ali ne integrišu migracije kao komponentu planiranja prilagođavanja klimatskim promenama ili otpornosti. Za više informacija pogledajte Aneks 2.2.

61 Na primjer, u Sjevernoj Makedoniji, [Rezolucija o migracijskoj politici Republike Makedonije 2015–2020](#) i [Resolution on Migration Policy of the Republic of North Macedonia 2021–2025](#) ne spominju klimatske ili ekološke faktore. Slično tome, [Strategija za ekonomske migracije Republike Srbije za period 2021–2027](#) ne spominje ni klimu ni zelenu tranziciju i ne uzima u obzir potencijalne utjecaje promena u životnoj sredini na migracijske obrasce. Slično tome, u [Nacionalnoj strategiji i akcionom planu za migracije Albanije 2019–2022](#) i [updated 2024–2030 strategy](#) 2024–2030, klima se spominje samo jednom, bez ikakvog suštinskog angažmana ili posvećenih aktivnosti koje povezuju klimatske promene s mobilnošću ljudi. Za više informacija pogledajte Aneks 3.2.

Čak i tamo gdje se klima spominje, reference su obično kratke i nedostaje im suštinski angažman ili posvećene akcije koje povezuju klimatske promene s mobilnošću ljudi (vidi Aneks 3.2).⁶²

Sigurnosni aspekti, kada su prisutni, obično se fokusiraju na tradicionalne rizike, kao što su upravljanje tranzitnim zonama, sprečavanje kriminala i regulisanje migracijskih tokova. Retko se bave širim ili novonastalim sigurnosnim implikacijama koje mogu proizaći iz interakcije između klimatskih promena i ljudske mobilnosti, kao što su: tenzije u zajednici, konkurencija za resurse ili ranjivost raseljenog stanovništva. U većini migracijskih strategija, na primjer, iako postoji određeno prepoznavanje demografskih promena i urbanizacije kao potencijalnih izazova, ne uspostavlja se jasna veza sa sigurnosnim rizicima povezanim s klimom, niti sa složenim ranjivostima koje mogu proizaći iz promena životne sredine i mobilnosti uzetih zajedno. Slično tome, oni se ne bave eksplicitno širim problemima ljudske sigurnosti - kao što je zaštita ranjivih grupa raseljenih poplavama ili drugim klimatskim događajima.⁶³ Ovaj fragmentirani pristup dodatno je pogoršan nedostatkom dostupnih podataka i informacija o ovim vezama, ograničenom svešću među kreatorima politika, kao i izolovanim institucionalnim strukturama i generalnim nedostatkom kapaciteta za rešavanje međusektorskih izazova.⁶⁴

Značajan primjer integrisanog pristupa je Strategija za Zapadni Balkan (2022–2025) Međunarodne organizacije za migracije (IOM), koja je usklađena s globalnom **Institucionalnom strategijom IOM-a o migracijama, životnoj sredini i klimatskim promenama (MECC) 2021–2030.** Regionalna strategija ističe degradaciju životne sredine i prirodne opasnosti kao ključne pokretače migracija i raseljavanja te poziva na veću koordinaciju i razmjenu znanja među zainteresiranim stranama u jugoistočnoj Evropi. U Srbiji je IOM bio uključen u razvoj nove strategije zaštite životne sredine, koju je finansirala Evropska unija, a koja prvi put prepoznaje vezu između klimatskih promena i migracija (UNDP 2023b; Spasić 2024)⁶⁵. U Sje-

vernoj Makedoniji, IOM radi na uspostavljanju **Centra za zeleno finansiranje** usmjerenog na iskorištavanje doznaka i doprinosa dijaspore za finansiranje klimatskih akcija, pokazujući kako se migracije mogu koristiti za pozitivan razvoj i otpornost na klimatske promene.⁶⁶ Organizacija također podržava proces integrisanja pitanja migracija u Nacionalni akcioni plan Sjeverne Makedonije razvijajući kapacitete zainteresovanih strana u oblasti migracija, životne sredine i klimatskih promena, uključujući rešavanje rodne povezanosti (IOM 2024c). U međuvremenu, Albanija će biti dio globalnog programa IOM-a za iskorištavanje migracija radne snage kao strategije za prilagođavanje klimatskim promenama, uključujući holistički, na pravima zasnovan i rodno osjetljiv pristup (IOM 2024d).

Drugi međunarodni akteri u regionu također su počeli rešavati ove međusobne veze. Evropski parlament, na primjer, izradio je uvodni dokument kojim se potiču aktere u EU i susjednim regionima da uzmu u obzir utjecaje klimatskih promena na mobilnost; cilj je smanjiti ranjivost i potaknuti otpornost među pogođenim stanovništvom (EPRS 2022). U svom Izvještaju o klimi i razvoju Zapadnog Balkana za 2024. godinu, Svjetska banka ohrabрила je ekonomije u regionu da ojačaju otpornost na klimatske promene kako bi zaštitile ljude i potaknule ekonomski rast (Svjetska banka 2024) (vidi Aneks 4 za pregled integrisanih inicijativa za klimu i mobilnost u jugoistočnoj Evropi). Međutim, većina ovih inicijativa ostaje vođena izvana, s ograničenim lokalnim vlasništvom i prevođenjem u lokalne politike. Kako se očekuje da će se utjecaji klime intenzivirati u narednim godinama, bit će još važnije da region Jugoistočne Evrope usvoji proaktivne, kolaborativne, integrisane mjere koje se bave celim spektrom međusobnih veza između klime, ljudske mobilnosti i sigurnosti. Istraživanje pozitivnih prilika, kao što su stvaranje zelenih radnih mjesta i korištenje angažmana dijaspore u prilagođavanju klimatskim promenama, također može doprineti ekonomskoj otpornosti i regionalnoj stabilnosti.

62 Na primjer, **Strategija za migracije i azil Bosne i Hercegovine 2021–2025** spominje raseljavanje povezano s klimatskim promenama, ali se time suštinski ne bavi.

63 Za sveobuhvatan popis ključnih strategija i akcionih planova, pogledajte Aneks 2.2.

64 Informacije prikupljene tokom regionalne radionice o klimatskim promenama, ljudskoj mobilnosti i sigurnosti održane u Sarajevu, 03.06.2025.

65 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na migracijama, Srbija, 06.03.2025.

66 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na migracijama, Sjeverna Makedonija, 27.03.2025.

4.2. Praznine i ograničenja u sadašnjem okviru politike

Postoji generalni nedostatak integriranih, sveobuhvatnih pristupa, dok se izolirane politike odražavaju i u finansiranju. U regionu Jugoistočne Evrope, politički pejzaž i diskurs o vezama između klimatskih promena i ljudske mobilnosti pretežno su se fokusirali na neposredne utjecaje katastrofa izazvanih klimom, poput poplava, suša i klizišta, te njihovu ulogu u raseljavanju. Ova orijentacija se stoga kanalizira kroz politike smanjenja rizika od katastrofa (DRR) koje, iako neophodne, imaju tendenciju da se bave samo najvidljivijim i najakutnijim oblicima interakcija između klime i mobilnosti. Postoji značajan nedostatak integriranih, međusektorskih strategija koje premošćuju prilagođavanje klimatskim promenama, upravljanje migracijama i održivi razvoj. Mehanizmi finansiranja također odražavaju ovu fragmentaciju, pri čemu se resursi često dodjeljuju izolirano, što sprečava razvoj sveobuhvatnih rešenja koja se bave temeljnim pokretačima i dugoročnim trendovima mobilnosti povezane s klimom.

Štaviše, dominantni narativ i dalje uglavnom prikazuje mobilnost ljudi kao rizik koji treba rešiti, a ne kao potencijalno pozitivnu strategiju prilagođavanja s pozitivnim ishodima. Mobilnost ljudi u regionu se i dalje uglavnom definira kao negativna pojava – rizik kojim treba upravljati ili ga ublažiti – a ne kao legitimna strategija prilagođavanja koja može donijeti pozitivne društvene i ekonomske ishode. Politički dokumenti i javni diskurs često se fokusiraju na odliv mozgova, depopulaciju i ilegalne migracije kao izazove, zanemarujući njihov potencijal za jačanje otpornosti, olakšavanje prijenosa vještina i poticanje održivog razvoja. Mobilnost, ako se njome dobro upravlja, ne smatra se doprinosom procesu prilagođavanja, na primjer putem doznaka, angažiranja dijaspore ili stvaranja zelenih radnih mjesta, te se stoga ulaže malo napora da se ova perspektiva integriše u klimatske ili migracijske politike.

Regionalna perspektiva je nerazvijena. Iako su neki projekti regionalnog obima, to u suštini znači da se provode u nekoliko delova regije Jugoistočne Evrope, s komponentama osmišljenim za poboljšanje saradnje kako bi se rešili sigurnosni rizici i/ili mobilnost povezani s klimom. Međutim, vrlo je malo projekata koji djeluju u

cijelom regionu, a oni se prvenstveno fokusiraju na pitanja vezana za upravljanje tranzitnim područjima. Uprkos nekim naporima za podsticanje regionalne saradnje, kao što su [Zelena agenda za Zapadni Balkan](#), [Strategija JIE 2030](#), i [Strategija IOM-a za Zapadni Balkan](#), istinski prekogranični projekti koji holistički rešavaju veze između klimatskih promena, mobilnosti i sigurnosti su retki. Ovaj nedostatak snažnog regionalnog pristupa ometa koordinaciju prikupljanja podataka, razmjenu najboljih praksi i implementaciju zajedničkih strategija prilagođavanja i ublažavanja koje prevazilaze granice i odražavaju zajedničke izazove regiona.

Posljedice kontinuiranog smanjenja broja stanovnika ruralnih područja i brze urbanizacije nisu dovoljno obrađene u trenutnim političkim okvirima. Postoji jasna potreba za strategijama održivog razvoja koje podižu svest o mogućnostima u ruralnim i smanjenom broju stanovnika i koje ulažu u osnovne usluge koje čine ova područja privlačnim i povratnicima i novim stanovnicima. Međutim, konkretne politike i investicije ostaju ograničene. Slično tome, agenda zelene transformacije u regionu još uvek je u ranoj fazi; politike koje promoviraju ovu agendu su ograničene, kao i učešće privatnog sektora kada je u pitanju finansiranje zelene infrastrukture i inovacija, kao i stvaranje zelenih radnih mjesta i podrška prelasku na ekonomiju s niskim udjelom ugljika.

Na kraju, presjek između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti – posebno „teških“ sigurnosnih problema poput organiziranog kriminala – ostaje nedovoljno istražen i u istraživanjima i u politici u jugoistočnoj Evropi. Iako postoji priznanje da raseljavanje i migracije uzrokovane klimom mogu doprineti društvenoj nestabilnosti, smanjenju broja stanovnika i slabljenju prisustva države u ruralnim područjima, retko se uspostavljaju eksplicitne veze sa sigurnosnim rizicima poput organiziranog kriminala. Potencijal za dinamičnu mobilnost izazvanu klimom, koja bi mogla pogoršati ranjivosti u tranzitnim regionima, stvoriti neupravljive prostore ili opteretiti lokalne kapacitete, tek se sada počinje prepoznavati kao problem u političkim diskusijama, ali ova mogućnost još nije sistematski integrirana u sigurnosno planiranje ili procjene rizika. Ovo je područje gdje je hitno potrebno više dokaza i političke pažnje.

5

5. Preporuke

Razumevanje složenih veza između klimatskih promena i ljudske mobilnosti – i njihovih sigurnosnih implikacija – važna je polazna tačka za rešavanje potreba regiona za otpornošću i prilagođavanjem. Ključno je da kreatori politika identificiraju rizike povezane s migracijama, raseljavanjem i promenjivim obrascima mobilnosti uzrokovanim klimom, jer mogu bolje predvidjeti rizike, usmjeriti podršku ranjivim zajednicama i osmisliti integrisane strategije koje promoviraju otpornost i održivi razvoj kroz holistički pristup sigurnosti. Ovo ne samo da će omogućiti efikasnije odgovore na klimatske utjecaje, već će i podržati usklađivanje politika i praksi sa standardima EU za klimatske akcije, smanjenje rizika od katastrofa i socijalnu inkluziju. Na taj način, veza između klime, mobilnosti i sigurnosti može ubrzati napore za izgradnju zelenijih i otpornijih društava, pozicionirajući region na kredibilan put ka pristupanju EU i dugoročnom prosperitetu.

Ovo poglavlje pruža neke praktične preporuke koje će pomoći da se sigurnosne implikacije klimatskih promena na ljudsku mobilnost u potpunosti razmotre i integrišu u napore za jačanje otpornosti regiona. Preporuke također ističu načine za iskorištavanje prilika koje nudi zelena tranzicija ka održivijoj i sigurnijoj budućnosti. Sveukupno, naglašavaju da će izgradnja otpornosti u jugoistočnoj Evropi zahtevati koordinirano djelovanje na svim nivoima. Uspjeh zavisi od integracije klimatskih i migracijskih politika, ulaganja u ljude i mjesta, jačanja upravljanja i podsticanja inkluzivnog, održivog razvoja.

5.1. Podsticanje regionalne saradnje i integrisanih strategija

Snažna regionalna saradnja – kroz zajedničko planiranje, razmjenu podataka i upravljanje – ključna je za efikasne i otporne odgovore na klimatske promene, mobilnost ljudi i sigurnosne izazove.

Stoga je od ključne važnosti:

- Razviti regionalne strategije prilagođavanja i ublažavanja:** Koordinirani regionalni pristup je ključan za rešavanje međusobno povezanih izazova klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti. Zainteresovane strane na različitim nivoima trebale bi zajedno raditi na razvoju regionalnog okvira za ljudsku mobilnost osjetljivu na klimu koji ujedinjuje socijalnu zaštitu, razvoj i mjere ublažavanja, istovremeno gradeći na postojećim regionalnim platformama poput onih koje pružaju OSCE i RCC. Kao početna tačka, zainteresovane strane bi mogle raditi na integraciji specifičnih klimatski osjetljivih razmatranja za ljudsku mobilnost u postojeće regionalne okvire saradnje, kao što je Akcioni plan za sprovođenje Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi

za Zapadni Balkan. Ovo bi pomoglo u sprečavanju razlika u programima otpornosti, premošćivanju regionalnih podela i olakšavanju zajedničkog odgovora na zajedničke izazove kao što su upravljanje vodama, energetska sigurnost i smanjenje rizika od katastrofa.

- Poboljšati podatke, dijalog i tehničku saradnju:** Institucionalne vlasti treba podsticati i ulagati u poboljšanje regionalnog prikupljanja podataka i razmjene informacija o uticajima klime, ljudskoj mobilnosti i sigurnosnim rizicima, radeći u partnerstvu sa istraživačkim centrima i organizacijama civilnog društva. Trebalo bi razmotriti i uspostavljanje regionalnih platformi za razmjenu iskustava i najboljih praksi – kao što su zajednički centar za rano upozoravanje i regionalni centri za obuku za prilagođavanje klimi u ključnim sektorima.
- Promovisati regionalne mreže, uključujući akademsku zajednicu i aktere civilnog društva:** Regionalne organizacije trebaju surađivati s ministarskim odjelima kako bi podržale razvoj regionalnih mreža, uključujući civilno društvo, akademske institucije i platforme lokalne uprave, kako bi se osigurao nadzor i sprovođenje strategija otpornosti. Inicijative poput regionalne mreže gradonačelnika ili mreže za saradnju mladih mogle bi ojačati lokalno vlasništvo i odgovornost.

Ko bi trebao djelovati?

Regionalne organizacije, uključujući OSCE, Veće za regionalnu saradnju i relevantne institucije EU, trebale bi predvoditi napore za podsticanje saradnje. Institucionalne vlasti i ministarstva moraju aktivno učestvovati u regionalnim platformama, dok bi organizacije civilnog društva i akademska zajednica trebale biti uključene u zajedničke projekte i razmjenu informacija. Međunarodni partneri mogu pružiti tehničku stručnost i finansiranje kako bi se osigurala inkluzivnost i efikasnost.

5.2. Jačanje politika i institucionalnih okvira

Jači politički i institucionalni okviri su neophodni za efikasnu regionalnu saradnju; oni će omogućiti zainteresovanim stranama u regionu da sprovedu zajedničke aktivnosti, usklađuju politike i grade otpornost na zajedničke rizike, istovremeno podržavajući napredak ka standardima EU i pristupanju.

Stoga je od ključne važnosti:

- Integrirati politike o klimi i mobilnosti ljudi:** Institucionalne vlasti trebaju uključiti klimatske i ekološke aspekte u strategije migracija, raseljavanja i rada – i obrnuto – poštujući integritet svake oblasti politike. To znači, između ostalog, razvoj sveobuhvatnih strategija zasnovanih na riziku koje povezuju prilagođavanje klimatskim promenama i mobilnost ljudi, koristeći mapiranje prostorne ranjivosti i dugoročno planiranje. Migracije i raseljavanje trebaju se sistematski – ali samo gdje je to relevantno – integrisati u Nacionalne planove prilagođavanja (NAP) i Nacionalno utvrđene doprinose (NDC), uz participativne mehanizme kako bi se osiguralo da se uzmu u obzir različite potrebe i ranjivosti.
- Poboljšati smanjenje rizika od katastrofa (DRR) i spremnost:** Institucionalne vlasti trebaju se odmaknuti od reaktivnih odgovora nakon katastrofe i investirati u dugoročne strategije DRR-a i ojačati sisteme ranog upozoravanja, promovirati urbano i ruralno planiranje zasnovano na riziku i poticati strateška ulaganja u infrastrukturu. Lokalne vlasti, posebno, trebaju biti ovlaštene da procjenjuju rizike i razvijaju preventivne mjere, kroz participativne procese koji aktivno uključuju zajednice i civilno društvo, te uzimaju u obzir različite ranjivosti. Takvi naponi mogli bi pomoći u premošćivanju jaza u klimatskoj i mobilnosti ljudi smanjenjem rizika od raseljavanja i izgradnjom otpornosti.
- Poboljšati upravljanje, transparentnost i povjerenje:** Potrebni su usklađeni naponi za borbu protiv korupcije, poboljšanje međuministarske koordinacije i osiguranje transparentnosti u raspodjeli sred-

stava za pomoć u katastrofama, razvoj i klimatske promene, a predvodit će ih institucionalne vlasti uz podršku regionalnih i međunarodnih organizacija i civilnog društva. Neophodno je da vlasti poštuju principe dobrog upravljanja zaštitnom sredinom i da se pridržavaju međunarodnih obaveza, kao što je Arhuska konvencija, osiguravajući javni pristup informacijama, učešće u donošenju odluka i pristup pravdi u pitanjima zaštite životne sredine. Jačanje pravne ekspertize – putem pravnih klinika za zaštitu životne sredine i besplatne pravne pomoći – dodatno će ojačati upravljanje, poboljšati učinkovitost politika i povećati otpornost i dostojanstvo pogođenog stanovništva.

Ko bi trebao djelovati?

Ove preporuke su prvenstveno upućene institucionalnim vlastima i resornim ministarstvima, kao što su ona zadužena za životnu sredinu, klimatska pitanja, mobilnost i socijalnu zaštitu. Lokalne vlasti će također igrati ključnu ulogu u prilagođavanju i provođenju ovih politika na nivou zajednice. Regionalna tela poput SSR-a i OSCE-a mogla bi pružiti smjernice i podržati usklađivanje u celom regionu. Organizacije civilnog društva (OCD) su ključne za osiguranje otvorene komunikacije, mehanizama sudjelovanja i odgovornosti za upravljanje resursima.

5.3. Lokalna ulaganja u egzistenciju otpornu na klimatske promene

Lokalne inicijative treba podržati jer grade otpornost pružanjem praktičnih rešenja zasnovanih na zajednici koja unapređuju održivi razvoj i osiguravaju da niko ne bude zapostavljen.

Stoga je od ključne važnosti:

/// **Sprovesti projekte otporne na klimatske promene za život:** Međunarodni donatori i razvojne agen-

cije u regionu trebaju ulagati u i podržavati lokalne inicijative – kao što su rešenja zasnovana na prirodi, održiva poljoprivreda, nedrvni šumski proizvodi i ruralni turizam – koje grade otpornost i stvaraju ekonomske prilike u ranjivim zajednicama. Sve intervencije trebaju biti osmišljene i sprovedene s rodnom perspektivom kako bi se osiguralo da žene, posebno iz ruralnih područja i manjinskih zajednica, i marginalizirane grupe imaju jednak pristup resursima, obuci i liderskim ulogama, uzimajući u obzir njihove specifične potrebe i kapacitete.

/// **Proaktivno razumjeti i ciljati obrasce mobilnosti:** Institucionalne vlasti na svim nivoima trebaju prepoznati adaptivni potencijal mobilnosti i proaktivno nastojati razumjeti i ciljati trendove mobilnosti putem analize rizika i participativne analize koja odražava rodno diferencirane pokretače i utjecaje. To uključuje podršku sigurnim i uređenim migracijskim putevima, angažiranje dijaspori i, gdje je potrebno, planirano preseljenje, uz podršku međunarodnih i regionalnih organizacija. Posebnu pažnju treba posvetiti reintegraciji povratnika, osiguravajući da žene i muškarci podjednako imaju koristi od doznaka, prenosa vještina i lokalnih razvojnih mogućnosti povezanih s održivim i zelenim radnim mjestima.

/// **Ojačati urbanu otpornost:** Institucionalne vlasti trebaju ulagati u urbanu infrastrukturu kako bi se suočili s klimatskim rizicima i migracijskim pritiscima, dajući prioritet zelenoj infrastrukturi (kao što su urbane zelene površine i sadnja drveća), primjenjujući propise o održivoj gradnji i planiranju korištenja zemljišta, te unapređujući osnovne usluge. Razvoj kapaciteta i razmjena iskustava – uz podršku međunarodnih donatora, razvojnih agencija, organizacija civilnog društva (OCD) i akademskih partnera – trebaju promovirati aktivno učešće žena i marginaliziranih grupa u urbanom planiranju i donošenju odluka, čime se osiguravaju mjere urbane otpornosti koje su inkluzivne i pravedne.

/// **Podržati izbjeglice i migrante naseljenih u regionu:** Institucionalne vlasti trebaju raditi na osiguravanju jednakog pristupa javnim uslugama, socijalnoj zaštiti i mogućnostima za izbjeglice i migrante, s jakim naglaskom na rodno osjetljive i inkluzivne politike.

Ko bi trebao djelovati?

Lokalne vlasti i opštine su u najboljoj poziciji za sprovođenje konkretnih projekata na terenu, uz podršku ministarstava nadležnih za ruralni razvoj, socijalnu pomoć i urbano planiranje. Organizacije civilnog društva, lokalne grupe i akteri iz privatnog sektora trebali bi biti uključeni kao partneri kako bi se osiguralo da intervencije budu specifične za kontekst i inkluzivne. Međunarodni donatori i razvojne agencije mogli bi pružiti finansijsku i tehničku podršku, posebno za pilot inicijative i za proširenje uspješnih modela.

5.4. Iskorištavanje mogućnosti zelene ekonomije

Zelena ekonomija pruža mogućnosti za održivi rast, stvaranje radnih mjesta i povećanu otpornost u regionu Jugoistočne Evrope. Ulaganje u zelene vještine i partnerstva moglo bi pomoći da se osigura da koristi zelene tranzicije budu dostupne širokom spektru zajednica i doprinesu inkluzivnom, dugoročnom razvoju.

Stoga je od ključne važnosti:

- Ulagati u obrazovanje i obuku za zelene vještine:** Institucionalne vlasti trebaju uspostaviti ili reformirati strukovne i obrazovne programe usmjerene na vještine relevantne za zelenu tranziciju – kao što su energetska efikasnost, obnovljivi izvori energije i prilagođavanje klimatskim promjenama – uz aktivno promoviranje rodne ravnopravnosti i učešća žena. To uključuje podršku ženama i djevojčicama u STEM i zelenim sektorima, rešavanje prepreka za napredovanje u karijeri i osiguravanje nastavnih planova i programa i aktivnosti informiranja koji su inkluzivni i dostupni svima. Ove inicijative treba sprovoditi u partnerstvu s lokalnim vlastima, obrazovnim institucijama, organizacijama civilnog društva (OCD) i privatnim sektorom, koristeći podršku i stručnost regionalnih i međunarodnih organizacija.

- Angažirati dijasporu kao resursa za razvoj:** Institucionalne vlasti trebaju identificirati načine i uspostaviti mehanizme za iskorištavanje stručnosti, finansijskih resursa i mreža dijaspore za promoviranje energetski učinkovitih zgrada, održivih poslovnih poduhvata i inovacija. To bi moglo uključivati stvaranje centara za angažman dijaspore i olakšavanje transfera doznaka u svrhu lokalnog razvoja.

- Promovirati zelena radna mjesta i održiva sredstva za život:** Institucionalne vlasti, privatni sektor i civilno društvo, radeći zajedno na svim nivoima, trebali bi poticati javno-privatna partnerstva osmišljena za stvaranje zelenih radnih mjesta, posebno u sektorima ključnim za energetska tranziciju i prilagođavanje klimatskim promjenama. Podržavanje hibridnih i modela rada na daljinu moglo bi pomoći u revitalizaciji ruralnih područja i smanjenju razlika između urbanih i ruralnih područja.

- Podržavati sistemske, koordinirane intervencije:** Sve zainteresirane strane – posebno međunarodne i regionalne organizacije – trebale bi se odmaknuti od izoliranih projekata i implementirati integrisane, međusektorske strategije za klimu, mobilnost i razvoj, osiguravajući da su ulaganja u zelenu infrastrukturu i radna mjesta inkluzivna i održiva.

Ko bi trebao djelovati?

Institucionalne vlasti trebaju uspostaviti strateški smjer za prelazak na zelenu ekonomiju, fokusirajući se na politike, regulatorne okvire i podsticaje za zelena radna mjesta i obrazovanje. Ministarstva nadležna za obrazovanje, rad, ekonomiju i pitanja dijaspore imaju centralnu ulogu u razvoju programa obuke i podsticanju angažmana dijaspore. Lokalne vlasti, obrazovne institucije, organizacije civilnog društva i privatni sektor trebaju saradivati i pružati obuku, stvarati radna mjesta i privlačiti investicije. Međunarodne organizacije i donatori mogli bi podržati izgradnju kapaciteta, razmjenu znanja i mobilizaciju resursa.

Reference

- Adams, H. (2024). *Green Borders: Climate Change and Business Mobility*. Ženeva: Deloitte, Poslovna savjetodavna grupa za migracije. Pristupljeno 21. februara 2025.. https://www.gfmd.org/sites/g/files/tmzbd1801/files/documents/france2023/Green%20Borders-%20Climate%20Change%20and%20Business%20Mobility_WEB.pdf.
- AFP (2024). "Three Balkan Capitals Among World's 10 Most Polluted Cities", *Barron's*. Pristupljeno 25. februara 2025. <https://www.barrons.com/news/three-balkan-capitals-among-world-s-10-most-polluted-cities-5cb2085d>.
- Amelung, B., and A. Moreno (2011). "Costing the Impact of Climate Change on Tourism in Europe: Results of the PESETA Project", *Climatic Change* 112: 83–100. Pristupljeno 5. marta 2025. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-011-0341-0>.
- Antikorupcija (2024). "Bosnia and Herzegovina: Municipality & Environmentalists Oppose Opening of Lithium Mine, Complain about Lack of Transparency & Consultations with Local Communities", *Business & Human Rights Resource Centre*. Pristupljeno 15. februara 2025. <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/bosnia-and-herzegovina-municipality-environmentalists-oppose-opening-of-lithium-mine-complain-about-lack-of-transparency-consultations-with-local-communities/>.
- Associated Press (2024). "Bosnia Floods Death Toll Rises in Jablanica and Neretva after Heavy Rain". Pristupljeno 5. februara 2025. <https://apnews.com/article/bosnia-floods-death-toll-jablanica-neretva-rain-8cb727b971aa6e3943f727f077c0bbd7>
- BalkanInsight (2025). "'Lifeless': Pollution Threatens the Drin and its Tributaries in Three Balkan States", *Balkan Insight*. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://balkaninsight.com/2025/02/06/lifeless-pollution-threatens-the-drin-and-its-tributaries-in-three-balkan-states/>.
- Balkan Civil Society Development Network (2025). *Civic Space Report 2025: Western Balkans*. ECF (European Civic Forum). Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2025/06/Civic-Space-Report-2025-WesternBalkans.pdf>
- Balkan Green Energy News (2025). "Locals Defy Lithium Mining Plans on Mount Majeвица", *Balkan Green Energy News*, 13. mart 2025. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://balkangreenenergynews.com/locals-defy-lithium-mining-plans-on-mount-majevisa/>.
- Bajra, U. (2021). "The Interactive Effects of Remittances on Economic Growth and Inequality in Western Balkan Countries", *Journal of Business Economics and Management* 23(3): 757–775. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://www.researchgate.net/publication/351006334_The_interactive_effects_of_remittances_on_economic_growth_and_inequality_in_Western_Balkan_countries.
- BBC (2019). "South Africa: How Common Are Xenophobic Attacks?", *BBC News*, 2. oktobar 2019. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://www.bbc.com/news/world-africa-47800718>.
- BCSDN (2024). "BCSDN Solidarity after the Devastating Floods in Bosnia and Herzegovina", *BCSDN News*, 8. oktobar 2024. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://balkancsd.net/bcsdn-solidarity-after-the-devastating-floods-in-bosnia-and-herzegovina/>.
- Belis, D., R. Van Dingenen, Z. Klimont, and F. Dentener (2021). "Impact of Air Pollution on Health in South-East Europe", *European Journal of Public Health* 31 (Issue Supplement_3), ckab164.113. Pristupljeno 15. februara 2025. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckab164.113>
- Belis, D., et al. (2024). *Status of Environment and Climate in the Western Balkans*. JRC Publications Repository. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC140061>.
- Benson, M., and K. O'Reilly (2016). "From Lifestyle Migration to Lifestyle in Migration: Categories, Concepts and Ways of Thinking", *Migration Studies* 4(1): 20–37. Pristupljeno 1. marta 2025. <https://academic.oup.com/migration/article-abstract/4/1/20/2413178?login=true>.

- Berlin Economics (2025). "Berlin Economics Supports the Development of Kosovo's First Voluntary NDC". Pristupljeno 18. juna 2025. <https://berlin-economics.com/en/berlin-economics-supports-the-development-of-kosovos-first-voluntary-ndc/#:~:text=In%20March%202025%2C%20Kosovo%20officially%20adopted%20its%20first,tackle%20climate%20change%20through%20coordinated%20efforts%20by%202030.>
- Berlin Process (2025). "What Is the Berlin Process?". Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://www.berlinprocess.de/>.
- Berlin Process (2025a). "Results of the Berlin Process". Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://www.berlinprocess.de/#results>.
- Biella, R., R. Hoffmann, and H. Upadhyay (2022). "Climate, Agriculture, and Migration: Exploring the Vulnerability and Outmigration Nexus in the Indian Himalayan Region", *Mountain Research and Development* 42(2): R9–R21. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://www.jstor.org/stable/48695047?seq=1>.
- Bygnes, S., and A. Flipo (2016). "Political Motivations for Intra-European Migration", *Acta Sociologica* 59(2): 113–129. Pristupljeno 2. juna 2025. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0001699316659909>.
- CAN Europe (2025). "Do Final NECPs Sufficiently Address EU-level Just Transition Requirements? Just Transition Briefing". Pristupljeno 31. januara 2025. <https://1point5.caneurope.org/wp-content/uploads/2025/04/Just-Transition-Briefing-1.pdf>.
- CDI (Cooperation and Development Institute) (2024). *The EU Growth Plan for the Western Balkans: One Year After: Insight Paper*. Tirana: Institut za saradnju i razvoj. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://cdiinstitute.eu/wp-content/uploads/2024/11/Insight-paper_EU-GP-for-WBs.pdf.
- CMS (Center for Migration Studies) (2021). "What We Know About Climate Change and Migration". Pristupljeno 25. maja 2025. <https://cmsny.org/wp-content/uploads/2021/02/What-We-Know-About-Climate-Change-and-Migration-Final.pdf>.
- Commissariat for Refugees and Migration of Serbia (n.d.). "About Us". Pristupljeno 30. juna 2025. <https://arhiva.kirs.gov.rs/articles/aboutus.php?lang=ENG>.
- Cuttitta, P., A. Pécouda, and M. Phillips (2022). "Civil Society and Migration Governance across European Borderlands", *Journal of Intercultural Studies* 44(1). Pristupljeno 30. juna 2025. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07256868.2022.2160099#d1e123>.
- Cvetkovska, S., D. Ilieski, I. Nasteska, P. Holcová, and A. Džonlić (2021). "'Europe's Waste Dump': How Dangerously Polluting Oil Ended Up Heating North Macedonia's Hospitals", *Projekat za izvještavanje o organiziranom kriminalu i korupciji (OCCRP)*, 21. maj 2021. <https://www.occrp.org/en/investigation/europes-waste-dump-how-dangerously-polluting-oil-ended-up-heating-north-macedonias-hospitals>.
- Desai, H., and E. Forsberg (2020). *Multidimensional Fragility in 2020*. OECD Development Co-operation Working Papers, No. 79. Pariz: Izdavaštvo OECD-a. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/multidimensional-fragility-in-2020_2f8fc1ee/b4fbdd27-en.pdf.
- Digital Atlas (2024). "Advancing Medium and Long-Term Adaptation Planning in the Republic of Serbia (NAP)". Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://atlas-klime.eko.gov.rs/eng/about>.
- Djatkov, D. (2024). *Policy Report on the Green Transition in the Western Balkans*, edition 2024. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://www.westernbalkans-infohub.eu/wp-content/uploads/2024/08/Report_Green-Transition_final.pdf.
- EEA (European Environment Agency) (2024a). *European Climate Risk Assessment*. Pristupljeno 3. maja 2025. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/european-climate-risk-assessment>.
- EEA (European Environment Agency) (2024b). *2024 European State of the Climate*. Pristupljeno 3. jula 2025. <https://climate.copernicus.eu/esotc/2024>.

- EEA (European Environment Agency) (2021). *Municipal Waste Management in Western Balkan Countries—Country Profile: North Macedonia*. Copenhagen: European Environment Agency.
- EEA (European Environment Agency) (2021a). *Municipal Waste Management in Western Balkan Countries—Country Profile: Montenegro*. Copenhagen: European Environment Agency.
- EEA (European Environment Agency) (2021b). *Municipal Waste Management in Western Balkan Countries—Country Profile: Albania*. Copenhagen: European Environment Agency.
- EEA (European Environment Agency) (2020). *Western Balkan Countries: 20 Years of Cooperation with the EEA*. Copenhagen: European Environment Agency.
- EPC (European Policy Centre) (2021). "Open Balkan Initiative: Less History, More Business". Pristupljeno 13. septembra 2025. <https://cep.org.rs/en/blog/open-balkan-initiative/>.
- EPRS (European Parliamentary Research Service) (2022). *The Future of Climate Migration*. Pristupljeno 7. oktobra 2025. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA\(2022\)729334_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA(2022)729334_EN.pdf).
- Ergezer, A. U., P. Balažič, and E. Koplaku (2021). *Southeast Europe 2030 Strategy*. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://www.rcc.int/see2030/files/SEE-2030-strategy.pdf>.
- ETF (European Training Foundation) (2021). *How Migration, Human Capital and the Labour Market Interact in Montenegro*. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/how-migration-human-capital-and-labour-market-interact-3>.
- ETF (European Training Foundation) (2022). *Review of National Career Development Support Systems in the Western Balkans*. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2022-09/ETF_WB%20synthesis%20report_EN.pdf.
- EU4Green (2024). "SERBIA". Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://eu4green.eu/economy/serbia/>.
- European Commission (2023a). "Kosovo visa liberalisation signed for entry in early 2024", Directorate-General for Migration and Home Affairs, 21 april. 2023. Pristupljeno 25. maja 2025. https://home-affairs.ec.europa.eu/news/kosovo-visa-liberalisation-signed-entry-early-2024-2023-04-21_en.
- European Commission (2023b). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: New Growth Plan for the Western Balkans*, 8. novembar 2023. Pristupljeno 25. juna 2025. https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/COM_2023_691_New%20Growth%20Plan%20Western%20Balkans.pdf.
- Euronews Albania (2023). "44% of the economy in 2021 concentrated in Tirana, other districts fading", Euronews Albania, 22. maj 2023. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://euronews.al/en/44-of-the-economy-in-2021-concentrated-in-tirana-other-districts-fading/#:~:text=On%20the%20other%20hand%2C%20the,districts%20towards%20Tirana-%20or%20abroad>.
- FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) (2025). *FAOSTAT*. Pristupljeno 10. oktobra 2025. faostat.org/foostat/en/#data/RL.
- Filho, W. L., G. Trbić, and M. D. Filipovic (eds.) (2019). *Climate Change Adaptation in Eastern Europe: Managing Risks and Building Resilience to Climate Change*. Cham: Springer.
- Garip, F., and C. A. Reed (2025). "Climate Change and Human Mobility: Considering Context, Mechanisms, and Selectivity", *Population and Development Review* 51(1): 449–489. Pristupljeno 14. marta 2025. <https://doi.org/10.1111/padr.12716>.
- Gazdar, H., and H. B. Mallah (2013). "Informality and Political Violence in Karachi", *Urban Studies* 50(15): 3099–3115. Pristupljeno 24. marta 2025. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0042098013487778>.

- Gedeshi, I., and R. King (2018). *New Trends in Potential Migration from Albania*. Tirana: Friedrich-Ebert-Stiftung. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://tirana.fes.de/al/al-news-events-publications-detail/new-trends-in-potential-migration-from-albania.html>.
- Gemi, E., and A. Triandafyllidou (2021). *Rethinking Migration and Return in Southeastern Europe*. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/102238>.
- GFMD (Global Forum on Migration and Development) (2024). *The Impact of Climate Change on Human Mobility: Preventive Action, Humanitarian Action and Development*. Background Paper. Ženeva: GFMD. Pristupljeno 29. januara 2025. https://www.gfmd.org/sites/g/files/tmzbd1801/files/documents/france2023/roundtables/GFMD%20GRT%201%20-%20Background%20paper%20Final_EN.pdf?EN.
- Global Forest Watch (2025). *Global Forest Watch map*. Pristupljeno 25. maja 2025. <https://www.globalforestwatch.org/map/>.
- Government of the Republic of Serbia (2021). *Economic Migration Strategy of the Republic of Serbia for the Period 2021–2027*. Pristupljeno 2. februara 2025. https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2021-02/ENG_%20Strategija%20ekonomske%20migracije%202021-2027-30_10%20%28002%29.pdf.
- Hajdari, L., and J. Krasniqi (2021). "The Economic Dimension of Migration: Kosovo from 2015 to 2020", *Humanities and Social Sciences Communications* 8: 273. Pristupljeno 15. februara 2025. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00923-6>.
- Haxha, U. (2023). "Floods Are Taking Kosovo by Surprise: Climate Change, Riverbed Degradation and Too Much Concrete Threaten Unprepared Municipalities", 19. septembar 2023. *Kosovo 2.0*. Pristupljeno 19. septembra 2025. <https://kosovotwopointzero.com/en/floods-are-taking-kosovo-by-surprise/>.
- ICMPD (International Centre for Migration Policy Development) (2020). *Geopolitical Outlook on International Migration*. Pristupljeno 4. februara 2025. https://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/ICMPD_Geopolitical_Outlook_on_International_Migration.pdf.
- IDMC (Internal Displacement Monitoring Centre) (2014). "Floods Cause New Displacement in Bosnia and Herzegovina", 5. septembar 2014. Pristupljeno 5. septembra 2025. <https://www.internal-displacement.org/expert-analysis/floods-cause-new-displacement-in-bosnia-and-herzegovina/>.
- IDMC (2025). "Country Profile: Bosnia and Herzegovina". Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://www.internal-displacement.org/countries/bosnia-and-herzegovina/>.
- ILO (International Labour Organization) (2023). *Skills for a Greener Future: A Global View*. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_emp/documents/publication/wcms_732214.pdf.
- IMCCS (International Military Council on Climate and Security) (2022). *The World Climate and Security Report 2022: Climate Security Snapshot – The Balkans*. Pristupljeno 29. januara 2025. https://councilonstrategicrisks.org/wp-content/uploads/2022/07/Climate-Security-Snapshot-The-Balkans_World-Climate-and-Security-Report-2022.pdf
- IOM (International Organization for Migration) (2019). *Glossary on Migration*. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.
- IOM (International Organization for Migration) (2021a). *Migration in North Macedonia: A Country Profile 2021*. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://publications.iom.int/books/migration-north-macedonia-country-profile-2021>.

- IOM (International Organization for Migration) (2021b). South-Eastern Europe, Eastern Europe and Central Asia – Regional Strategy 2020–2024. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://publications.iom.int/books/south-eastern-europe-eastern-europe-and-central-asia-regional-strategy-2020-2024>.
- IOM (International Organization for Migration) (2023a). "Western Balkans Partners Accept Action Plan on Sustainable Migration Governance at the Third Sarajevo Migration Dialogue", 9. juni 2023. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.iom.int/news/western-balkans-partners-accept-action-plan-sustainable-migration-governance-third-sarajevo-migration-dialogue>.
- IOM (International Organization for Migration) (2023b). Exploring the Links between Migration, Environment and Climate Change in Bosnia and Herzegovina. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://bih.iom.int/resources/exploring-links-between-migration-environment-and-climate-change-bosnia-and-herzegovina>.
- IOM (International Organization for Migration) (2024a). Flood and Landslide Response Situation Report, 7. novembar 2024. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://bih.iom.int/sites/g/files/tmzbd1076/files/documents/2024-11/2024-flood-and-landslide-response-situation-report-7-november-2.pdf>.
- IOM (International Organization for Migration) (2024b). "North Macedonia: Mainstreaming Migration and Climate Change Perspectives into National Adaptation Plan Processes". Pristupljeno 29. januara 2025. <https://d-portal.org/q.html?aid=XM-DAC-47066-NC.0143>.
- IOM (International Organization for Migration) (2024c). Labour Migration and Climate Change, Information Sheet, januar 2024. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2024-05/information-sheet-labour-migration-and-climate-change.pdf>.
- IOM (International Organization for Migration) (2024d). Bridging Climate Change and Human Mobility: Collective Analysis for a Deeper Understanding of Climate Mobility in the East and Horn of Africa. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/Bridging%20Climate%20Mobility%20Hackathon%20Report_Final_V2.pdf.
- IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) (2021). Climate Change 2021: The Physical Science Basis, Doprinos Radne grupe I Šestom izvještaju o procjeni. Pristupljeno 5. marta 2025. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>.
- IPCC (2022). Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability, Doprinos Radne grupe II Šestom izvještaju o procjeni. Pristupljeno 5. marta 2025. <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-ii/>.
- IUCN (International Union for Conservation of Nature) (2025). Vjosa Wild River National Park Mitigation Hierarchy Assessment for the Rural Water Supply IV Project (Lot 1) at Shushica River, Albania: Final Report, 27. januar 2025. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://balkanrivers.net/uploads/files/shares/Studies/VWRNP_MHA_Final_Report_20250127_compressed.pdf.
- Jakovljevic, A. (2021). "Effects of Public Policy Measures on Combating Migration in Serbia", Međunarodna politika 72, No. 1183: 7–29. Pristupljeno 29. januara 2025. http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/iipe_mp/2021-1183/iipe_mp-2021-72-1183-1.pdf.
- Jeftic, M., D. Tošić, and T. Nikolić (2019). "Resilient Functional Urban Regions: Spatial Planning in the Light of Climate Change" In W. L. Filho, G. Trbić, and D. Filipovic (eds.). Climate Change Adaptation in Eastern Europe: Managing Risks and Building Resilience to Climate Change. Cham: Springer International Publishing.
- Jovanović Popović, D., and M. Milinčić (2016). "Impact of Climate Changes, Floods and Internal Displacement in Southeastern Europe", Herald of the Geographic Society of Republic of Srpska 20: 111–122. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://www.researchgate.net/publication/321344026_IMPACT_OF_CLIMATE_CHANGES_FLOODS_AND_INTERNAL_DISPLACEMENT_IN_SOUTH_EASTERN_EUROPE.

- JRC (Joint Research Centre) (2024). Status of Environment and Climate in the Western Balkans. JRC Publications Repository. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC140061>.
- King, R., and I. Gedeshi (2019). "New Trends in Potential Migration from Albania: The Migration Transition Postponed", *Migration and Development* 9(2): 131–151. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21632324.2019.1608099>.
- Knez, S., S. Štrbac, and I. Podbregar (2022). "Climate Change in the Western Balkans and EU Green Deal: Status, Mitigation and Challenges", *Energy, Sustainability and Society* 12(1). Pristupljeno 29. januara 2025. <https://doi.org/10.1186/s13705-021-00328-y>.
- Kurecic, P. (2023). "Is Corruption the Driving Force of Migration from Croatia: Evidence from a Survey", *South East European Journal of Economics and Business* 18(1): 1–14. Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://reference-global.com/article/10.2478/jeb-2023-0001>.
- Low Carbon Power (2025). "Electricity in North Macedonia in 2024/2025". Pristupljeno 10. oktobra 2025. https://lowcarbonpower.org/region/North_Macedonia.
- Malak, M. A., and N. K. Lina (2024). "Tropical Cyclones and the Mobility of Older Persons: Insights from Coastal Bangladesh". In S. Jolly, N. Ahmad, and M. Scott (eds.). *Climate-Related Human Mobility in Asia and the Pacific, Sustainable Development Goals Series*. Singapore: Springer. Pristupljeno 29. januara 2025. https://doi.org/10.1007/978-981-97-3234-0_2.
- Martin, R., and R. Dragos (2012). "Return Migration: The Experience of Eastern Europe", *International Migration* (50)6: 109–128. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2435.2012.00762.x>.
- Mara, I., and M. Landesmann (2022). Use It or Lose It! How Do Migration, Human Capital and the Labour Market Interact in the Western Balkans? Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/use-it-or-lose-it-how-do-migration-human-capital-and-labour>.
- McAreevey, R., and N. Argent (2018). *New Immigration Destinations: Migrating to Rural and Peripheral Areas*. Routledge.
- Mejdini, F., and K. Amerhauser (2019). Growing Like Weeds? Rethinking Albania's Culture of Cannabis Cultivation. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2019/12/AlbaniaCannabis.14.12.web_.pdf.
- Monitor (2022). "Prapavija Ekonomike e Shpopullimit te Kukesit", 10 decembar 2022. Pristupljeno 15. marta 2025. <https://monitor.al/prapavija-ekonomike-e-shpopullimit-te-kukesit-2/>.
- Muttarak, R. (2021). "Demographic Perspectives in Research on Global Environmental Change", *Population Studies* 75(2): 267–284. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00324728.2021.1988684>.
- Muttarak, R. (2022). "Vulnerability to Climate Change and Adaptive Capacity from a Demographic Perspective". In: Hunter, L.M., Gray, C., Véron, J. (eds) *International Handbook of Population and Environment. International Handbooks of Population*, vol. 10. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-76433-3_4.
- Montenegro Ministry of Economic Development (2022). *Montenegro Tourism Development Strategy 2022–2025 with the Action Plan*. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://www.gov.me/en/documents/a4a670bc-abac-447b-bd91-2b9203bd95d9>.
- Nature Returns (2025). "About the Nature Returns Project". Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://nature-returns.eu/the-project/>.

- North Macedonia Ministry of Energy, Mining, and Raw Materials (2025). "The Just Energy Transition Platform is Strengthening – JETIP: Macedonia Calls on the International Community for Partnership". Pristupljeno 3. juna 2025. <https://energy.gov.mk/en-GB/odnosi-so-javnost/soopstenija/se-zacvrstuva-platformata-za-pravedna-energetska-tranzicija-jetip-makedonija-ja-povikuva-megjunarodnata-zaednica-na-partnerstvo>.
- Sjeverna Makedonija, Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja (2025), web stranica Ministarstva. Pristupljeno 30. juna 2025. <https://www.moep.gov.mk/en-GB/ministerstvo>.
- OECD (2022). Labour Migration in the Western Balkans: Mapping Patterns, Addressing Challenges and Reaping Benefits. Pristupljeno 29. januara 2025. https://www.oecd.org/en/publications/labour-migration-in-the-western-balkans_af3db4f9-en.html.
- OSCE (2009). The OSCE Concept of Comprehensive and Co-operative Security: An Overview of Major Milestones. Beč: Centar za sprečavanje konflikata. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/0/37592.pdf>
- OSCE Mission to Serbia (2024). Consolidating the Democratization Process in the Security Sector in Serbia. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/8/580225.pdf>
- Panbianco, S. (2022). "Climate Change Migration Enters the Agenda of the Wider Mediterranean: The Long Way Towards Global Governance". In S. Panbianco (ed.), *Border Crises and Human Mobility in the Mediterranean Global South*, Critical Security Studies in the Global South, 145–175. Cham: Palgrave Macmillan.
- Petrović, J. (2022). "Chapter 9: Environment, Climate Change and Depopulation in Serbia". In D. Vuković (ed.), *National Human Development Report – Serbia 2022: Human Development in Response to Demographic Change*, 206–223. Beograd: UNDP Srbija. Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://hdr.undp.org/rs/wp-content/uploads/2023/05/Chapter9-Environment-Climate-Change-and-Depopulation-in-Serbia-e1.pdf>.
- Pietrapertosa, F., V. Khokhlov, M. Salvia, and C. Cosmi (2018). "Climate Change Adaptation Policies and Plans: A Survey in 11 South East European Countries", *Environmental Science & Policy* 85: 24–34. Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.03.013>.
- Popovic, S., et al. (2018). Land Degradation Caused by Illegal Construction in the Bjelopavlici Plain: Case Study of the Narrow Belt along the Motorway Podgorica–Danilovgrad, Montenegro. Podgorica: Sesije u Zelenoj sobi 2018 Međunarodna konferencija o GEA. Pristupljeno 10. oktobra 2025. https://www.researchgate.net/publication/331275515_Land_degradation_caused_by_illegal_construction_in_the_Bjelopavlici_Plain_Case_study_of_the_narrow_belt_along_the_motorway_Podgorica_Danilovgrad_Montenegro.
- Ranocchiaro, G. (2023). "North Macedonia: Limited Resources for Managing Natural Park Fires", 11 oktobar 2023. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/North-Macedonia/North-Macedonia-limited-resources-for-managing-natural-park-fires-227448>.
- RCC (Regional Cooperation Council) (2020). "Compendium on Best Practices in Diaspora Engagement in the Western Balkans". Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.rcc.int/pubs/148/compendium-on-best-practices-in-diaspora-engagement-in-the-western-balkans>.
- RCC (2024). SecuriMeter 2024. Pristupljeno 30 juna 2025. <https://www.rcc.int/pubs/199/securimeter-2024>.
- RCC (2025). SecuriMeter database. Pristupljeno 30. juna 2025. <https://www.rcc.int/securimeter/database>.
- REKK Foundation (2019). The Southeast European power system in 2030: Flexibility challenges and benefits from regional integration. Analysis. Pristupljeno 30. juna 2025. https://www.agora-energiewende.org/fileadmin/Projekte/2019/Southeast_European_power_system_in_2030/154_SoutheastEuropPowerSys_WEB.pdf.

- Reliefweb (2024). Bosnia and Herzegovina: Pluvial/Flash Flood 2024 – DREF Operation Appeal MDRBA017, 19. oktobar 2024. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/bosnia-and-herzegovina-pluvialflash-flood-2024-dref-operation-appeal-mdrba017>.
- Reuters (2022). "Albania Dims Lights as Drought, Price Spike Spark Energy Crisis", Reuters, 21. mart 2022. Pristupljeno 7. oktobar 2025. <https://www.reuters.com/world/europe/albania-dims-lights-drought-price-spike-spark-energy-crisis-2022-03-21/>.
- Reuters (2025). "Bosnian Students Protest Government Inaction after Deadly Floods", Reuters, 10 februar 2025. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.reuters.com/world/europe/bosnian-students-protest-government-inaction-after-deadly-floods-2025-02-10/>.
- Rosinska, A. (2024). Drivers of Migration: Dimensions and Indicators. A Policy-Oriented Literature Review. Luksemburg: Ured za publikacije Evropske unije. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3a347b71-bb6a-11ef-91ed-01aa75ed71a1/language-en>.
- Rüttinger, L., P. van Ackern, N. Gordon, and A. Foong (2021). Regional Assessment for South-Eastern Europe. Security Implications of Climate Change. Berlin: adelphi; Beč: OSCE. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/484148.pdf>.
- Rüttinger, L., et al. (2023). Climate Security Risk Assessment Methodology Guide & Tools. Pristupljeno 30. juna 2025. https://weatheringrisk.org/sites/default/files/document/WR_Climate_Security_Risk_Assessment_Methodology_Guide_Tools_0.pdf.
- RUSI (Royal United Services Institute) (2021). "Russia is Weaponising Bosnia and Herzegovina's Gas Dependence". Pristupljeno 29. aprila 2025. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russia-weaponising-bosnia-and-herzegovinas-gas-dependence>.
- Scissa, C. (2024). Migration in the Context of Climate and Environmental Changes in Non-EU Prague Process States: Exploring Vulnerabilities, Policy Gaps and Available Protection Frameworks. Prag: Međunarodni centar za razvoj migracijske politike. Pristupljeno 21. februara 2025. <https://www.pragueprocess.eu/en/news-events/news/994-migration-in-the-context-of-climate-and-environmental-changes-in-non-eu-prague-process-states-exploring-vulnerabilities-policy-gaps-and-available-protection-frameworks>.
- Smeltzer, S., and A. Karppi (2024). "A Region Reordered by Autocracy and Democracy". Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2024/region-reordered-autocracy-and-democracy>.
- Spasić, V. (2022). "North Macedonia First in Western Balkans Adopts National Energy and Climate Plan", Balkan Green Energy News, 2 juni 2022. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://balkangreenenergynews.com/north-macedonia-first-in-western-balkans-adopts-national-energy-and-climate-plan/>.
- Spasić, V. (2024). "Serbia Publishes Draft Environmental Protection Strategy: Green Agenda 2024–2033", Balkan Green Energy News, 11 septembar 2024. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://balkangreenenergynews.com/serbia-publishes-draft-environmental-protection-strategy-green-agenda-2024-2033/>.
- Temova, A. (2017). "Internal Migration and Its Impact on Regional Development in Macedonia", Global Journal of Human-Social Science 17(E4): 39–46. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://socialscienceresearch.org/index.php/GJHSS/article/view/2287>.
- The Peninsula (2024). "Albania Tourism Boom Sparks Fight over River's Future", The Peninsula, 22 juli 2024. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://thepeninsulaqatar.com/article/22/07/2024/albania-tourism-boom-sparks-fight-over-rivers-future>.

- Tierolf, P., et al. (2023). "A Coupled Agent-Based Model for France for Simulating Adaptation and Migration Decisions under Future Coastal Flood Risk", Scientific Reports 13. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.nature.com/articles/s41598-023-31351-y>.
- Todorović, I. (2025). "Activists in Northeastern BiH to Obstruct Majevisa Lithium Mining Project", Balkan Green Energy News, 9 april 2025. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://balkangreenenergynews.com/activists-in-northeastern-bih-to-obstruct-majevisa-lithium-mining-project/>.
- Trifonova, M., and A. Dangova (2023). Climate Change and Security Dynamics in Southeastern Europe. Potsdam-Babelsberg: Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://www.freiheit.org/de/consent?dest=https%3A%2F%2Fshop.freiheit.org%2F%23!%2FPublikation%2F1471>.
- UBA (2020). Migration, Environment and Climate Change: Literature Review. Pristupljeno 29. januara 2025. https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/1410/publikationen/2020-03-04_texte_42-2020_migration-literature-review_1.pdf.
- UN (2024). Bosnia and Herzegovina Floods Response: Multi-Cluster Initial Rapid Assessment. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2024-11/MIRA%20-%20BiH%20Floods%20Response_FINAL.pdf.
- UNDP (2016). Risk-Proofing the Western Balkans: Empowering People to Prevent Disasters. Pristupljeno 7 oktobra 2025. <https://www.adaptation-undp.org/resources/risk-proofing-western-balkans-empowering-people-prevent-disasters>.
- UNDP (2023). "Development of the Environmental Protection Strategy". Pristupljeno 25 januara 2025. <https://www.undp.org/serbia/news/development-environmental-protection-strategy>.
- UNDRR (2019). A Compendium of Disaster Risk Reduction Practices in Cities of the Western Balkans and Turkey: A Review of Selected Cities Participating in UNISDR's 'Making Cities Resilient: My City is Getting Ready!' Campaign. Pristupljeno 7. oktobra 2025. https://www.unisdr.org/files/39825_compendiumuploadpw.pdf.
- UNECE (2020). Formalizing the Informal: Challenges and Opportunities of Informal Settlements in South-East Europe. Pristupljeno 19. januara 2025. <https://unece.org/housing-and-land-management/publications/formalizing-informal-challenges-and-opportunities-informal>.
- UNESCO (2023). South-Eastern Europe Regional Synthesis: Climate Change, Displacement and the Right to Education. Paris: UNESCO. Pristupljeno 29. januara 2025. <https://doi.org/10.54675/ATXM1669>.
- UNFCCC (2024). Technical Guide on Integrating Human Mobility and Climate Change Linkages into Relevant National Climate Change Planning Processes. Pristupljeno 29. januara 2025. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/WIM_ExCom_human-mobility_TFD_2024.pdf.
- UNHCR (United Nations High Commissioner on Refugees) (2025). UNHCR master glossary of terms. Pristupljeno 10 oktobra 2025. [UNHCR master glossary of terms | UNHCR](https://www.unhcr.org/en/situations/southeasterneurope).
- UNHCR (2025). "Operational Data Portal: South Eastern Europe". Pristupljeno 10. oktobra 2025. <https://data.unhcr.org/en/situations/southeasterneurope>.
- Vuković, A. (2018). Study on Climate Change in the Western Balkans Region. Sarajevo: Sekretarijat Vijeća za regionalnu saradnju. Pristupljeno 21. februara 2025. <https://www.rcc.int/pubs/62/study-on-climate-change-in-the-western-balkans-region>.

WHO (2014). Floods in the Balkans: Bosnia and Herzegovina, Croatia and Serbia: Situation Report No. 2, 3 juni 2014. Pristupljeno 7. oktobra 2025. <https://iris.who.int/items/bb131d1f-a819-4b68-9caf-f1c57e942d6f>.

World Bank Group (2021). Subdued Recovery. Western Balkans Regular Economic Report, No. 19, Spring 2021. Pristupljeno 31. januara 2025. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

World Bank (2023). Towards Adaptive Social Protection in Europe and Central Asia: A Synthesis Report. Pristupljeno 3. marta 2025. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052223073526504/pdf/P175926081f2a306d08c780c0f1eac68ab2.pdf>.

World Bank (2024). Western Balkans 6 – Country Climate Development Report (English). Pristupljeno 29. januara 2025. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099071524133044083/P17920517750570c21b0f01a95ff7aa3fcc>.

WB Info Hub (2023). "Green Agenda for the Western Balkans". Pristupljeno 1. novembra 2025. <https://westernbalkans-infohub.eu/programmes/green-agenda-for-the-western-balkans/#:~:text=The%20GAWB%20Action%20Plan%20envisages%2058%20actions%20and,food%20supply%20and%20Protection%20of%20nature%20and%20biodiversity>.

Prilog 1: Metodologija studije i njena ograničenja

1.1. Metodologija

Studija je sprovedena korištenjem **mješovitih metoda**, kombinirajući istraživanje na osnovu dokumenata, analizu podataka, intervju sa stručnjacima i konsultacije sa zainteresiranim stranama kako bi se identificirale izloženosti, ranjivosti i prevladavajući trendovi i obrasci specifični za jugoistočnu Evropu. Studija ističe potencijalne implikacije po sigurnost, egzistenciju, zdravlje i dobrobit. Kombinacija kvantitativnih i kvalitativnih podataka je ključna za obuhvatanje složenih, kontekstualno specifičnih puteva koji povezuju utjecaje klimatskih promena sa socio-ekonomskom i sigurnosnom dinamikom (Rüttinger et al. 2023). Na primjer, kada se istražuju domino efekti klimatskih utjecaja – na primjer, kako sve češći ekstremni vremenski događaji utiču na egzistenciju, društvenu koheziju, političku nestabilnost, povjerenje u vlasti i nasilje zasnovano na spolu – sami kvalitativni podaci često nisu dovoljni, dok kvantitativni modeli zanemaruju složene povratne sprege i ljudske interakcije koje oblikuju sigurnosne puteve od klimatskih rizika. Istraživanje je također usvojilo intersekcionalni pristup, uzimajući u obzir spol, dob, socio-ekonomski status i sukob, kako bi se uzeli u obzir različiti rizici i mogućnosti za izgradnju otpornosti s kojima se suočavaju različite grupe u društvu.

Primijenjeni analitički okvir zasniva se na pristupu OSCE-a **sigurnosti** kao širokom, sveobuhvatnom i kooperativnom pitanju izraženom kroz svoje tri dimenzije: političko-vojnu, ekonomsko-ekološko i ljudsko (OSCE 2009)⁶⁷. Odluka Ministarskog vijeća OSCE-a o jačanju saradnje u rešavanju izazova klimatskih promena (MC.DEC/3/21 od 3. decembra 2021.) naglasila je da klimatske promene mogu pogoršati ekonomske izazove i degradaciju životne sredine, što može negativno utjecati na prosperitet, stabilnost i sigurnost u području OSCE-a. **Sigurnosni rizici povezani s klimom** uključuju one uzrokovane jednim ili više klimatskih stresora koji direktno i/ili indirektno utiču na ljudsku sigurnost i predstavljaju izazov miru i stabilnosti društava i regiona (Rüttinger et al. 2023). Ovi sistemski rizici nastaju kao rezultat složenih interakcija između klimatskih promena i različitih društvenih, ekonomskih, ekoloških, demo-

⁶⁷ Okvir se također oslanja na OECD-ovu definiciju krhkosti i ranjivosti, naime „kombinaciju izloženosti riziku i nedovoljne sposobnosti države, sistema i/ili zajednica da upravljaju tim rizicima, apsorbiraju ih i ublaže“ (Desai i Forsberg 2020). Politička nestabilnost, (organizirani) kriminal, urbano nasilje, terorizam i nasilni sukobi su različiti načini na koje se nesigurnost manifestira; svi su oni obuhvaćeni okvirom.

grafskih i političkih faktora, koji su grupirani i opisani kroz specifične **puteve** utjecaja. Važno je napomenuti da ovaj pristup nastoji identificirati ne samo rizike, već i dimenzije **otpornosti** u različitim grupama i zajednicama.

Dalje, međusobne veze između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti navedene su u Madridskoj deklaraciji o životnoj sredini i bezbjednosti iz 2007. godine (MC.DOC/4/07), u kojoj je naglašeno da degradacija životne sredine, uključujući katastrofe i njihov mogući uticaj na migracijske pritiske, može biti potencijalni dodatni faktor koji doprinosi sukobima i da klimatske promene mogu pogoršati ove izazove. Ova veza je također istaknuta u kasnijim odlukama Ministarskog veća, uključujući Odluku iz Atine o upravljanju migracijama iz 2009. godine i Odluku iz Bazela o smanjenju rizika od katastrofa iz 2014. godine.

Kvantitativna analiza

Za kvantitativnu analizu sprovedeno je opsežno prikupljanje podataka. Dva primarna skupa podataka prikupljena su iz javno dostupnih izvora:

▮ **Skupovi podataka za jednu godinu:** Kombinirajući više talasa istraživanja Balkan Public Barometer (BP) s grupiranim pokazateljima životne sredine (npr. suše, poplave ili toplotni talasi), ovaj skup podataka pokriva period 2017-2023 i uključuje približno 40.000 zapažanja širom regiona Jugoistočne Evrope. To je uravnotežen, ponovljeni skup podataka presjeka. BP također omogućava agregaciju u 37 većih regiona, što omogućava analizu regionalnih obrazaca tokom vremena. Ključno pitanje ankete za potrebe ovog izvještaja bilo je: „Da li biste razmotrili život i rad u inostranstvu?“, što nam je omogućilo da prepoznamo namjere za emigraciju.

▮ **Skupovi podataka na nivou opština po godinama:** Ovaj skup podataka kombinuje umrežene socio-ekonomske pokazatelje (npr. BDP, izgrađeno područje ili starosna struktura stanovništva) i pokazatelje životne sredine s podacima o stanovništvu i unutrašnjim migracijama iz Nacionalnih statističkih zavoda (NSO). Pokrivajući period od 2010. do 2024. godine, uključuje približno 4.000 zapažanja u 431 podnacionalnom regionu, koristeći najdetaljniju dostupnu administrativnu jedinicu (obično opštine). Ovo je neuravnotežen skup panel podataka, uglav-

nom zato što se vremenski period koji pokrivaju podaci koje su dostavili NSO-i znatno razlikuje.

Nakon prikupljanja i čišćenja podataka, sprovedene su deskriptivne analize kako bi se ispitala prostorna i vremenska distribucija ključnih indikatora, identificirajući opšte obrasce. Rezultati su vizualizirani korištenjem različitih grafikona, kao što su horopletne mape, akordni dijagrami ili stupčasti grafikoni, koji su uključeni u ovaj izvještaj. Odnosi između varijabli analizirani su korištenjem pristupa statističkog modeliranja, s fokusom na to kako socioekonomski faktori i faktori životne sredine utiču na ishode migracije. Počevši od jednostavnih bivarijantnih modela, modeli su koristili progresivno rastuću složenost kako bi uzeli u obzir dodatne faktore.

Za skupove podataka na nivou pojedinačnih godina, koristili smo dvosmjerni probit fiksni efekti (TWFE) s fiksnim efektima specifičnim za regiju i zemlju, gdje je namjera emigracije ishodna varijabla i skup vremenski promjenjivih regresora. Standardne greške su grupirane na regionalnom nivou. Za skup podataka opštine i godine, procijenili smo negativni binomni TWFE model s fiksnim efektima specifičnim za regiju i zemlju, s internom emigracijom kao ishodom i skupom vremenski promjenjivih regresora. Standardne greške su ponovo grupirane na regionalnom nivou. Kako bismo dalje ispitali mehanizme i otkrili heterogene efekte, procijenili smo modele s interaktivnim članovima, posebno između naša četiri ključna indikatora opasnosti i ranjivosti životne sredine. Osim toga, proveli smo provjere robusnosti korištenjem alternativnih izvora podataka i pokretanjem modela na različitim poduzorcima; uključili smo vodeće i zaostale momente; te testirali alternativne specifikacije modela.

Kvalitativna analiza

Prikupljanje i analiza kvalitativnih podataka sastojali su se od pregleda postojeće baze znanja (stare i recenzirane literature) o međusobnim vezama između klimatskih promena, mobilnosti i sigurnosti, s fokusom na region Jugoistočne Evrope (period pokrivanja: 2010–2024). Također je uključivao pregled nedavnih (od 2010. godine) i tekućih projekata i aktivnosti koji se bave vezama između ekoloških i klimatskih rizika, s jedne strane, i mobilnosti (i interne i međunarodne), s druge strane. Ključni akteri na ministarskom i regionalnom nivou odgovorni za ljudsku mobilnost, kao i za klimatska i pitanja životne sredine, mapirani su

odvojeno, zajedno s postojećim politikama i propisima u ovoj oblasti. Pored toga, identificirani su akteri i inicijative koje se bave međusobnim vezama između ovih tema na integrativan način. Nalazi iz analize podataka zasnovane na uredskim podacima dopunjeni su sa 38 polustrukturiranih intervjua sa ukupno 63 ključna stručnjaka, sprovedenih online i lično tokom dvije posjete regionu. Intervjui su se prvenstveno fokusirali na: (i) razumijevanje kako klimatski i ekološki stresovi pokreću mobilnost u regionu (kako bi se upotpunili ključni trendovi identifikovani kvantitativnom analizom podataka), uključujući ključne trendove specifične za spol i mlade; i (ii) mapiranje trenutnih odgovora i nedostataka na regionalnom, ministarskom i lokalnom nivou.

Validacija

Preliminarni rezultati kvalitativnih i kvantitativnih analiza podijeljeni su tokom regionalne radionice u Sarajevu 3. juna 2025. godine, koja je okupila nadležna ministarska tijela, međunarodne i regionalne organizacije, civilno društvo i akademsku zajednicu iz cijelog regiona. Događaj je također pružio platformu za razmjenu iskustava i naučenih lekcija, kao i za diskusiju o regionalnoj mapi puta koja se bavi međusobnim vezama između klimatskih promena, ljudske mobilnosti i sigurnosti, uključujući aspekte prilagođavanja i ublažavanja, a osmišljena je za jačanje otpornosti u jugoistočnoj Evropi. Rezultati radionice uključeni su u ovu studiju.

1.2. Ograničenja studije

Kratak vremenski okvir studije ograničio je broj i geografski doseg sprovedenih intervjua; iako je istraživački tim pokušao osigurati što sveobuhvatniju pokrivenost, neki dijelovi regiona bili su manje zastupljeni tokom faze intervjua od drugih, a bilo je teško intervjuirati stručnjake izvan glavnih gradova. Štaviše, uprkos namjernom naporu da se osigura rodna ravnoteža među učesnicima u intervjuima s ključnim stručnjacima, strukturna ograničenja su to ponekad otežavala.

Kvantitativna analiza ljudske mobilnosti u jugoistočnoj Evropi bila je ograničena od nekoliko trajnih ograničenja podataka i strukturnih nedostataka. Sistemi podataka o mobilnosti u regionu karakteriziraju se neravnomjernom dostupnošću, nedosljednom dokumentacijom i ograničenim javnim pristupom. Ključni izvori variraju u obimu i kvaliteti, pri čemu

mnogim skupovima podataka nedostaju sveobuhvatni metapodaci ili metode prikupljanja podataka nisu transparentne. Ova ograničenja ometaju uporedivost podataka među zemljama i tokom vremena, čime se ometaju napori da se izrade procjene mobilnosti relevantne za politiku.

Što se tiče unutrašnjih migracija, naši primarni izvori podataka bili su Nacionalni statistički zavodi (NSO), čije se metodologije znatno razlikuju u smislu definicija, prostornih klasifikacija i učestalosti prikupljanja podataka. Ove nedosljednosti predstavljale su izazove za trenutnu studiju, posebno u pokušaju generiranja regionalno uporedivih pokazatelja. Štaviše, mnogi nacionalni skupovi podataka ne obuhvataju sistematski odredišta unutrašnjih migranata, trajanje boravka ili ključne demografske i socio-ekonomske karakteristike. Kao rezultat toga, prostor za dezagregiranu analizu pokretača i posljedica unutrašnjih migracija ostaje ograničen.

Emigracija se procjenjuje prvenstveno putem podataka o migracijskim namjerama dobijenih iz anketa koje sprovodi Vijeće za regionalnu saradnju (RCC), posebno Balkan Barometer i SecuriMeter. Iako takvi podaci nude vrijedne uvide u percepcije i namjere, oni ne odražavaju stvarno migracijsko ponašanje. Ove ankete su također podložne varijabilnosti uzorkovanja, potencijalnim pristranostima u odgovorima i promjenama u instrumentima anketiranja, što smanjuje uporedivost tokom vremena. Nadalje, praznine u dokumentaciji o konstrukciji varijabli i metodologiji anketiranja komplikuju integraciju ovih podataka u longitudinalne analize.

Postoji nekoliko mogućnosti za poboljšanje sistema podataka o migracijama u regionu Jugoistočne Evrope. Poboljšana koordinacija i usklađivanje definicija mobilnosti i praksi prikupljanja podataka u različitim zemljama značajno bi poboljšali kvalitet i uporedivost podataka. Jačanje saradnje između NHS-a, međunarodnih organizacija i istraživačkih institucija moglo bi olakšati razvoj standardizovanih indikatora i protokola metapodataka. Omogućavanje javnog pristupa skupovima podataka, uz transparentnu dokumentaciju i metodološke bilješke, promoviralo bi rigoroznija i reproducibilnija istraživanja. Kako se ovi sistemi šire, pažnja posvećena etičkom upravljanju podacima - uključujući privatnost, informirani pristanak i zaštitu ranjivih populacija - trebala bi ostati centralni vodeći princip.

Prilog 2: Klimatski akteri, okviri i inicijative u jugoistočnoj Evropi

2.1. Sažetak okvira i inicijativa za klimatske promene

Posljednjih godina postignut je značajan napredak u pružanju odgovora na klimatske promene širom južne Evrope, uglavnom vođen sveobuhvatnim ciljem pristupanja EU, koji i dalje oblikuje prioritete politika u cijelom regionu (Belis et al. 2024). Većina administracija u regionu ratificirala je ključne međunarodne sporazume, uključujući Kjoto protokol, UNFCCC i Pariški sporazum. Također su usvojile sveobuhvatne strategije koje odražavaju ove obaveze, posebno fokusirajući se na razvoj strategija prilagođavanja i ublažavanja klimatskih promena, pravnu harmonizaciju i implementaciju projekata koje podržavaju međunarodni partneri i donatori (Petrović 2022; UNESCO 2023). Međutim, ovi razvoji imaju tendenciju da se fokusiraju na ispunjavanje vanjskih zahtjeva, pri čemu se prilagođavanje i ublažavanje često tretiraju kao samostalna pitanja, a ne kao dio šire, integrisane agende.⁶⁸

Prilagođavanje klimatskim promenama ne tretira se uvijek kao glavni prioritet, uprkos visokoj ranjivosti regiona na klimatske opasnosti i opasnosti u životnoj sredini, poput poplava, suša i požara (Svjetska banka 2024). Umjesto toga, veliki dio dostupnih sredstava usmjeren je na mjere dekarbonizacije i ublažavanja u skladu sa zahtjevima EU, ostavljajući nedovoljne kapacitete za šire klimatske akcije vođene na lokalnom nivou.⁶⁹ To je dijelom zbog ograničene javne svijesti, stalnih izazova u provođenju politika i ograničenja resursa.⁷⁰ Nadalje, sprovođenje postojećih strategija često je spora ili nepotpuna, a tamo gdje se mjere preduzimaju, prioritet se daje neposrednim ekološkim opasnostima, a ne dugoročnim klimatskim rizicima.⁷¹ Kao rezultat toga, ulaganja u smanjenje rizika od katastrofa ostaju ograničena, pa čak i relativno manji klimatski događaji mogu imati ozbiljne posljedice, pokazujući jaz između ambicija politike i praktičnih rezultata.

68 Intervju ključnog stručnjaka s nezavisnim savjetnikom za održivi razvoj, migracije i klimu/životnu sredinu, Albanija, 07.04.2025.

69 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, online, 19.02.2025.

70 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, [Bosna i Hercegovina] 04.03.2025.

71 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom regionalne organizacije, [Austrija] 06.03.2025.

Odgovornosti politika, strategije i inicijative

Liderstvo u strategijama za klimu i životnu sredinu u jugoistočnoj Evropi obično pružaju institucije visokog nivoa, kao što su ministarstva, specijalizirane agencije i odbori za politiku. Pokazujući međusektorsku prirodu klimatskih akcija, ova tijela često nadgledaju niz međusobno povezanih resora. Na primjer, na Kosovu, klimatska i ekološka pitanja spadaju u nadležnost Ministarstva životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture, dok je u Bosni i Hercegovini odgovornost na ministarstvima životne sredine oba entiteta, kao i na vladama oba entiteta u pogledu finansiranja klimatske agende. Nadalje, agencije odgovorne za energetiku često igraju značajnu ulogu u oblikovanju klimatske i ekološke politike, posebno u vezi sa strategijama zelene tranzicije, kao što se može vidjeti u Sjevernoj Makedoniji (Ministarstvo energetike, rudarstva i sirovina Sjeverne Makedonije 2025). U Crnoj Gori, Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i sjevernog razvoja odgovorno je za upravljanje klimatskim politikama.

Pokrenut je niz značajnih inicijativa i strategija kako bi se političke obaveze sprovele u opipljive akcije u vezi s klimatskim promenama i otpornosti u jugoistočnoj Evropi. One se kreću od nacionalnih planova⁷² prilagođavanja do međusektorskih projekata (vidi Aneks 2.2 za sveobuhvatan popis). Većina vlada u regionu – Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija – podnijele su svoje nacionalno utvrđene doprinose (NDC) UNFCCC-u, dok je Kosovo, iako nije članica UNFCCC-a, najavilo dobrovoljni NDC u martu 2025. (Berlin Economics 2025; UNDP 2023b). Nacionalni planovi prilagođavanja (NAP) također se razvijaju širom jugoistočne Evrope, a obično ih vode ministarstva zaštite životne sredine uz podršku međunarodnih partnera kao što su UNDP i Zeleni klimatski fond. Međutim, stepen usklađenosti sa standardima EU i dalje varira (EEA 2021, EEA 2021a, EEA 2021b).

S obzirom da klimatske promene utiču na širok spektar sektora, pored onih s direktnim mandatima u oblasti zaštite životne sredine, različita ministarstva su često uključena u oblikovanje klimatske politike i politike za životnu sredinu. Ministarstva nadležna za poljoprivredu,

ekonomski razvoj, rad i socijalnu zaštitu te vanjske poslove doprinose naporima usmjerenim na jačanje otpornosti na klimatske promene i unapređenje ciljeva zaštite životne sredine širom jugoistočne Evrope. Na primjer, u Sjevernoj Makedoniji, u pripremu Nacionalnog plana za energiju i klimu (NECP) uključena su ministarstva nadležna za energetiku, životnu sredinu i ekonomski razvoj kako bi se osiguralo usklađivanje klimatskih i energetske politike sa standardima EU (Spasić 2022). Međunarodni partneri poput Evropske agencije za životnu sredinu i Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) pružaju tehničku i finansijsku podršku ovim integrisanim naporima (EEA 2020). Za sveobuhvatan popis ključnih aktera, pogledajte Aneks 2.1.

Nadalje, institucionalne vlasti širom jugoistočne Evrope udružile su snage kako bi osmislile i implementirale niz inicijativa i strategija na regionalnom nivou. Najznačajnija je [Zelena agenda za Zapadni Balkan](#) odobrena na samitu u Sofiji krajem 2020. i razvijena u partnerstvu s Vijećem za regionalnu saradnju (RCC) – koja ima za cilj usklađivanje klimatskih djelovanja regiona sa Zelenim planom EU. Ova inicijativa sadrži Akcioni plan koji se sastoji od sedam mapa puta usmjerenih na klimatsku politiku, održivu energiju, održivu mobilnost, cirkularnu ekonomiju, smanjenje zagađenja, održivu poljoprivredu i snabdijevanje hranom te zaštitu prirode i biodiverziteta (Info centar Svjetske banke 2023). [Strategija SEE 2030](#), koju je RCC objavio 2021. godine, ima za cilj podsticanje socio-ekonomskog razvoja kroz poboljšanu regionalnu saradnju. Klimatske i ekološke akcije su centralni stubovi ove strategije, koja uključuje ambiciozne ciljeve poput udvostručenja udjela obnovljivih izvora energije u regionalnom energetske miksu do 2030. godine i poboljšanja spremnosti za katastrofe i kapaciteta za ublažavanje rizika od katastrofa (Ergezer et al. 2021).

Međunarodno finansirane inicijative

Međunarodni akteri odigrali su ključnu ulogu u podršci regionalnim naporima za rešavanje klimatskih i ekoloških izazova u jugoistočnoj Evropi. Mnoge vladine inicijative u regionu imale su koristi od međunarodnog finansiranja i tehničke pomoći, što je pomoglo da se strateške obaveze prevedu u konkretne akcije. Na primjer, Nacionalni akcioni planovi (NAP) Srbije, Crne

72 Upotreba termina "nacionalni" ovdje je u skladu sa službenim nazivom ovih dokumenata.

Gore i Sjeverne Makedonije dobili su značajnu podršku od Zelenog klimatskog fonda i UNDP-a. Nadalje, organizacije, uključujući Njemačku zajednicu za međunarodnu saradnju (GIZ) i Međunarodnu organizaciju za migracije (IOM), aktivno su doprinijele širokom spektru klimatskih i ekoloških projekata u cijelom regionu. Također, od 2012. godine, Misija OSCE-a u Srbiji saraduje s Odjelom za upravljanje vanrednim situacijama Ministarstva unutrašnjih poslova kako bi poboljšala odgovor lokalnih jedinica vlasti na vanredne situacije putem simulacijskih vježbi na nivou okruga.⁷³

Brojne velike inicijative u jugoistočnoj Evropi fokusirale su se na podsticanje regionalne saradnje i usklađivanje klimatske i ekološke politike sa standardima EU. **Berlinski proces** uspostavljen 2014. godine, bio je ključan za ovaj napor, promovirajući saradnju između regije i EU uz podršku GIZ-a. Unutar svog širokog okvira, Berlinski proces je unaprijedio klimatske i ekološke ciljeve pružajući smjernice za sprovođenje Zelene agende i podržavajući programe obnovljive energije (Berlinski proces 2025; Berlinski proces 2025a). Još jedan rezultat procesa je **Fond za Zapadni Balkan**, koji održivi razvoj stavlja u središte niza inicijativa i događaja za saradnju u oblasti klime i životne sredine koje finansira. Paralelno s tim, **Plan rasta EU za Zapadni Balkan** ima za cilj ubrzati ekonomsku integraciju u jedinstveno tržište EU, povećati finansijsku podršku regionu i potaknuti reforme u ključnim sektorima. Centralni dio plana su zelene i digitalne reforme, koje se fokusiraju na dekarbonizaciju, diverzifikaciju energije i promociju klimatski neutralnog i klimatski pametnog urbanog razvoja (Evropska komisija 2023b, CDI 2024).

Pored politika, postoji nekoliko inicijativa koje se fokusiraju na inovacije, očuvanje i urbanu otpornost. Digitalni klimatski atlas, razvijen kroz partnerstvo između vlasti Srbije, UNDP-a i Zelenog klimatskog fonda kao dio srbijanskog NAP-a, primjer je inovacije u upravljanju klimatskim podacima. Ovaj alat poboljšava naše razu-

mijevanje osnovne klimatske situacije u Srbiji, podržava procjene ranjivosti i informira donošenje odluka o klimatskim akcijama, posebno u urbanom planiranju (Digitalni atlas 2024). Istaknuti su i naponi za očuvanje prirode, kao što se može vidjeti u projektu **"Povratak prirode"**, koji promovira upravljanje zaštićenim prirodnim područjima kroz uključivanje privatnog sektora i civilnog društva. S aktivnostima koje obuhvataju nekoliko dijelova regije - uključujući Sjevernu Makedoniju i Crnu Goru - projekt pokazuje važnost saradnje i uključivanja više dionika u zaštitu biodiverziteta (Povratak prirode 2025). U Bosni i Hercegovini je 2016. godine kreiran digitalni interaktivni **Klimatski atlas** (u kontekstu Treće nacionalne komunikacije prema UNFCCC-u, uz podršku Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Banja Luci). Atlas se sastoji od zbirki digitalnih klimatoloških karata za period 1961–1990. i uključuje buduće scenarije.

Inicijative koje vodi civilno društvo

Organizacije civilnog društva i nevladine organizacije u jugoistočnoj Evropi igraju vitalnu i sve vidljiviju ulogu u unapređenju klimatskih akcija u cijelom regionu. Njihov glavni zadatak je aktivizam u borbi protiv klimatskih promena s vladama, pri čemu mnoge grupe aktivno učestvuju u dijalogu o politici i zalažu se za jače obaveze u vezi s klimom na različitim nivoima, od lokalnog do regionalnog. Na primjer, **Centar za okoliš** je vodeća grupa za zagovaranje koja je glasno vodila kampanje za zaštitu životne sredine i klimatsku politiku u Bosni i Hercegovini, uključujući pitanja poput kvalitete vazduha, ilegalne sječe šuma i održivog transporta. Slično tome, Makedonsko ekološko društvo u Sjevernoj Makedoniji predvodilo je mnoge važne aktivnosti kako bi uticalo na odluke o biodiverzitetu i upravljanju ekosistemom. U nekim kontekstima, kao što su Crna Gora i Sjeverna Makedonija, uloga civilnog društva u zagovaranju postala je izraženija i organiziranija posljednjih godina, s uspješnim kampanjama protiv malih hidroelektrana i ilegalnih aktivnosti u zaštiti životne sredine u zaštićenim područjima.

⁷³ Kroz vanbudžetski projekat „Konsolidacija procesa demokratizacije u sektoru sigurnosti u Srbiji“, Misija je podržala 22 trodnevne simulacijske vježbe koje su obuhvatile 19 administrativnih okruga i 74 opštine i grada, a u kojima je učestvovalo više od 1.370 članova lokalnih štabova za upravljanje u vanrednim situacijama. Ove obuke su poboljšale vještine smanjenja rizika od katastrofa prilagođene lokalnim opasnostima i

promovisale bolju koordinaciju između okružnih i opštinskih timova za upravljanje u vanrednim situacijama. Učesnici su dosljedno ocjenjivali vježbe kao neprocjenjive za testiranje planova pripravnosti i poboljšanje donošenja odluka, timskog rada i međusektorske saradnje tokom vanrednih situacija (Izveštaji Misije OSCE-a u Srbiji o napretku 2012–2024 o vanbudžetskom projektu „Konsolidacija procesa demokratizacije u sektoru sigurnosti u Srbiji“).

Javna svest i obrazovanje su središnji stubovi misija mnogih organizacija civilnog društva i nevladinih organizacija širom jugoistočne Evrope, pokazujući da su informirani i angažovani građani neophodni za efikasne klimatske akcije. Organizacije poput **Eko-svijest** (Sjeverna Makedonija) provode istraživanja i javne kampanje kako bi informirale ljude o klimatskim rizicima, spremnosti za katastrofe i važnosti održivih praksi. Slično tome, Institut za politiku zaštite životne sredine (Albanija) radi na podizanju svesti putem javnih kampanja, zagovaranja politika i širenja dostupnih informacija o klimatskim promjenama, obnovljivim izvorima energije i upravljanju otpadom. Mreža Aarhus centara, koju koordinira OSCE, također igra značajnu ulogu u regionu promovirajući pristup informacijama, javnu svijest i učešće u pitanjima zaštite životne sredine, s brojnim aktivnim centrima širom jugoistočne Evrope. Posebna snaga ovih organizacija leži u njihovom dosezanju do mlađih generacija. Angažman mladih postao je rastući trend u region jugoistočne Evrope, što se može vidjeti u inicijativama poput programa „**Mladi ekolozi**“ u Sjevernoj Makedoniji, koji kombinira obrazovanje o zaštiti životne sredine s praktičnim aktivnostima kako bi se potaknuo osjećaj odgovornosti i aktivizma među školskom djecom i učenicima. U Albaniji, **Miliekontakt** je razvio projekte usmjerene na mlade koji ne samo da pružaju obrazovanje o klimatskim promjenama, već i potiču aktivno sudjelovanje u lokalnim inicijativama za prilagođavanje i donošenje odluka u zajednici.⁷⁴

Zaštita i očuvanje zaštitne sredine ostaju u središtu rada mnogih organizacija, a sprovođenje lokalnih projekata prilagođavanja i izgradnje otpornosti igra sve važniju ulogu. Institut za zaštitu prirode u Albaniji, na primjer, fokusira se na očuvanje biodiverziteta i održivo korištenje zemljišta, često u partnerstvu s međunarodnim donatorima i regionalnim mrežama.⁷⁵ Ovi napori često uključuju praktične komponente, kao što su sadnja drveća, obnova degradiranog zemljišta i promocija poljoprivrednih i vodnih praksi otpornih na klimatske promene; oni također uključuju razvoj kapaciteta za

osnaživanje lokalnih zajednica i mreža za sudjelovanje u upravljanju životnom sredinom.⁷⁶ Posljednjih godina, nevladine organizacije i organizacije civilnog društva u regionu također su sve više uključene u sprovođenju projekata prilagođavanja i izgradnje otpornosti na lokalnom nivou, s posebnim naglaskom na smanjenje rizika od katastrofa.⁷⁷ Na primjer, tokom nedavnih poplava u Bosni i Hercegovini, organizacije civilnog društva odigrale su ključnu ulogu u mobilizaciji zajednice i odgovoru na katastrofe (CAPI 2024).

Regionalne mreže civilnog društva također su u porastu, pomažući u jačanju glasa, dosega i efekata klimatskih akcija širom jugoistočne Evrope. Jedan istaknuti primjer je **Balkanska mreža za razvoj civilnog društva**, koja okuplja organizacije civilnog društva iz cijelog Zapadnog Balkana kako bi zaštitila i proširila građanski prostor, uticala na politike i ojačala odgovor sektora na izazove poput klimatskih promena i rizika od katastrofa. **Centar za resurse i životnu sredinu** u Albaniji, Bosni i Hercegovini i drugim dijelovima regije Jugoistočne Evrope još je jedan relevantan akter. REC projekti – kao što su upravljanje slivovima, smanjenje emisija i ekološka pravda – često uključuju regionalnu saradnju i prijenos najboljih praksi. Nekoliko regionalnih inicijativa za mlade – kao što je **Prozor za mlade Zapadnog Balkana** – također pruža platformu za uključivanje mladih u programe otpornosti na klimatske promene i prilagođavanja.

Uprkos njihovom suštinskom doprinosu, organizacije civilnog društva i nevladine organizacije u jugoistočnoj Evropi suočavaju se sa značajnim izazovima u održavanju i proširenju svog rada na temu klimatskih promena. Ograničeno finansiranje predstavlja stalnu prepreku, a mnoge organizacije se oslanjaju na kratkoročne grantove za projekte, a ne na stabilnu, dugoročnu podršku. Ova finansijska nesigurnost može ometati strateško planiranje i razvoj održivih programa, posebno kada pitanja zaštite životne sredine nisu glavni prioritet za donatore ili vlasti.⁷⁸ Još jedan akutni izazov je nedostatak generacijske obnove unutar sektora. Kako stariji

74 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom organizacije civilnog društva koja radi na održivom razvoju i životnoj sredini, Albanija, 08.04.2025.

75 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na održivom razvoju, Albanija, 04.04.2025.

76 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima organizacija civilnog društva koje rade na održivom razvoju, Albanija, 04.04.2025.

77 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, [Bosna i Hercegovina] 03.03.2025.

78 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije, Albanija, 25.03.2025.

aktivisti i lideri odlaze u penziju, često postoji manjak mladih ljudi koji su voljni ili sposobni da zauzmu njihovo mjesto, uglavnom kao rezultat visoke stope emigracije mladih iz regiona.⁷⁹ Ovaj demografski trend ugrožava kontinuitet i buduće kapacitete civilnog društva, posebno u područjima sa visokim nivoom emigracije. Sposobnost organizacija civilnog društva da utiču na politiku može biti ograničena institucionalnim barijerama, nedostatkom pristupa donosiocima odluka i složenošću integriranja lokalnog znanja u klimatske strategije.⁸⁰ Pored toga, pristup koji zauzimaju institucionalne vlasti, a koji se sastoji u rešavanju klimatskih promena i ljudske mobilnosti kao potpuno odvojenih područja ili pitanja politike, donekle se odražava u nevladinim organizacijama i organizacijama civilnog društva. Uprkos ovim preprekama, otpornost i inovativnost koju su pokazali akteri civilnog društva ostaju ključna prednost za djelovanje u oblasti klime u jugoistočnoj Evropi, posebno u dosezanju do ranjivih zajednica i promociji lokalno prilagođenih rešenja.

---

79 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, [Bosna i Hercegovina] 03.03.2025.

80 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, [Bosna i Hercegovina] 03.03.2025.

2.2. Pregled pravnih okvira i odgovornosti politika o klimatskim promenama

	Glavni pravni okvir	Glavno nadležno tijelo	Međusektorska uključenost
Albanija	Zakon o klimatskim promenama (Službeni glasnik br. 155/2020), Zakon o zaštiti životne sredine (Službeni glasnik br. 10431/2011), Zakon o integrisanom upravljanju otpadom (Službeni glasnik br. 10463/2011), Zakon o zaštiti vazduha (Službeni glasnik br. 10448/2011), Zakon o ratifikaciji Pariškog sporazuma (Službeni glasnik br. 92/2016), Zakon o ratifikaciji Kjoto protokola (Službeni glasnik br. 8932/2002)	Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine; Nacionalna agencija za zaštitu životne sredine, Nacionalna agencija za zaštićena područja	Ministarstvo infrastrukture i energetike; Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja; Ministarstvo finansija i privrede
Bosna i Hercegovina	<p>Odluka o ratifikaciji Pariškog sporazuma (Službeni glasnik BiH la br. 1/17), Zakon o ratifikaciji Kjoto protokola (Službeni glasnik BiH la br. 3/08)</p> <p>Federacija BiH: Zakon o zaštiti okoliša (Službene novine Federacije br. 33/03, 38/09), Zakon o zaštiti prirode (Službene novine Federacije br. 66/13), Zakon o zaštiti vazduha (Službene novine Federacije br. 33/03), Zakon o upravljanju otpadom (Službene novine Federacije br. 33/03), Zakon o energetskej efikasnosti (Službene novine Federacije br. 22/17), Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji (Službene novine Federacije br. 70/13, 5/14, 79/15, 24/19, 82/23)</p> <p>Republika Srpska: Zakon o zaštiti okoliša (Službeni glasnik RS br. 71/12, 79/15), Zakon o zaštiti prirode (Službeni glasnik RS br. 20/14), Zakon o zaštiti zraka (Službeni glasnik RS br. 124/11), Zakon o upravljanju otpadom (Službeni glasnik RS br. 111/13), Zakon o energetskej efikasnosti (Službeni glasnik RS br. 59/13), Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji (Službeni glasnik RS br. 39/13, 108/13, 79/15, 26/18, 20/21, 52/21)</p> <p>Brčko Distrikt BiH: Zakon o zaštiti okoliša (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH br. 24/04, 1/05, 19/07, 9/09, 21/18), Zakon o zaštiti prirode (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH br. 24/04), Zakon o zaštiti zraka (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH br. 25/09), Zakon o upravljanju otpadom (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH br. 24/04), Zakon o energetskej efikasnosti (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH br. 25/22), Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH br. 22/22)</p>	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa; Entitetska ministarstva (Federacija BiH: Ministarstvo okoliša i turizma; Republika Srpska: Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije); Fondovi za zaštitu životne sredine	Ministarstvo finansija i trezora; Entitetska ministarstva (Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva; Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije)
Kosovo	Zakon o klimatskim promenama (Službeni list Kosova br. 08/L-250), Zakon o šumama (Službeni list Kosova br. 08/L-137), Zakon o energetskej efikasnosti (Službeni list Kosova br. 06/L-079), Zakon o zaštiti životne sredine (Službeni list Kosova br. 03/L-025), Zakon o zaštiti vazduha (Službeni list Kosova br. 03/L-160), Zakon o zaštiti prirode (Službeni list Kosova br. 03/L-233), Zakon o vodama (Službeni list Kosova br. 04/L-147)	Ministarstvo zaštite životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture; Agencija za zaštitu životne sredine Kosova	Ministarstvo ekonomije; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja; Ministarstvo finansija

Crna Gora	Zakon o životnoj sredini (Službeni list Republike Crne Gore br. 25/10, 40/11, 27/14), Zakon o zaštiti klime (Službeni list Republike Crne Gore br. 73/19), Zakon o zaštiti vazduha (Službeni list Republike Crne Gore br. 80/05, 40/11, 47/19), Zakon o upravljanju otpadom (Službeni list Republike Crne Gore br. 64/11, 39/16), Zakon o ratifikaciji Pariškog sporazuma (Službeni list Republike Crne Gore br. 1/17), Zakon o ratifikaciji Kjoto protokola (Službeni list Republike Crne Gore br. 11/07)	Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevernog regiona: Agencija za zaštitu životne sredine	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; Ministarstvo za kapitalne investicije (energetika, saobraćaj); Ministarstvo finansija
Sjeverna Makedonija	Zakon o životnoj sredini (Službeni vjesnik Republike Makedonije br. 53/05, 51/11, 44/15), Zakon o klimatskim akcijama (Službeni vjesnik Republike Makedonije br. 88/19), Zakon o zaštiti prirode (Službeni vjesnik Republike Makedonije br. 67/04, 14/06), Zakon o kvalitetu vazduha (Službeni vjesnik Republike Makedonije br. 92/07), Zakon o ratifikaciji Pariškog sporazuma (Službeni vjesnik Republike Makedonije br. 23/17), Zakon o ratifikaciji Kjoto protokola (Službeni vjesnik Republike Makedonije br. 49/04)	Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja: Državni inspektorat za zaštitu životne sredine	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; Ministarstvo ekonomije (energetike); Ministarstvo finansija; Ministarstvo saobraćaja i veza
Srbija	Zakon o klimatskim promenama (Službeni glasnik Republike Srbije br. 26/2021), Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama (Službeni glasnik Republike Srbije br. 87/2018), Zakon o zaštiti životne sredine (Službeni glasnik Republike Srbije br. 135/2004, 36/2009), Zakon o zaštiti prirode (Službeni glasnik Republike Srbije br. 36/2009, 88/2010), Zakon o zaštiti vazduha (Službeni glasnik Republike Srbije br. 36/2009, 10/2013), Zakon o upravljanju otpadom (Službeni glasnik Republike Srbije br. 36/2009, 88/2010), Zakon o ratifikaciji Pariškog sporazuma (Službeni glasnik Republike Srbije br. 11/2017), Zakon o ratifikaciji Kjoto protokola (Službeni glasnik Republike Srbije br. 88/07)	Ministarstvo zaštite životne sredine: Agencija za zaštitu životne sredine	Ministarstvo rudarstva i energetike; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; Ministarstvo finansija; Ministarstvo građevinarstva; Ministarstvo saobraćaja i infrastrukture

2.3. Pregled strategija politika i regionalnih inicijativa za klimatske promene

Albanija				
Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Nacionalni energetski i klimatski plan Republike Albanije	2024	Ministarstvo infrastrukture i energetike; Ministarstvo finansija i ekonomije; Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine Podržano od strane EU, Njemačkog saveznog ministarstva za zaštitu životne sredine, klimatske akcije, zaštitu prirode i nuklearnu sigurnost (BMU)	Integrirani okvir politike za usmjeravanje napora Albanije u dekarbonizaciji do 2030. godine i nakon toga, te usklađivanje s ciljevima Evropskog zelenog plana.	Ne

Albanija				
Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Nacionalni plan za civilne vanredne situacije	2023	Ministarstvo odbrane; Ministarstvo unutrašnjih poslova; agencije civilne zaštite Uz podršku UNDRR-a i IOM-a	Okvir za smanjenje rizika od katastrofa i reagovanje u vanrednim situacijama, uključujući opasnosti povezane s klimom. Ažurira prethodne planove za civilne vanredne situacije u svjetlu događaja, upravljanja i politika povezanih s klimom. Razmatra i planira rizike od raseljavanja, uključujući evakuaciju, privremeni smještaj itd.	Bavi se rizicima raseljavanja, uključujući evakuaciju i pomoć.
Četvrta nacionalna komunikacija prema UNFCCC-u	2022	Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine; Ministarstvo finansija i ekonomije; Ministarstvo infrastrukture i energetike Uz podršku UNFCCC-a; UNDP-a; i GEF-a	Četvrti sveobuhvatni izvještaj o klimatskim politikama, aktivnostima i napretku Albanije prema UNFCCC-u.	Ne
Revidirani nacionalno utvrđeni doprinos	2021	Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine; Ministarstvo finansija i ekonomije; Ministarstvo infrastrukture i energetike; Međuresorna radna grupa za klimatske promene Uz podršku UNFCCC-a; UNDP-a; Njemačkog saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ); i GIZ-a	Njime se ažuriraju obaveze Albanije u vezi s klimom prema Pariškom sporazumu, povećavajući njenu ambiciju za smanjenje emisija stakleničkih plinova.	Ne
Revidirani nacionalno utvrđeni doprinos	2021	Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine; Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja; Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite; Ministarstvo infrastrukture i energetike Uz podršku UNEP-a; UNDP-a; i GCF-a	Koordinira i integriše prilagođavanje klimatskim promenama u svim sektorima. Cilj je jačanje spremnosti, smanjenje ranjivosti i izgradnja dugoročne otpornosti na klimatske promene u skladu sa smjericama EU i UNFCCC-a.	Ističe društvene ranjivosti uzrokovane nejednakim razvojnim procesima koji mogu pogoršati rizike koji proizlaze iz klimatskih promena, na primjer za marginalizirane ljude koji žive u neformalnim naseljima.
Strategija i akcioni planovi za klimatske promene 2020-2030	2020	Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine; Ministarstvo infrastrukture i energetike; Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja; Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Uz podršku UNDP-a; GEF-a; UNEP-a; SIDA-e; GIZ-a; i Specijalnog fonda EU za klimatske promene	Pružna pregled dugoročne strategije Albanije za ublažavanje klimatskih promena i prilagođavanje, uključujući sektorske akcione planove.	Ne

Bosna i Hercegovina

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Integrirani nacionalni plan za energiju i klimu	2023	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Entitetska ministarstva: Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije, Ministarstvo okoliša i turizma (Federacija BiH); Ministarstvo energetike i rudarstva, Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije (Republika Srpska) Podržano od strane EU; GIZ-a; UNDP-a; i Svjetske banke	Njime se postavljaju nacionalni ciljevi i mjere za povećanje udjela obnovljive energije u energetsom miks, u skladu s direktivama EU.	Ne
Četvrta nacionalna komunikacija UNFCCC-a	2021	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Entitetska ministarstva: Ministarstvo okoliša i turizma, Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije (Federacija BiH); Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije (Republika Srpska) Podržano od strane UNDP-a i Zelenog klimatskog fonda (GCF)	Ažuriranje UNFCCC-a o emisijama stakleničkih plinova, aktivnostima ublažavanja i primljenoj podršci; uključuje nedavne podatke i napredak od posljednje Nacionalne komunikacije.	Spominje se emigracija i njena povezanost s rastom BDP-a.
Nacionalni plan adaptacije Bosne i Hercegovine	2021	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Entitetska ministarstva: Ministarstvo okoliša i turizma, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva (Federacija BiH); Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (Republika Srpska) Uz podršku UNDP-a i GCF-a	Strategija za integraciju klimatskih prilagođavanja u sektorskim politikama, procjena klimatskih rizika i predlaganje mjera za adaptaciju za ranljive sektore.	Uzima u obzir raseljavanje uzrokovano klimatskim promjenama.
Ažurirani nacionalno utvrđeni doprinos (NDC) za period 2020–2030	2021	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Entitetska ministarstva: Ministarstvo okoliša i turizma, Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije (Federacija BiH); Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije, Ministarstvo energetike i rudarstva (Republika Srpska) Uz podršku UNDP-a	Zvanična klimatska obaveza Bosne i Hercegovine u okviru Pariškog sporazuma, u kojoj su navedeni ciljevi smanjenja emisija stakleničkih plinova i prioriteta prilagođavanja.	Ne

Bosna i Hercegovina

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Strategija prilagođavanja klimatskim promenama i razvoja s niskim emisijama za Bosnu i Hercegovinu 2020–2030	2020	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Entitetska ministarstva: Ministarstvo okoliša i turizma, Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije (Federacija BiH); Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije, Ministarstvo energetike i rudarstva (Republika Srpska)	Ocrtava strategiju za prilagođavanje klimatskim promenama i razvoj u kontekstu UNFCCC-a i politika i propisa EU..	Razmatra rizike raseljavanja kao dio povećanja otpornosti na klimatske promene
		Uz podršku UNDP-a i GEF-a		

Kosovo

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Prvi i dobrovoljni nacionalno utvrđeni doprinos Kosova	2025	Ministarstvo zaštite životne sredine , prostornog planiranja i infrastrukture; međuresorna radna grupa	Uz podršku UNDP-a. Utvrđuje ambicije, ciljeve i akcije Kosova u pogledu ublažavanja i prilagođavanja klimatskim promenama. Dobrovoljno se dostavlja UNFCCC-u	Bavi se utjecajem klime na kretanje stanovništva i urbano planiranje za mobilnost.
Pregled Strategije za zemlju 2023–2027 i Akcionog plana za vode 2023–2025	2023	Ministarstvo zaštite životne sredine , prostornog planiranja i infrastrukture; Ministarstvo ekonomije; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja; Međuministarski savjet za vode Uz podršku EU; GIZ-a; Svjetske banke; i Švicarske agencije za razvoj i saradnju.	Postavlja prioritete za upravljanje vodama i prilagođavanje na Kosovu, pozivajući se na utjecaje klimatskih promena na vodne resurse.	Ne
Energetska strategija Kosova 2022–2031	2022	Ministarstvo ekonomije; Ured premijera; Ministarstvo finansija, rada i transfera; Ministarstvo zaštite životne sredine , prostornog planiranja i infrastrukture Uz podršku Ambasade Holandije.	Utvrđuje nacionalnu energetska politiku, s fokusom na dekarbonizaciju, obnovljive izvore energije i otpornost na klimatske promene	Ne

Kosovo

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj 2022–2028	2021	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja	Predstavlja mjere za poboljšanje efikasnosti i održivosti poljoprivredne proizvodnje i upravljanja prirodnim resursima. Navodi izazove i mogućnosti za unapređenje ublažavanja klimatskih promena i prilagođavanja u poljoprivrednom sektoru.	Ne
Strategija za klimatske promene 2019–2028 i Akcioni plan 2019–2021	2018	Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja; Ministarstvo ekonomije; Agencija za upravljanje u vanrednim situacijama Podržano od strane UNDP-a; EU; Austrijske razvojne saradnje; GIZ-a; i drugih partnera	Utvrđuje dugoročnu klimatsku politiku Kosova i mjere za ublažavanje i prilagođavanje.	Ne

Crna Gora

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Nacionalni plan prilagođavanja klimatskim promenama 2025–2035; Akcioni plan za period 2025–2027	2025	Vlada Crne Gore Uz podršku UNDP-a i GCF-a	Strategija za integraciju prilagođavanja klimatskim promenama u sektorske politike, procjenu klimatskih rizika i predlaganje mjera prilagođavanja za ranjive sektore.	Bavi se raseljavanjem uzrokovanim ekstremnim vremenskim događajima i diferenciranom ranjivošću na te događaje; također indirektno obrađuje unutrašnje migracije i posljedичne trendove depopulacije.
Treći nacionalno utvrđeni doprinos Crne Gore	2025	Ministarstvo za ekologiju, održivi razvoj i razvoj sjevernog regiona; Ministarstvo za kapitalne investicije; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; Ministarstvo energetike; Ministarstvo ekonomskog razvoja; Ministarstvo finansija Podržano od strane UNDP-a; GEF-a; i EU	Treći dokument EU i Crne Gore o razvoju prema UNFCCC-u, koji ocrtava ažurirane klimatske ciljeve i akcije.	Ne

Crna Gora

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Četvrta nacionalna komunikacija i prvi dvogodišnji izvještaj o transparentnosti Crne Gore prema UNFCCC-u	2025	Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera Uz podršku UNDP-a i GEF-a	Prvi dvogodišnji izvještaj o transparentnosti Crne Gore i Četvrta nacionalna komunikacija prema UNFCCC-u, u kojoj se izvještava o klimatskim akcijama i napretku.	Ispituje mobilnost, posebno unutrašnje migracije i kretanje iz ruralnih područja u urbana područja, u kontekstu klimatskih i demografskih promena.
Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine	2016	Ministarstvo održivog razvoja i turizma; druga relevantna ministarstva Podržano od strane UNDP-a; EU; i Investicionog okvira za Zapadni Balkan	Njime se utvrđuje strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine, s ublažavanjem klimatskih promena kao ključnim pitanjem, uz energetiku, industriju i zaštitu ekosistema.	Uzima u obzir unutrašnje migracije i regionalne nejednakosti

Sjeverna Makedonija

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Nacionalna strategija razvoja Sjeverne Makedonije 2024–2044	2024	Ministarstvo ekonomije i rada; Ministarstvo obrazovanja i nauke; Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja; Ministarstvo socijalne politike, demografije i mladih; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Nacionalno vijeće za razvoj, Udruženje jedinica lokalne samouprave Podržano od strane UNEP-a; Ministarstva finansija Slovačke; i Odjela za međunarodni razvoj Ujedinjenog Kraljevstva	Sveobuhvatna strategija razvoja za Sjevernu Makedoniju, koja uključuje zelenu transformaciju kao strateško prioritetno područje.	Klimatske promene i mobilnost se spominju kao ključni izazovi; međutim, oni nisu integrirani.
Četvrta nacionalna komunikacija za Sjevernu Makedoniju	2023	Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja; Ministarstvo gospodarstva; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; druga relevantna ministarstva Podržano od strane UNDP-a; GEF-a	Sveobuhvatan izvještaj o emisijama, ranjivostima i akcijama Sjeverne Makedonije za rješavanje klimatskih promena.	Spominje sezonske i socio-ekonomske migracije, ali ih ne povezuje direktno s klimatskim ili ekološkim faktorima.

Sjeverna Makedonija

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Mapa puta za pravednu tranziciju u Sjevernoj Makedoniji	2023	Ministarstvo ekonomije; Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja; Ministarstvo rada i socijalne politike; Ministarstvo finansija Podržano od strane Europske banke za obnovu i razvoj (EBRD) i EU	Okvirni dokument EU za pravednu tranziciju s uglja na zelenu ekonomiju.	Ne
Povećan nacionalno utvrđeni doprinos Sjeverne Makedonije	2021	Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja; Ministarstvo ekonomije; Ured potpredsjednika Vlade; Sekretarijat za evropske poslove; Ministarstvo rada i socijalne politike; druga relevantna ministarstva Podržano od strane UNDP-a i EU	Početni nacionalno utvrđeni doprinos ažuriran; specificira nacionalne klimatske ciljeve.	Ne
Dugoročna strategija i akcioni plan za klimatske akcije	2021	Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja Uz podršku UNDP-a i EU.	U njemu se utvrđuje dugoročna vizija Sjeverne Makedonije i specifične aktivnosti za ublažavanje klimatskih promena i prilagođavanje njima.	U njemu se napominje potencijal za migracije iz urbanih u ruralna područja putem klimatskih akcija za ublažavanje nejednakosti između ovih oblasti.
Strategija razvoja energetike do 2040. godine	2019	Ministarstvo ekonomije; Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja Podržano od strane UK Aid Direct i EU.	Zamjenjuje Energetsku strategiju iz 2010. godine; fokusira se na dekarbonizaciju, energetsku efikasnost i integraciju s okvirom EU.	Ne

Srbija				
Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Razmatranja mobilnosti
Nacrt strategije zaštite životne sredine – Zelena agenda za Republiku Srbiju 2025–2033	U toku	Ministarstvo zaštite životne sredine Uz podršku UNDP-a i EU.	U njemu se utvrđuju glavni prioriteti politike zaštite životne sredine za narednu deceniju. Usklađen je sa Sofijskom deklaracijom i standardima EU, koji se odnose na klimatske promene, cirkularnu ekonomiju, smanjenje zagađenja, biodiverzitet i održive prehrambene sisteme.	Po prvi put, prepoznaje se veza između klimatskih promena i mobilnosti, kao i potreba za izgradnjom srodnih kapaciteta.
Strategija niskougljičnog razvoja Republike Srbije za period 2023–2030. sa projekcijama do 2050. godine	2024	Ministarstvo rudarstva i energetike; Ministarstvo zaštite životne sredine Podržano od strane UNDP-a; GEF-a; i EU	Zvanična dugoročna strategija EU za razvoj s niskim emisijama, podnesena UNFCCC-u. U njoj su utvrđeni putevi dekarbonizacije i sektorski ciljevi.	Ne
Treća nacionalna komunikacija Srbije	2024	Ministarstvo zaštite životne sredine Uz podršku UNDP-a i GEF-a.	Sveobuhvatna komunikacija za UNFCCC u kojoj se opisuju emisije, ranjivost i akcije Srbije za rešavanje klimatskih promena.	Spominje migracije iz ruralnih područja u urbana područja i demografske promene koje povećavaju ranjivost na utjecaje klimatskih promena, posebno rizik od vrućine u gradovima.
Program prilagođavanja klimatskim promenama za period 2023–2030	2024	Ministarstvo zaštite životne sredine Uz podršku UNDP-a i GCF-a.	Fokusira se na izgradnju otpornosti na klimatske uticaje i ključni je strateški dokument za politiku zaštite životne sredine i klime Srbije (podnošenje UNFCCC-u kao Nacionalni plan prilagođavanja).	Ne
Nacionalno utvrđeni doprinos Srbije	2025	Ministarstvo zaštite životne sredine; Ministarstvo rudarstva i energetike, Uz podršku GEF-a	Podneseno UNFCCC-u. NDC 3.0 u kojem su navedeni klimatski ciljevi i mjere Srbije.	Ne

Inicijative s regionalnom i međunarodnom podrškom			
Naslov	Period	Zainteresirane strane	Opis
Zelena agenda: Prilagođavanje klimatskim promenama na Zapadnom Balkanu	2024–2026	RCC; GIZ; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; i drugi partneri i donatori.	Inicijativa za podršku prilagođavanju klimatskim promenama u oblastima poljoprivrede i gradskog saobraćaja; i promovisanje regionalne saradnje, rodne ravnopravnosti i rešenja zasnovanih na prirodi putem alata za donošenje odluka, demonstracionih projekata i obuke.
Izveštaj Grupe Svjetske banke: Ekonomije Zapadnog Balkana moraju ojačati otpornost na klimatske promene kako bi zaštitile ljude i potaknule rast	2024	Svjetska banka; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; i drugi partneri i donatori.	Naglašava hitnu potrebu da regionalne ekonomije investiraju u otpornost na klimatske promene, procjenjujući da će u narednoj deceniji biti potrebno ulaganje od 37 milijardi dolara kako bi se ljudi i ekonomije zaštitili od klimatskih uticaja.
Bilateralna partnerstva za klimu i razvoj: Partnerstvo sa Zapadnim Balkanom za ambicioznije djelovanje u oblasti klime	2023 – (u toku)	BMZ; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; i drugi partneri i donatori.	Ova partnerstva imaju za cilj ubrzanje sprovođenja Zelene agende za Zapadni Balkan kroz bilateralnu saradnju u oblasti klimatskih akcija, obnovljivih izvora energije, prilagođavanja i pravedne tranzicije.
Inicijative za zelenu tranziciju: Podrška zelenoj tranziciji kroz mape puta za cirkularnu ekonomiju Zelena tranzicija na Zapadnom Balkanu	2022–2026	OECD; EU; RCC; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; i drugi partneri i donatori.	Projekti pomažu javnom, privatnom i civilnom sektoru u kretanju ka ekološkoj održivosti fokusirajući se na ublažavanje klimatskih promena, čistu energiju, efikasnost resursa i zaštitu ekosistema.
Strategija JIE 2030	2021–2030	RCC; Albanija; Bosna i Hercegovina; Bugarska; Hrvatska; Grčka; Kosovo; Moldavija; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Rumunija; Srbija; Slovenija; Turska; i drugi partneri i donatori	Regionalna inicijativa 13 ekonomija jugoistočne Evrope za ubrzanje napretka ka Ciljevima održivog razvoja UN-a kroz saradnju i koordinirano djelovanje u ekonomskim, društvenim i ekološkim oblastima (uključujući i klimatske akcije).
Platforma za zaštitu klime za održivi razvoj na Zapadnom Balkanu (WB-CPP)	2021– (u toku)	UNEP; Austrijska razvojna agencija; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; i Srbija	Regionalna inicijativa za jačanje otpornosti na klimatske promene stvaranjem platforme za zaštitu od klimatskih promena koja pomaže vlastima i dionicima da integrišu znanje o klimi u procese donošenja odluka i ulaganja.

Inicijative s regionalnom i međunarodnom podrškom

Naslov	Period	Zainteresirane strane	Opis
Zelena agenda za Zapadni Balkan	2020–2030	RCC; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; i drugi partneri i donatori	Regionalna inicijativa za ubrzanje zelene tranzicije i usklađivanje sa Zelenim planom EU kroz saradnju u oblasti klimatskih akcija, kružne ekonomije, smanjenja zagađenja, zaštite biodiverziteta i održivog razvoja hrane i ruralnih područja.
Platforma jugoistočne Evrope za borbu protiv zagađenja (SEEPP)	2019 – (u toku)	UNEP; Ministarstvo zaštite životne sredine Italije; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; i Srbija	Regionalna inicijativa za ubrzanje aktivnosti protiv zagađenja u jugoistočnoj Evropi podrškom implementaciji Plana implementacije zagađenja UNEA i Ciljeva održivog razvoja.
Razvoj sistema ranog upozoravanja na višestruke opasnosti u jugoistočnoj Evropi	2016 – (u toku)	Svjetska meteorološka organizacija; DPPI; Meteorološke i hidrološke službe 18 ekonomija jugoistočne Evrope, uključujući Albaniju; Bosnu i Hercegovinu; Kosovo; Crnu Goru; Sjevernu Makedoniju; Srbiju; Evropski centar za srednjoročne vremenske prognoze; i druge partnere i donatore.	Regionalni savjetodavni sistem za poboljšanje prognoziranja i upozoravanja na meteorološke i hidrološke opasnosti jačanjem razmjene podataka i kapaciteta za prognoziranje.
Berlinski proces	2014 – (u toku)	EU; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; i Srbija	Platforma za saradnju na visokom nivou usmjerena na jačanje regionalne saradnje (uključujući i djelovanje u oblasti klime), povezanosti i procesa integracije u EU.
Mehanizam civilne zaštite EU	2001 – (u toku, varira u zavisnosti od zemlje)	EU; Albanija; Bosna i Hercegovina; Island; Moldavija; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Norveška; Srbija; Turska; Ukrajina; Agencije civilne zaštite; Ministarstva; i drugi partneri	Inicijativa za jačanje saradnje i koordinacije u prevenciji, pripremi i odgovoru na katastrofe.

Prilog 3: Akteri, okviri i inicijative za mobilnost

3.1. Sažetak okvira i inicijativa za mobilnost

Međusektorski pristupi koji povezuju mobilnost s klimatskim promjenama i razvojem ostaju rijetki, a složena interakcija između ovih dinamika i dalje je uglavnom odsutna iz dominantnih strategija. Odgovori na mobilnost obično se fokusiraju na upravljanje i kontrolu u tranzitnoj zoni, što odražava položaj regiona kao ključnog tranzitnog koridora, ali i utjecaj migracijske politike EU. Iako je nedavno došlo do intenziviranja aktivnosti za angažiranje dijaspore i olakšavanje povratnih migracija, ove inicijative ostaju relativno ograničene i po obimu i po ambiciji. U suštini, pažnja koja se posvećuje osnovnim pokretačima mobilnosti je neodrživa - posebno onima koji se odnose na klimatske promene i pritiske na živonu sredinu.

Odgovornosti politika, strategije i inicijative

U jugoistočnoj Evropi, s obzirom na međusektorsku prirodu mobilnosti, uključen je niz ministarstava – uključujući ona nadležna za vanjske poslove, rad, zdravstvo i socijalna pitanja i obrazovanje (OECD 2022). Upravljanje imigracijom obično nadgledaju ministarstva unutrašnjih poslova, koja često imaju namjenske odjele ili agencije za tu svrhu (OECD 2022). Na primjer, Ministarstvo unutrašnjih poslova Kosova ima Odjel za državljanstvo, azil i migracije, dok Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore ima Odjel za migracije i readmisiju. U Albaniji, Ministarstvo rada i socijalnih poslova igra važnu ulogu, posebno u pitanjima migracija radne snage i integracije. Važno je napomenuti da nijedan organ vlasti u regionu Jugoistočne Evrope trenutno ne delegira zadatke vezane za mobilnost ministarstvima zaštite životne sredine, niti integriše klimatske i ekološke aspekte u migracijsku politiku.

Radi poboljšanja koordinacije, osnovano je nekoliko međuministarskih tijela, kao što je Koordinaciono tijelo za migracije i azil u Bosni i Hercegovini (OECD 2022). U Srbiji, nezavisni Komesarijat za izbjeglice i migracije ne samo da upravlja smještajem i integracijom izbjeglica i migranata, već djeluje i kao centralno tijelo za koordinaciju i praćenje migracijske politike (Komesarijat za izbjeglice i migracije Srbije, itd.). Podatke o migracijama uglavnom prikupljaju Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva vanjskih

poslova, zajedno s drugim institucijama koje se bave azilom i radnim dozvolama. U Albaniji, na Kosovu i u Sjevernoj Makedoniji, statistički zavodi igraju istaknutiju ulogu, dok u Bosni i Hercegovini i Srbiji godišnje profile mobilnosti objavljuju nadležna ministarstva (OECD 2022). Za sveobuhvatan popis ključnih aktera, pogledajte Prilog 3.1.

Za upravljanje migracijama širom jugoistočne Evrope potreban je robustan pravni i strateški okvir. Sve vlade zemalja jugoistočne Evrope usvojile su sveobuhvatne zakone o migracijama koji uspostavljaju pravnu osnovu za regulisanje stranih stanovnika, azila, migracija povezanih sa zapošljavanjem i šireg upravljanja migracijama u skladu s međunarodnim i, prije svega, standardima EU (OECD 2022). Na toj osnovi, vlade su razvile višegodišnje strategije mobilnosti i akcione planove – često uz podršku međunarodnih organizacija kao što je IOM. Ove strategije se bave nizom prioriteta, kao što su sprečavanje ilegalnih migracija, socio-ekonomska integracija imigranata i ekonomska reintegracija vraćenih migranata (IOM 2021b). U Albaniji, na Kosovu, u Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, poseban naglasak se stavlja na privlačenje kvalifikovanih imigranata kako bi se popunio nedostatak radne snage, dok u Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Bosni i Hercegovini smanjenje emigracije i rešavanje osnovnih faktora koji je pokreću ostaju centralni ciljevi politike.⁸¹

Pored ovih napora, angažman dijaspor se posljednjih godina pojavio kao ključni prioritet. Prepoznajući potencijal dijaspor da doprinese nacionalnom razvoju, vlasti širom regije sve više nastoje privući investicije iz dijaspor i potaknuti stvaranje visokokvalitetnih, visokokvalificiranih radnih mjesta.⁸² Ova promena se ogleda u razvoju namjenskih strategija za dijasporu u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji, kao i u osnivanju specijaliziranih agencija za angažman dijaspor u Albaniji, na Kosovu i u Srbiji (RCC 2020). Ove inicijative ne samo da imaju za cilj jačanje ekonomskih veza s migrantima u inostranstvu, već i iskorištavanje vještina i stručnosti dijaspor za održivi razvoj i inovacije kod kuće.

Regionalna saradnja u oblasti mobilnosti postaje sve istaknutija u jugoistočnoj Evropi, uglavnom vođena zajedničkim ciljem pristupanja EU i prepoznavanjem prekogranične dinamike mobilnosti. Prekretnica u ovom saradničkom pristupu je **Deklaracija iz Skopja**, usvojena u novembru 2022. godine, koja je naglasila potrebu za robusnim i održivim upravljanjem migracijama u bliskoj vezi s dugoročnim razvojem i zajednica domaćina i tranzitnih zajednica (IOM 2023a). Nadovezujući se na ovu obavezu, vlasti u regionu podržale su **Akcioni plan za održivo upravljanje migracijama (2023–2025)**, okvir osmišljen za rešavanje ključnih izazova (kao što su trgovina ljudima i krijumčarenje), uspostavljanje održivih puteva za povratak i pružanje adekvatne zaštite onima koji se ne mogu vratiti. Ovaj plan je usko usklađen s Akcionim planom EU za Zapadni Balkan iz 2022. godine i odražava kontinuirane napore regije da uskladi migracijske politike i prakse.

Ove inicijative usmjerene na upravljanje dopunjuju šire napore regionalne integracije. Regionalni akcioni planovi za zajedničko tržište (**2021–2025** i **2025–2028**), pokrenuti na Samitu u Sofiji 2020. godine i koordinirani od strane Vijeća za regionalnu saradnju (RCC), imaju za cilj stvaranje jedinstvenog trgovinskog područja – sa slobodnim kretanjem robe, usluga, kapitala i ljudi. Druga faza ove inicijative stavlja poseban naglasak na razvoj ljudskog kapitala, poboljšanje pristupa visokom obrazovanju, prevazilaženje jaza u vještinama, reformu tržišta rada i podsticanje regionalnih inovacija. Paralelno s tim, Inicijativa **Otvoreni Balkan** – koju su Albanija, Sjeverna Makedonija i Srbija pokrenule u julu 2021. godine – ima za cilj uspostavljanje zajedničkog ekonomskog područja kao korak ka članstvu u EU.⁸³ U pogledu mobilnosti, inicijativa posebno naglašava mobilnost radne snage, olakšavanje slobodnog kretanja radnika i smanjenje administrativnih prepreka zapošljavanju u cijelom regionu. Zajedno, ove regionalne inicijative ilustruju rastuću posvećenost koordiniranom upravljanju migracijama i ekonomskoj integraciji širom jugoistočne Evrope.

81 Za sveobuhvatan popis ključnih strategija i akcionih planova, pogledajte Prilog 2.2.

82 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom regionalne organizacije, 06.03.2025.

83 Inicijativu Otvoreni Balkan pokrenuli su 2019. godine lideri Albanije, Sjeverne Makedonije i Srbije. Prvobitno nazvana „Mini-Šengen“, zvanično je preimenovana u Inicijativu Otvoreni Balkan na Ekonomskom forumu za regionalnu saradnju održanom u Skoplju 29. juna 2021. godine. Međutim, drugi dijelovi regije su do sada oklijevali da u potpunosti učestvuju zbog političkih sporova i zabrinutosti da bi se inicijativa mogla preklapati s drugim tekućim integracijskim naporima (npr. Berlinskim procesom pod vodstvom EU i postojećim Regionalnim zajedničkim tržištem) i time stvoriti podjele u regionu (EPC 2021; OECD 2022).

Međunarodno finansirane inicijative

Evropska unija je ključni akter koji usmjerava svoje napore na upravljanje migracijama jačanjem integrisanih kontrola u tranzitnim zonama, poboljšanjem sistema azila i poboljšanjem procesa povratka i readmisije kao dijela šireg okvira proširenja EU. **Akcioni plan EU za Zapadni Balkan** utvrđuje 20 operativnih mjera u pet stubova - od upravljanja tranzitnim zonama do usklađivanja viznih politika - osmišljenih da pomognu vlastima jugoistočne Evrope da se prilagode promenjivim trendovima mobilnosti i ispune zahtjeve za pristupanje EU. **Pakt EU o migracijama i azilu iz 2020.** godine također je uveo alate kao što su Partnerstva za talente, koji kombiniraju modele mobilnosti radne snage s podrškom za izgradnju kapaciteta u područjima porijekla migranata, uključujući i jugoistočnu Evropu. Sporazumi o liberalizaciji viznog režima između vlasti EU i jugoistočne Evrope dodatno su olakšali mobilnost, omogućavajući kratkoročna putovanja unutar Šengenskog prostora bez vize (Evropska komisija 2023a).

Međunarodne organizacije igraju centralnu ulogu u modelima upravljanja mobilnošću i podršci vlastima širom jugoistočne Evrope. Međunarodna organizacija za migracije (IOM) je posebno ključni akter kada su u pitanju pitanja vezana za mobilnost u regionu. Njen angažman je vođen **Strategijom IOM-a za Zapadni Balkan (2022–2025)** i posebnim **Akcionim planom za održivo upravljanje migracijama na Zapadnom Balkanu.**⁸⁴ Inicijative IOM-a bave se širokim spektrom prioriteta mobilnosti, od jačanja upravljanja tranzitnim područjima i sprječavanja ilegalnih migracija do podrške migracijama radne snage, angažovanja dijaspora i socio-ekonomskog razvoja. Na primjer, u Sjevernoj Makedoniji, IOM je poboljšao identifikaciju i registraciju mješovitih tokova kretanja, olakšavajući povezivanje s informacionim sistemima EU i poboljšavajući upravljanje granicama i zaštitu ljudskih prava.⁸⁵ U Srbiji, IOM je pružio podršku

lokalnim vlastima u planiranju unutrašnjih migracija mladih⁸⁶, dok u Albaniji postoji napredno rodno osjetljivo angažovanje s dijasporom na osnovu prava i migracijskih politika usklađenih sa standardima EU i međunarodnim standardima.⁸⁷

Druge međunarodne organizacije također daju značajan doprinos upravljanju mobilnošću i zaštiti u regionu jugoistočne Evrope, dopunjujući i jačajući postojeće strategije. Rad UNDP-a u regionu fokusira se na temeljne uzroke mobilnosti, podržavajući lokalni razvoj kako bi se smanjila potreba za iregularnim migracijama i promovirajući pozitivan potencijal mobilnosti za razvoj. Na primjer, u Sjevernoj Makedoniji, UNDP je radio s lokalnim partnerima kako bi pomogao povratnicima Romima da se reintegrišu u svoje zajednice pružajući podršku za zapošljavanje, obuku vještina i pristup socijalnim uslugama (**UNDP Eurasia 2023**). Nasuprot tome, Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice (**UNHCR**) stavlja veći naglasak na zadovoljavanje humanitarnih i zaštitnih potreba ljudi u pokretu, uključujući tražioce azila i interno raseljene osobe.⁸⁸ Njemačka organizacija za međunarodnu saradnju (GIZ) koncentrira se na promoviranje redovnih migracija radne snage, jačanje upravljanja i poticanje angažmana dijaspora. Značajni projekti uključuju **regionalnu inicijativu za poboljšanje politika migracija radne snage** u Albaniji, Kosovu, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji, koja usklađuje standarde i poboljšava zaštitu radnika migranata, te **Program migracija i dijaspora (PMD)**, koji ima za cilj maksimiziranje koristi od redovnih migracija i angažmana dijaspora u cijelom regionu. U međuvremenu, **UNICEF** svoj rad na mobilnosti u jugoistočnoj Evropi usmjerava na zaštitu djece i porodica: dajući prioritet pravima djece bez pratnje i razdvojene djece, pristupu obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, psihosocijalnoj podršci i zaštiti od nasilja i eksploatacije. **Međunarodni centar za razvoj migracijske politike (ICMPD)** olakšava prekogranične projekte, izgradnju kapaciteta i dijalog između vlasti i civilnog društva.

84 Štaviše, IOM je razvio posebne strategije za Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo i Sjevernu Makedoniju.

85 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na migracijama, Sjeverna Makedonija, 27.03.2025.

86 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima međunarodne organizacije koja radi na migracijama, Srbija, 06.03.2025.

87 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na migracijama, Albanija, 25.03.2025.

88 Intervju sa ključnim ekspertima sa predstavnicima međunarodne organizacije što rade na migraciji, Srbija, 06.03.2025.

Inicijative koje vodi civilno društvo

Organizacije civilnog društva i nevladine organizacije igraju vitalnu ulogu u rešavanju problema mobilnosti u jugoistočnoj Evropi, radeći u nizu prioriternih oblasti.

Njihove aktivnosti se kreću od pružanja hitne humanitarne pomoći – kao što su hrana, sklonište i medicinska njega – do složenije podrške, kao što su pravni savjeti, psihosocijalna njega i usluge integracije za migrante i izbjeglice (Cuttitta et al. 2022). Mnoge organizacije, poput **Grupe 484** u Srbiji i **Udruženja mladih pravnika Makedonije**, fokusiraju se na pružanje pristupa pravima i pravnoj zaštiti za migrante, tražioce azila i ranjive grupe. Druge, poput **Terre des Hommes**, daju prioritet potrebama djece i mladih, nudeći psihosocijalnu podršku, zaštitu djece i usluge reintegracije, posebno u kontekstu trgovine ljudima ili nesigurnih migracija. Pored toga, organizacije civilnog društva i nevladine organizacije u regionu bave se zagovaranjem, praćenjem ljudskih prava i dijalogom o politikama kako bi uticale na upravljanje migracijama i promovirale politike zasnovane na dokazima.

U jugoistočnoj Evropi, organizacije civilnog društva često sarađuju u raznim mrežama u kojima dijele stručnost, koordiniraju svoje odgovore i zajedno se zalažu, ističući važnost regionalne saradnje. Na pri-

mjer, **Mreža za migracije Zapadnog Balkana** (WB-MIG-NET) okuplja istraživače i praktičare iz cijele regije kako bi analizirali trendove mobilnosti i podržali razvoj politika.⁸⁹ Humanitarne organizacije poput **Caritasa**, iako često rade putem lokalnih podružnica, također su dio širih mreža; to omogućava brzu mobilizaciju i razmjenu najboljih praksi, posebno tokom kriza mobilnosti.

Uprkos njihovom važnom doprinosu, organizacije civilnog društva i nevladine organizacije u jugoistočnoj Evropi suočavaju se sa značajnim izazovima. Finansiranje je često ograničeno i nepredvidivo, posebno za organizacije koje djeluju izvan kriza visokog profila ili u područjima koja nisu prioritet za donatore ili vlade.⁹⁰ Politička nestabilnost i slabi institucionalni okviri dodatno komplikuju njihov rad. U nekim dijelovima regije, civilno društvo se suočava sa birokratskim preprekama ili ga vlasti čak gledaju sa sumnjom, što može ograničiti napore zagovaranja (Smeltzer et al. 2024; Balkan Civil Society Development Network 2025). Štaviše, nedostatak sveobuhvatnijih podataka o ljudskoj mobilnosti – posebno o raseljavanju i povratnicima izazvanim klimatskim promenama – ometa efikasno planiranje i odgovor.⁹¹ Proširenje uspješnih lokalnih inicijativa je još jedna stalna poteškoća, često zbog nedovoljne institucionalne podrške ili mehanizama koordinacije.⁹²

89 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnikom međunarodne organizacije koja radi na migracijama, Bosna i Hercegovina, 04.03.2025.

90 Intervju ključnog stručnjaka s predstavnicima regionalne organizacije, [Bosna i Hercegovina] 19.02.2025.

91 Informacije prikupljene tokom regionalne radionice o klimatskim promenama, ljudskoj mobilnosti i sigurnosti održane u Sarajevu, 03.06.2025.

92 Informacije prikupljene tokom regionalne radionice o klimatskim promenama, ljudskoj mobilnosti i sigurnosti održane u Sarajevu, 03.06.2025.

3.2. Pregled pravnih okvira i odgovornosti politika mobilnosti

	Glavni pravni okvir	Glavno nadležno tijelo
Albanija	Zakon o strancima (br. 79/2021, kojim se zamjenjuje br. 108/2013), Zakon o azilu (br. 10/2021), Zakon o emigraciji (br. 9668/2006), Zakon o državljanstvu (br. 8389/1998, izmijenjen), Zakon o integraciji stranaca (br. 121/2014)	Ministarstvo unutrašnjih poslova: Odjel za granice i migracije, Direkcija za azil, Direkcija za borbu protiv trgovine ljudima i migracije, Nacionalna komisija za izbjeglice Prikupljanje i izvještavanje o podacima o migracijama: Zavod za statistiku (INSTAT), Ministarstvo unutrašnjih poslova
Bosna i Hercegovina	Zakon o strancima (Službeni glasnik BiH, br. 88/15, 34/21), Zakon o azilu (Službeni glasnik BiH, br. 11/16), Zakon o graničnoj kontroli (Službeni glasnik BiH, br. 53/09, 54/10, 47/14, 40/20)	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice; Ministarstvo sigurnosti: Sektor za azil, Granična policija BiH, entitetska ministarstva za raseljene osobe i izbjeglice Prikupljanje i izvještavanje o podacima o migracijama: Ministarstvo sigurnosti, Komesarijat za izbjeglice i migracije
Kosovo	Zakon o strancima (br. 04/L-219, izmijenjen br. 08/L-296, 2023), Zakon o azilu (br. 04/L-217, 2013), Zakon o državljanstvu (br. 04/L-215, 2013), Zakon o kontroli i nadzoru državne granice (br. 04/L-072)	Ministarstvo unutrašnjih poslova: Odjeljenje za državljanstvo, azil i migracije; Nacionalni koordinator za migracije; Direkcija za migracije; Direkcija za migracije i strance (Kosovska policija) Prikupljanje i izvještavanje o podacima o migracijama: Agencija za statistiku Kosova
Crna Gora	Zakon o strancima (Službeni list Republike Makedonije br. 12/18, 3/19, 34/21, 37/22), Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca (Službeni list Republike Makedonije br. 2/17, 34/21), Zakon o državljanstvu (Službeni list Republike Makedonije br. 13/08, 40/10, 28/11, 46/11, 14/12, 61/13)	Ministarstvo unutrašnjih poslova: Ured za azil Uključenost ministarstva vanjskih poslova, finansija i socijalne zaštite i ekonomskog razvoja Prikupljanje i izvještavanje o podacima o migracijama: Državni zavod za statistiku
Sjeverna Makedonija	Zakon o strancima (Službeni vjesnik br. 35/06, 66/07, 117/08, 92/09, 156/10, 158/11, 84/12, 13/13, 147/15, 217/15, 25/16, 11/18, 140/18, 101/19), Zakon o azilu i privremenoj zaštiti (Službeni vjesnik br. 49/03, 66/07, 142/08, 51/11, 54/13, 71/16, 64/18), Zakon o nadzoru granice (Službeni vjesnik br. 171/10, 158/11, 13/13, 164/13, 44/15, 177/14, 31/16, 64/18, 101/19)	Ministarstvo unutrašnjih poslova: Koordinaciono tijelo za migracijsku politiku (za razvoj/praćenje politika) Lokalne vlasti odgovorne za smještaj izbjeglica Prikupljanje i izvještavanje o podacima o migracijama: Državni zavod za statistiku
Srbija	Zakon o strancima (Službeni glasnik Republike Srbije br. 24/18, 31/19, 62/23), Zakon o zapošljavanju stranaca (Službeni glasnik Republike Srbije br. 128/14, 113/17, 50/18, 31/19, 62/23), Zakon o azilu i privremenoj zaštiti (Službeni glasnik Republike Srbije br. 24/18), Zakon o graničnoj kontroli (Službeni glasnik Republike Srbije br. 24/18)	Ministarstvo unutrašnjih poslova; Komesarijat za izbjeglice i migracije (također koordinaciono tijelo za migracijsku politiku) Prikupljanje i izvještavanje o podacima o migracijama: Komesarijat za izbjeglice i migracije

3.3. Pregled strategija politika i regionalnih inicijativa za mobilnost

Albanija				
Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Obuhvata klimatske aspekte i aspekte životne sredine
Nacionalna strategija i akcioni plan za migracije 2019–2022	2019	Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ministarstvo finansija i ekonomije; Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite; Ministarstvo za Evropu i vanjske poslove; i druga relevantna ministarstva. Podržano od strane IOM-a	Međusektorski pristup upravljanju migracijama za rešavanje izazova i maksimiziranje utjecaja mobilnosti na razvoj zemlje.	Nema spomena o klimi, životnoj sredini, zelenim pitanjima, otpornosti ili šumarstvu. Poljoprivreda i turizam se spominju kao investicijski sektori.
Nacionalna strategija u oblasti migracija 2024–2030 i Akcioni plan 2024/2026	2024	Ministarstvo unutrašnjih poslova; s Ministarstvom za Evropu i vanjske poslove; Ministarstvom finansija i ekonomije; Ministarstvom obrazovanja i sporta; Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite; Ministarstvom pravde; Ministarstvom odbrane; Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja; i drugim ministarstvima. Uz podršku IOM-a.	Njime se utvrđuje sveobuhvatan, međusektorski okvir za upravljanje mobilnošću, zaštitu prava migranata i promociju socio-ekonomskog razvoja putem koordiniranih mjera politike i međunarodne saradnje.	Spominje klimu samo jednom (uz napomenu o nedostatku veze); spominje raseljavanje, ali ne suštinski; nema zelenih/ekoloških aspekata.

Bosna i Hercegovina				
Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Obuhvata klimatske aspekte i aspekte životne sredine
Strategija u oblasti migracija i azila i Akcioni plan 2016–2020	2016	Ministarstvo sigurnosti; Ministarstvo vanjskih poslova; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice; Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske; Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine; Vlada Brčko Distrikta; Granična policija; Služba za poslove sa strancima; i druga ministarstva. Podržano od strane Švicarske i Lihtenštajna putem Partnerstva za migracije i od strane IOM-a.	Strukturirani pristup upravljanju mobilnošću i azilom koji ima za cilj jačanje institucija, usklađivanje s evropskim standardima i rešavanje izazova i regularnih i iregularnih migracija.	Nema spomena o klimi, životnoj sredini, zelenim pitanjima, otpornosti, šumarstvu ili poljoprivredi.

Bosna i Hercegovina

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Obuhvata klimatske aspekte i aspekte životne sredine
Strategija u oblasti migracija i azila 2021–2025	2021	Ministarstvo sigurnosti; Ministarstvo vanjskih poslova; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice; Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske; Vlada Brčko Distrikta; Federalna uprava civilne zaštite, Služba za poslove stranaca; Granična policija; i drugi ministarski subjekti Uz podršku Ženevskog centra za upravljanje sigurnosnim sektorom (DCAF); Hilfswerk International, sa partnerskom organizacijom HAJDE; Migracije i integracija (AMIF); Ministarstva unutrašnjih poslova Austrije; i IOM-a.	Njime se uspostavlja okvir za upravljanje mobilnošću i azilom koji ima za cilj usklađivanje sa standardima EU, jačanje institucija i osiguranje efikasnog i humanog upravljanja migracijama.	Nema spomena o klimi, životnoj sredini, zelenim pitanjima, otpornosti, šumarstvu ili poljoprivredi.

Kosovo

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Obuhvata klimatske aspekte i aspekte životne sredine
Migraciona strategija 2021-2025	2021	Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ministarstvo vanjskih poslova i dijaspora; Ministarstvo finansija, rada i transfera; Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija; Ministarstvo zdravlja; Ministarstvo pravde; i druga relevantna ministarstva. Podržano od strane IOM-a; Međunarodnog centra za razvoj migracijske politike (ICMPD); Švicarskog državnog sekretarijata za migracije; GIZ-a; i drugih međunarodnih partnera i donatora.	Pružna sveobuhvatan okvir za upravljanje mobilnošću, s fokusom na sigurne i uređene migracije, reintegraciju povratnika, usklađivanje sa standardima EU i jačanje institucionalnih kapaciteta.	Nema spomena o klimi, životnoj sredini, zelenim pitanjima, otpornosti, šumarstvu, poljoprivredi ili raseljavanju.

Crna Gora

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Obuhvata klimatske aspekte i aspekte životne sredine
Strategija za migracije i reintegraciju povratnika 2021. – 2025., s Akcionim planom za 2021. i 2022. godinu	2021	Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ministarstvo vanjskih poslova; Ministarstvo ekonomskog razvoja; Ministarstvo rada i socijalne zaštite; Ministarstvo obrazovanja; Ministarstvo finansija i socijalne zaštite; i druga relevantna ministarstva. Podržano od strane IOM-a; UNHCR-a; i Agencije EU za azil (EUAA).	Njime se uspostavlja sveobuhvatan pristup upravljanju mobilnošću i podršci održivoj reintegraciji povratnika, usklađujući nacionalnu politiku sa standardima EU, uz fokus na institucionalno jačanje i poboljšano pružanje usluga.	Nema spomena o klimi, životnoj sredini, zelenim pitanjima, otpornosti, šumarstvu ili poljoprivredi. Raseljavanje se spominje samo u kontekstu izbjeglica iz Jugoslavije.

Sjeverna Makedonija

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Obuhvata klimatske aspekte i aspekte životne sredine
Rezolucija o migracijskoj politici 2021. – 2025.	2021	Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ministarstvo rada i socijalne politike; Ministarstvo uprave; Zavod za statistiku; i druga relevantna ministarstva Uz podršku IOM-a i drugih agencija UN-a	Ističe prioritete za upravljanje mobilnošću u skladu sa standardima EU-a, rešavanje legalnih migracija, azila, integracije i efikasne reintegracije povratnika.	Nema spomena o klimi, životnoj sredini, zelenim pitanjima, otpornosti ili šumarstvu. Poljoprivreda se spominje samo u vezi s prijenosom znanja iz dijaspore.

Srbija

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis	Obuhvata klimatske aspekte i aspekte životne sredine
Strategija ekonomske migracije 2021-2027	2021	Ministarstvo rada, zapošljavanja, boračkih i socijalnih pitanja; Ministarstvo unutrašnjih poslova; Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnološkog razvoja; Ministarstvo finansija; Ministarstvo vanjskih poslova; Nacionalna služba za zapošljavanje Uz podršku IOM-a i EU.	Postavlja strateške ciljeve za upravljanje ekonomskim migracijama smanjenjem odliva mozгова, privlačenjem povratnika i stranih talenata, te podsticanjem prenosa znanja i vještina radi podrške nacionalnom razvoju i usklađivanju sa standardima EU.	Odnosi se na Strategiju za poljoprivredu i ruralni razvoj, koja prepoznaje klimatske promene kao glavni utjecaj. Inače, nema suštinskog spominjanja klime ili životne sredine

Inicijative s regionalnom i međunarodnom podrškom			
Naslov	Period	Zainteresirane strane	Opis
Akcioni plan za održivo upravljanje migracijama (2023. – 2025.)	2023 – 2025	Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; EU; IOM; i drugi partneri	Okvir osmišljen za rješavanje ključnih izazova poput trgovine ljudima i krijumčarenja, uspostavljanje održivih puteva povratka i pružanje adekvatne zaštite onima koji se ne mogu vratiti. Ovaj plan odražava kontinuirane napore regije da uskladi migracijske politike i prakse s EU.
Deklaracija iz Skopja	2022	Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; EU; IOM; i drugi partneri	Naglašava potrebu za robusnim i održivim upravljanjem migracijama, usko povezanim s dugoročnim razvojem i zajednica domaćina i tranzitnih zajednica.
Zajednički akcioni plan regionalnog tržišta 2021. – 2025.	2021 – 2025	RCC; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; EU i drugi partneri.	Cilj je stvoriti jedinstveno trgovinsko područje koje uključuje slobodno kretanje robe, usluga, kapitala i ljudi; pokrenuto na samitu u Sofiji 2020. godine, a koordinirano od strane Vijeća za regionalnu saradnju.
Zajednički akcijski plan regionalnog tržišta 2025. – 2028.	2025 – 2028	RCC; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; EU i drugi partneri.	Druga faza ove inicijative stavlja poseban naglasak na razvoj ljudskog kapitala, poboljšanje pristupa visokom obrazovanju, smanjenje jaza u vještinama, reformu tržišta rada i podsticanje regionalnih inovacija.
Jačanje upravljanja migracijama, azila i procesa povratka na Zapadnom Balkanu	2023 – 2025	Hillswerk International; Zajednička koordinacijska platforma; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; EU; i drugi partneri.	Inicijativa nudi praktičnu podršku vlastima jugoistočne Evrope u upravljanju povratkom i azilom, jačanju njihovih kapaciteta i promovisanju regionalne saradnje. Njen glavni cilj je smanjenje pritiska na mobilnost unutar EU tako što će procese azila i povratka u regionu učiniti efikasnijim i zasnovanim na pravima.
Strategija IOM-a na zapadnom Balkanu (2022. – 2025.)	2022 – 2025	IOM; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; EU; i drugi partneri	Inicijative IOM-a bave se širokim spektrom migracijskih prioriteta, od jačanja upravljanja tranzitnim zonama i sprječavanja ilegalnih migracija do podrške migracijama radne snage, angažmanu dijaspore i socioekonomskom razvoju.
Akcioni plan za održive migracije na zapadnom Balkanu	2022 – 2025	EU; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; i drugi partneri.	U njemu je utvrđeno 20 operativnih mjera u pet stubova, od upravljanja tranzitnim zonama do usklađivanja viznih politika, s ciljem da se pomogne vlastima jugoistočne Evrope da se prilagode promjenjivim trendovima mobilnosti i ispunе uslove za pristupanje EU.
Inicijativa za otvoreni Balkan	2021 – ongoing	Albanija; Sjeverna Makedonija; Srbija	Nastoji uspostaviti zajednički ekonomski prostor kao korak ka članstvu u EU. Inicijativa posebno naglašava mobilnost radne snage, omogućavajući ljudima da žive i rade bilo gdje u regionu jugoistočne Evrope bez potrebe za dodatnim dozvolama za boravak ili rad.
Pakt EU za migracije i azil	2020 – 2026	EU; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; i druge ekonomije	Skup novih pravila za stvaranje pravednog i efikasnog sistema za upravljanje mobilnošću i azilom širom Evrope uspostavljanjem zajedničkih procedura i standarda za zaštitu, prijem i solidarnost. Uvodi alate kao što su partnerstva talenata, koja kombinuju programe mobilnosti radne snage sa podrškom za izgradnju kapaciteta u područjima porijekla migranata, uključujući jugoistočnu Evropu.

Prilog 4: Integrisane inicijative za klimu i mobilnost u jugoistočnoj Evropi

4.1. Pregled integriranih inicijativa za klimu i mobilnost

Albanija			
Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis
Izveštaj o klimi i razvoju zemlje-Albanija	2024	Svjetska banka; ministarstva u Albaniji; i drugi partneri.	Pružna mapu puta za održivi model rasta otporan na klimatske promene, preporučujući hitna ulaganja u otpornost, prilagođavanje i obnovljive izvore energije kako bi se smanjili rizici od katastrofa i podržao dugoročni razvoj. Razmatra mobilnost u kontekstu dugoročnog smanjenja stanovništva uzrokovanog starenjem i migracijama.
Strategija IOM-a za Albaniju (2022–2025)	2022–2025	IOM; albanska ministarstva; i drugi partneri.	Strategija ispituje upravljanje imigracijskim i tranzitnim zonama, sprečavanje ilegalnih migracija, upravljanje mešovitim tokovima kretanja, migracije radne snage, reintegraciju albanskih povratnika, angažman dijaspore, borbu protiv trgovine ljudima i sprečavanje nasilnog ekstremizma. Klimatske promene se navode kao jedan kontekstualni faktor koji indirektno doprinosi mobilnosti.

Bosna i Hercegovina			
Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis
Izveštaj o klimi i razvoju zemlje – Bosna i Hercegovina	2024	Svjetska banka; ministarstva u Bosni i Hercegovini; i drugi partneri	Analizira glavne klimatske rizike, preporučuje hitna ulaganja u otpornost i prilagođavanje, te ocrtava puteve za održivi, inkluzivni rast suočen s klimatskim promenama. Smanjenje radne snage, zbog starenja stanovništva i emigracije, navodi se kao ograničavajući faktor za ovaj poduhvat, što ulaganja u ljudski kapital čini ključnim za djelovanje u oblasti klimatskih promena.
Istraživanje veza između migracija, okoliša i klimatskih promena u Bosni i Hercegovini	2024	IOM; ministarstva Bosne i Hercegovine i drugi partneri	Izveštaj analizira kako su degradacija životne sredine i klimatske promene povezane s obrascima mobilnosti u Bosni i Hercegovini, ističući potrebu za integriranim politikama za rešavanje izazova i prilika na preseku mobilnosti, životne sredine i otpornosti.
Uključivanje mladih u ekološki i socioekonomski održive inicijative	2023–2025	IOM; ministarstva Bosne i Hercegovine i drugi partneri	Projekat se fokusira na pitanja koja nesrazmjerno pogađaju mlade ljude, uključujući povezanost ekonomske, ekološke i društvene nestabilnosti koja doprinosi obespravljenosti mladih i neodrživoj emigraciji; posebno se fokusirajući na nove ekološke pokretače mobilnosti. Cilj je osnažiti mlade ljude da vode aktivnosti u zajednici i učestvuju u ekološkim i socio-ekonomskim aktivnostima koje podstiču otpornost na klimatske promene, društvenu koheziju i održivi razvoj.

Bosna i Hercegovina

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis
Nacionalna strategija IOM-a za Bosnu i Hercegovinu (2022–2025)	2022–2025	IOM; ministarstva Bosne i Hercegovine i drugi partneri	<p>Strategija analizira mješovite migracijske tokove, mobilnost ljudi, socijalnu koheziju i otpornost.</p> <p>Poglavlje o prilagođavanju klimatskim promenama i smanjenju rizika od katastrofa identificira Bosnu i Hercegovinu kao jurisdikciju u regionu Jugoistočne Evrope s najvećom izloženošću prirodnim opasnostima, s indeksom rizika od 3,7/10 i posebnom ranjivošću na poplave. Ističe prednosti dobro upravljanih, sigurnih, odgovornih i regularnih migracija u kontekstu klimatskih promena, degradacije životne sredine i katastrofa koje proizlaze iz prirodnih opasnosti.</p>

Kosovo

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis
Izveštaj o klimi i razvoju zemlje – Kosovo	2024	Svjetska banka; Ministarstva Kosova; i drugi partneri.	<p>Pružna analizu klimatskih rizika i ekonomskih izazova, preporučujući hitna ulaganja u prilagođavanje, otpornost i energetska tranziciju kako bi se osigurao održiv i inkluzivan rast.</p> <p>Zelena tranzicija se ističe kao prilika za privlačenje visokokvalifikovanih migranata ili pripadnika dijaspor da se vrate kako bi iskoristili nove zelene prilike. S druge strane, emigracija ima potencijal da uspori zelenu tranziciju.</p>
Strategija IOM-a za Kosovo (2022–2025)	2022–2025	IOM; Ministarstva Kosova; i drugi partneri	<p>Cilj je osnažiti migrante i zajednice, osigurati sigurne i redovne koristi migracija za društvo i poslovanje, te promovirati snažno i koherentno upravljanje migracijama. Smatra se da su faktori životne sredine, poput zagađenja i drugih ekoloških opasnosti, usko povezani s drugim faktorima koji utiču na mobilnost.</p>

Crna Gora

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis
Izveštaj o klimi i razvoju zemlje – Crna Gora	2024	Svjetska banka; Ministarstva Kosova; i drugi partneri.	<p>Analizira glavne klimatske rizike i preporučuje ciljana ulaganja u otpornost i prilagođavanje kako bi se podržao održivi ekonomski rast i zaštitile zajednice.</p> <p>Ističe se veza između klimatskih promena, zdravlja i mobilnosti, uz napomenu da zdravstveni sistemi moraju biti spremni da podrže ljude koji migriraju zbog klimatskih promena, jer te osobe mogu imati ograničen pristup zdravstvenim uslugama; stoga je agilna i prilagodljiva zdravstvena zaštita ključna i za zelenu tranziciju i za mobilnost povezanu s klimom.</p>

Sjeverna Makedonija

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis
Izveštaj o klimi i razvoju zemlje – Sjeverna Makedonija	2024	Svjetska banka; ministarstva Sjeverne Makedonije; i drugi partneri.	Analizira klimatske rizike, preporučuje velika ulaganja u prilagođavanje i energetske tranzicije te ocrtava puteve za održivi i otporni ekonomski rast. Naglašava da zdravstveni sistemi moraju biti fleksibilni i spremni zadovoljiti potrebe ljudi koji migriraju zbog klimatskih promena, osiguravajući pristup zdravstvenoj zaštiti i prilagođavajući se izazovima zelene tranzicije.
Uključivanje perspektiva migracija i klimatskih promena u procese Nacionalnog plana prilagođavanja	2024–2025	IOM; ministarstva Sjeverne Makedonije; i drugi partneri	Cilj projekta je integrisati razmatranja mobilnosti i klimatskih promena u procese Nacionalnog plana prilagođavanja Sjeverne Makedonije, osiguravajući da politike prilagođavanja rešavaju veze između mobilnosti i promena životne sredine za otpornije i inkluzivnije klimatske akcije.
Centar za zelene finansije	2022–2025	IOM; ministarstva Sjeverne Makedonije; i drugi partneri	Projekat se fokusira na iskorištavanje doznaka i doprinosa dijaspore za finansiranje klimatskih akcija, pokazujući kako se mobilnost može iskoristiti za pozitivan razvoj i otpornost na klimatske promene.
Nacionalna strategija IOM-a za Sjevernu Makedoniju (2022–2025)	2022–2025	IOM	Strategija se fokusira na humanitarnu pomoć i kvalitetne usluge za stanovništvo pogođeno krizom, istovremeno povećavajući otpornost migranata jačanjem institucionalnih kapaciteta i otpornosti zajednice na nasilni ekstremizam. Naglašava podršku ljudima koji su prisiljeni migrirati zbog siromaštva, eksploatacije, nedostatka prilika, klimatskih promena ili ekoloških izazova.

Srbija

Naslov	Godina	Zainteresirane strane	Opis
Izveštaj o klimi i razvoju zemlje – Srbija	2024	Svjetska banka; srpska ministarstva; i drugi partneri.	Analizira klimatske rizike, preporučuje velika ulaganja u prilagođavanje i energetske tranzicije te ocrtava puteve za održivi i otporni ekonomski rast. Naglašava da zdravstveni sistemi moraju biti fleksibilni i spremni pružiti pristup zdravstvenoj zaštiti ljudima koji migriraju zbog klimatskih promena ili zelene tranzicije.
Zeleni centri za migrante u Srbiji i razvoj integracijskih politika povezanih s povezanosti migracija, klimatskih promena, životne sredine i energije	2022–2025	IOM; ministarstva Srbije; i drugi partneri	Cilj projekta je poboljšanje održivosti i energetske efikasnosti u migrantskim centrima u Srbiji, istovremeno izgrađujući nacionalne kapacitete politika za rešavanje veza između mobilnosti, klimatskih promena, životne sredine i energije.

Inicijative s regionalnom i međunarodnom podrškom

Naslov	Period	Zainteresirane strane	Opis
Migracija radne snage kao prilagođavanje klimatskim promenama	2024 – u toku	IOM; Albanija; i druge privrede	Globalni program usmjeren na iskorištavanje migracija radne snage kao strategije za prilagođavanje klimatskim promenama, koristeći holistički, na pravima zasnovan i rodno osjetljiv pristup.
Regionalni izvještaj o klimi i razvoju zemalja Zapadnog Balkana	2024	Svjetska banka; Albanija; Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; i drugi partneri	To podstiče ekonomije u regionu da ojačaju svoju otpornost na klimatske promene kako bi zaštitile ljude i podstakle ekonomski rast.
Uvodni dokument: Budućnost klimatskih migracija	2022	EU; Susjedne regije; Istraživačka služba Evropskog parlamenta (EPRS)	Očekuje se da će se emigracija i demografski pad, posebno u ranjivim ruralnim područjima, pogoršati kako klimatske promene pojačavaju postojeće pritiske u jugoistočnoj Evropi, što integrativne klimatske i razvojne politike čini neophodnim.
Strategija za Zapadni Balkan (2022–2025)	2022–2025	IOM; Albanija, Bosna i Hercegovina; Kosovo; Crna Gora; Sjeverna Makedonija; Srbija; članice UN	Ističe degradaciju životne sredine i prirodne opasnosti kao ključne pokretače mobilnosti i raseljavanja u jugoistočnoj Evropi i poziva na veću koordinaciju i razmjenu znanja među zainteresovanim stranama u regionu.
Institucionalna strategija IOM-a o migracijama, okruženju i klimatskim promenama 2021–2030	2021–2030		Uspostavlja sveobuhvatan, na dokazima zasnovan pristup kako bi se pomoglo ljudima da se kreću, ostanu ili prilagode suočeni s klimatskim i ekološkim izazovima, podržavajući države i zajednice rešenjima zasnovanim na pravima, zaštitom i izgradnjom kapaciteta.

Follow OSCE

OSCE Secretariat
Office of the Co-ordinator of OSCE Economic and
Environmental Activities (OCEEA)
Wallnerstrasse 6
1010 Vienna, Austria

Climate@osce.org
<https://www.osce.org/oceea>